

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΑ

Ι. ΨΥΧΑΡΗ — Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΡΗ

Π. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ — Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΓΕΡΑΡΔΩΝ, ΝΟΤΑΡΑ 15

1926

BK
A 142

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000291547

Handwritten signature or initials.

ΚΡΙΤΙΚΑ

Ι. ΨΥΧΑΡΗ — Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΡΗ
Π. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ — Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Αρ. Έσ. 129772

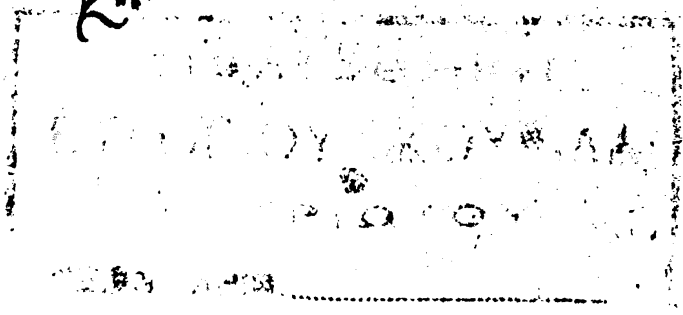
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

Σπουδαστήρ ο Ιστορίας Ν. Κρόνον
Τμήμα :

ΚΡΙΤΙΚΑ

Ι. ΨΥΧΑΡΗ — Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΡΗ

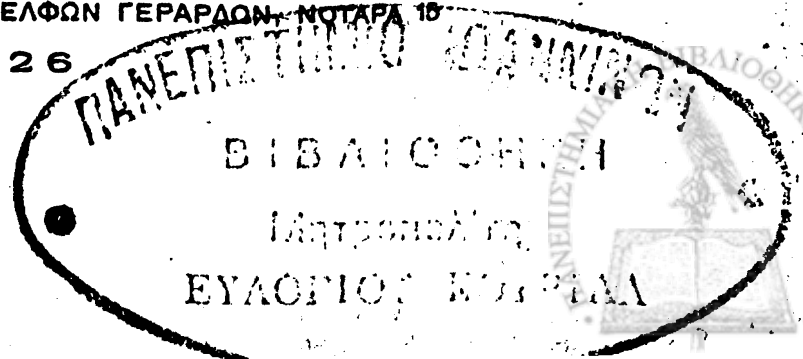
Π. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ — Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

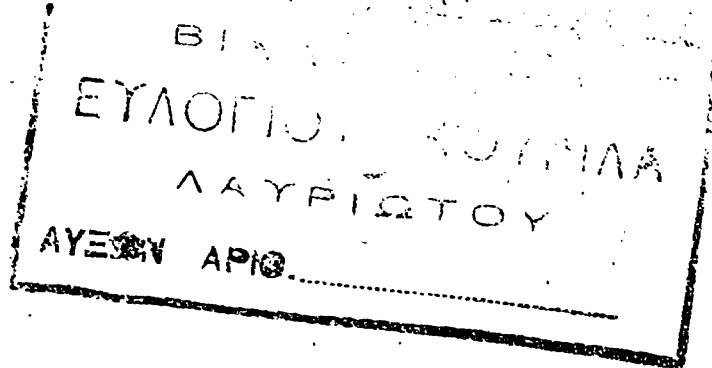

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΓΕΡΑΡΔΩΝ, ΝΟΤΑΡΑ 18

1926

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Φίλος μου αγαπητός, μίαν ἐσπέραν τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1907 εὐρισκόμενος παρ' ἐμοὶ ἐν Κων/πόλει, ἀπειτάθῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν μου ἰατρὸν Σίμωνα, τὸν συγγραφέα τῶν *Ψυχώσεων*, λέγων:

— Λάβε σὲ παρακαλῶ τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Ψυχάρη «*Τὸ νειρο τοῦ Γιαννίρη*» καὶ κάμε μου τὴν χάριν ν' ἀποφασίσῃς μὲ ὑπομονὴν νὰ διαβάσῃς 60 σελίδας. Στὴν ἀρχὴν, ξεύρω, θὰ αἰσθανθῆς ναυτίαν. Ἄλλ' ἂν κάμῃς ὑπομονήν, θὰ τὸ καταφέρῃς. Ὑστερα εὐχαρίστως ἀκούω τὴν γνώμην σου.

— Ἀφοῦ ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, ἀπήντησεν ὁ Σίμων, φέρει ναυτίαν, σὲ λέγω διὰ μὲ ἀναγούλα δὲν ἀντέχω νὰ διαβάσω οὔτε δύο σελίδας. Τὸ πείραμά σου, φίλε μου, κάμε το εἰς ἄλλον.

Παρεμβὰς τότε ἔλαβον ἐγὼ τὸ βιβλίον, ὑπεσχέθη νὰ τὸ διαβάσω ὁλόκληρον, καὶ μετὰ μελέτην νὰ γράψω ἴσως μίαν κριτικὴν.

Ἡ κριτικὴ αὕτη ἀρκεῖα λεπτομεροῦς ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ «*Ταχυδρόμου*» Κων/πόλεως τὸν Ἀπρίλιον-Ἰούλιον 1907, καὶ τὸ 1909 περιελήφθη ἐν τόμῳ πρώτῳ τῶν *Ἀναλέκτων* μου.

Ὁ κ. Ψυχάρης δυσθυμῶν ἠναγκάσθη ν' ἀμυνθῆ ὁμόνος, συντομώτατα καὶ ἀσθενέστατα· καὶ ἐπειδὴ οἱ τέως παταγοῦντες θαυμασταὶ τοῦ ἐξηφρανίσθη-

σαν, φωτισθέντες ἴσως ἀπὸ τὴν κριτικὴν μου, ἐνόμισεν ὅτι ἱκανοποιήθη ἀρκετὰ διότι εἰς τὴν *Revue des Etudes Grecques* 1910 κατεχώρησε μίαν ἐμπαθῆ καὶ γελοῖαν ἐπικροσίαν τῶν Ἀναλέκτων μου, γραφείσαν ὑπὸ Γάλλου Καθηγητοῦ τῆς Νικαίας, τῇ ὑποδείξει καὶ ἐμπνεύσει τοῦ Ψυχάρη, ἀσκοῦντος τότε ὡς γαμβροῦ τοῦ Ρενὰν πολλὴν ἐπίδρασιν καὶ κῦρος.

Ἄλλὰ τὸ κῦρος τοῦτο δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν Γαλλίᾳ. Ἐσθέθη τελείως. Ὀλίγας ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, σοφὸς Καθηγητὴς τῆς Σορβόννης, διερχόμενος ἐκ Κ|πόλεως, μᾶς ἐξήγησε τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Ψυχάρη καὶ τῆς διαρροῆς τῶν τέως πανισχύρων φίλων του. Τὸν ἀπεισιγράφησαν ὅλοι καὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, ἅμα εἶδον τὸν Ψυχάρην μετὰ τριακονταετῆ σχεδὸν συμβίωσιν νὰ διαζευχθῆ τὴν ἀξιοπρεπεσιότιην σύζυγόν του κόρην τοῦ Ρενὰν, διὰ νὰ συνάψῃ νέον γάμον μὲ εἰκοσαέτιδα μαθήτριάν του! Τὸ κοινωνικὸν αὐτὸ γεγονός, λαβὸν διασιώσεις σκανδάλου, ἐκλόνησε φυσικὰ τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ διαζευχθέντος.

Ἡ ἔκτοτε παρακμὴ ἐξηκολούθησε ραγδαία. Ἦναγκάσθη ὁ Ψυχάρης νὰ πωλήσῃ τὰ ἐπιπλά του καί, «νὰ καθῆσθαι μὲ τὴ γυναικούλα του σὲ δύο μικροῦτοικες κάμαρες ἐνὸς παρακατιανοῦ ξενοδοχείου». Ἐπώλησε τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην του ἐκ 32,000 τόμων εἰς τὸν κ. Μπενάκην δωρήσαντα αὐτὴν εἰς τὸ Κράτος, καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ «Ἐλευθεροῦν Βῆμα» τρία ἄρθρα σχετικὰ πρὸς τὴν πώλησιν αὐτὴν. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἄρθρα αὐτὰ βλέπει κατὰδηλον τὴν αὐτὴν παράδοξον νοοτροπίαν

τοῦ κ. Ψυχάρη διαμένουσαν μάλιστα ἀναλλοίωτον ἐν τε τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ παρακμῇ του, πλαισιουμένην πάντοτε ὑπὸ τῆς οὐρανίου, τοῦ ἐγώϊσμοῦ καὶ τῆς ἀναποδιᾶς. Ὁ Ψυχάρης δὲν κούπτει τίποτε· τοῦναντίον ἀποκαλύπτει αὐτὸς ἐναντὶν εὐχαρίστως καὶ ὅπως τύχη. Καὶ γράφει:

« Εἶνε κάτι πράγματα, κωμικά, παράξενα, γελοῖα, πὸν τοῦλάχιστο μπορεῖ νὰ σᾶς φανοῦνε παιδίακῆσια, ἢ τὸ ἐναντίο νὰ νομίσετε πῶς ἔπαθα μάλα καὶ πὸν ἐμένα μου ἔρχονται σὰν νᾶχουνε κάποια σημασία, κάποια μάλιστα ἠθικὴ ». « Ἡ μοῖρα μου ἀπὸ γεννησιμὸ μου μ' ἔχει γραμμένο κατομμυριούχο τσαῦ μναλοῦ, μὰ ξεγραμμένο κατομμυριούχο τῆς τσέπης. Χουβαρντιάς, τί τὰ θέλετε; »

Πόσον ἔβλαψε τὴν δημοτικὴν ὁ Ψυχάρης διαφημισθεὶς ἐπὶ τινὰ καιρὸν ὡς ἠγέτης τοῦ ἀγῶνος, ἃς τὸ εἶπουν οἱ ἀληθεῖς δημοτικισταί. Ποίαν ὅμως ἀξίαν συγγραφικὴν ἔχει ὁ Ψυχάρης, γράφας τὸ νειρο τοῦ Γιαννίρη μὲ τὴν ἀξίωσιν δι' εἶνε βιβλίον ἐς ἀεὶ πρὸς δόξαν τῆς Ρωμιοσύνης, κατέδειξε, νομίζω, σαφέστατα ἢ τὸ 1907 γραφεῖσα κριτικὴ μου.

Ταύτην ἐξαντληθεῖσαν ἐπανεκδίδω χάριν τῶν θελόντων νὰ ἔχωσι ἰδέαν σαφῆ καὶ ἀσφαλῆ περὶ Ψυχάρη ὡς συγγραφέως.

* * *

Ὁ κ. Περ. Κ. Βιζουκίδης, Ἡπειρώτης, ἐν Κωνσταντινῶνι γεννηθεὶς καὶ περαιώσας τὰς ἐγκυκλίους τοῦ σπουδᾶς, τὰς δὲ νομικὰς του ἐν Γερμανίᾳ,

συνέγραψεν ἑλληνιστὶ καὶ ἐξέδωκε τὸ 1918 ἐν Λειψία, διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου, τὴν Δίκτην τοῦ Σωκράτους.

Πόσον ἐτίμησαν οἱ ἐν Γερμανία τὴν ἐπιτυχεσιάνην διεξαγωγὴν θέματος τόσοῦ ὑπερόχου συγκεντρώσαντος ἀπὸ αἰώνων ἀπειρίαν ζητημάτων, φαίνεται ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου ἐπιτρέψαντος εἰς τὸν συγγραφέα τῆς Δίκτης τοῦ Σωκράτους, καίτοι ἀλλοδαπόν, νὰ διδάσκῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 ὠρισμένα μαθήματα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

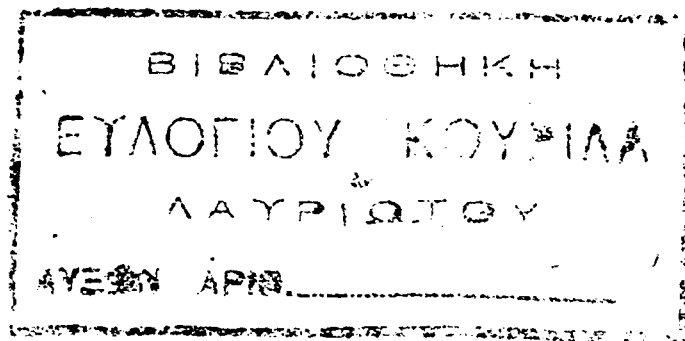
Ἡ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ προσημαίνει, νομίζω, τὴν ἐπικειμένην ἀνακήρουξιν τοῦ κ. Βιζουκίδου ὡς τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου.

Κριτικὴν τῆς λαμπραῆς αὐτῆς συγγραφῆς ἔδημοσίευσεν ἐν τῇ « Ἐβδομάδι » Κ|πόλεως τὴν 4 Σεπτ. 1922, ὅτε εἶχεν ἀρχίσει ὁ πανικὸς τῶν ἐκ Κων|πόλεως ἀναχωρούντων ὁμογενῶν. Τὴν ἀναδημοσιεύω ἐνταῦθα, ὅπως γνωσθῇ εὐρύτερον καὶ ἐκτιμηθῇ ἡ τε σοβαρότης τοῦ ἔργου καὶ ὁ κ. Περ. Βιζουκίδης.

Ἀθῆναι Μάϊος 1926.

ΓΕΩΡΓ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

1. Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

« Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΡΗ »

I

Ὁ Ψυχάρης φιλόδοξος αἰρεσιάρχης.— Ἡ σωτήριος ἰδέα του καὶ ὁ Στρατὸς τῆς Σωτηρίας.— Ἐνθουσιᾶ διὰ τὴν ἰδέαν καὶ δι' ἑαυτὸν.— Ἀπόστολος Παῦλος.— Σύμβολον πίστεως.— Γλωσσοπλάστης καὶ εἰκονοκλάστης.— Ἀσκοπος ἢ δογματικὴ συζήτησις.— Τύπος αἰρεσιάρχου γλωσσοπλάστου ἄγνωστος τῇ ἱστορίᾳ.— Δαιμόνιον Σωκράτους.— Δύο εἰδῶν ἀσχημίαι, πέννας καὶ οἰήσεως.— Ὡς λογοτέχνης τελευταῖος τῶν μαθητῶν του.

Τὸ ὄνομα τοῦ κ. I. Ψυχάρη συχνὰ διαλαλεῖται ἀπὸ τινῶν ἐτῶν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Αἱ λέξεις *Ψυχάρης* καὶ *Ψυχαρισμός*, φερόμεναι ἔδῳ κ' ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἀκουστικῶν κυμάτων, ἐξαπλοῦνται ὁσημέραι εἰς εὐρύτερον κύκλον, συχνότερα προσβάλλουσαι τὰ ὦτα καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἑλληνικά.

Καὶ διὰ μὲν τὰ νεῦρα φαίνεται ν' ἀδιαφορῇ ὁ κ. Ψυχάρης· εἰς τὴν κυκλοφορίαν ὅμως τοῦ ὀνόματός του ἐνδιαφέρεται καὶ ἐνθουσιᾶ, πιστεύων ὅτι κατέκτησε τὴν δόξαν ζωντανὸς ἀκόμη καὶ ἀναπνέων τὸν ἀέρα

τῶν Παρισίων. Θὰ λέγη ἴσως καθ' ἑαυτὸν ὅτι εἶνε εὐτυχέστερος πολλῶν ἐνδόξων συγγραφέων, οἵτινες τὴν ὀριστικὴν μάχην πρὸς κατάκτησιν τῆς δόξης δίδουν πάντοτε μετὰ θάνατον ἐκ τοῦ μυχοῦ τοῦ τάφου των, σιωπῶντες αὐτοὶ καὶ ἀφήνοντες τὰ ἔργα των νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ πολεμοῦν.

“Ὅτι ἀδιαφορεῖ τελείως περὶ τῆς δυσαρέστου ἐντυπώσεως τοῦ Ψυχαρισμοῦ εἰς τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν ἀκουόντων, εἶνε βεβαιότατον. Διότι ὁ Ψυχάρης δὲν ἔχει τὴν συνήθη καὶ γνωστὴν φιλοδοξίαν τῶν λογίων, οἵτινες πρῶτον ἐνταφιάζονται καὶ κατόπιν δοξάζονται. Ἔχει βλέψεις ἀνωτέρας.

Ἐζήλευσε τὴν δόξαν νὰ γίνῃ *αἰρεσιάρχης* καὶ ἔγινε. Περιστοιχίζεται ἤδη ἀπὸ ἐπιτελεῖον καλῶς ὀργανωμένον, διαθέτον πολλὰ χρήματα καὶ πολὺν φανατισμόν, καὶ ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς του σωματάρχας διαπρέψαντας εἰς τὰ πεδία τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου ἐβαπτίσθησαν εἰς τὰ νερὰ τῶν ἱερῶν ποταμῶν Γάγγου καὶ Ἰνδοῦ καὶ ἀντὶ νὰ σθήσουν ἐκεῖ πᾶσαν δίψαν των γλωσσικὴν, ἄστραψαν κ' ἐβρόντησαν ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ γραφεῖα τοῦ οἴκου Rally Brothers τὸ γλωσσικὸν ζήτημα.

Ἀκούει τὰ βελάσματα τῶν διεσπαρμένων ἐδῶ κ' ἐκεῖ προβάτων του μὲ φιλοστοργίαν ποιμένος καὶ πατρὸς καὶ συγκινεῖται μέχρι κατανύξεως ἀπὸ τὰ διηγήματα τῆς στάνης, τὰ κατακλύσαντα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἔξ αἰτίας του τὴν Ἑλλάδα.

“Ὅπως ὁ αἰετὸς ὁ καθήμενος παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Διὸς χαλαρώνει τὰς πτέρυγας καὶ μισοκλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ ἠδυπάθειαν εἰς τοὺς ἀναξιφόρμιγγας ὕμνους τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτω καὶ ὁ Ψυχάρης ἀνατριχιάζει ἔξ ἠδονῆς ἀπὸ τὰ ἀσύλληπτα εἰς νόημα καὶ ἀρ-

μονίαν ποιήματα ἢ πεζογραφήματα τῶν μαλλιαρῶν, ἀρκεῖ τὸ λεξιλόγιον νὰ φέρῃ ἐμφανῆ τὰ σήματα τοῦ ἐν Παρισίοις ἰδικοῦ του ἐργαστηρίου.

Γράφει καὶ ὁ ἴδιος ρομάντσα πολυσέλιδα, πρακτικῶς ἐφαρμοζῶν τὴν γλωσσικὴν του δογματικὴν καὶ μὲ τρόπους πλέον καὶ μὲ ὕφος προφητάνακτος κηρύττει ὅτι ἦλθεν ὡς Μεσίας ἐντεταλμένος ἄνωθεν νὰ μᾶς δείξῃ πῶς πρέπει νὰ γράφωμεν, καὶ δι' αὐτὸ μᾶς δείχνει τὴν γλῶσσαν του. . . τὴν **ἀκάθαρτην**. Ἐννοεῖ διαφραγγελίου νὰ μᾶς διώξῃ τὴν καθαρεύουσαν ἀπὸ τὸν περίβολον τῶν ναῶν, ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς καὶ τῶν δικαστηρίων, ἀπὸ τὰ θρανία τῶν σχολείων, ἀπὸ τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀπὸ πᾶσαν ἑλληνικὴν αἴθουσαν καὶ ἐν γένει νὰ μᾶς **καθαρίσῃ** ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν.

Ὀλίγον ἀκόμη καὶ ὁ Ψυχάρης θ' ἀμιλλᾶται εἰς δόξαν καὶ κλέος πρὸς τὸν στρατηγὸν **Βούθ**, τὸν περιφημον αἰρεσιάρχην τὸν ἰδρυτὴν τοῦ **Στρατοῦ τῆς Σωτηρίας**, ὅστις, σύρων κατόπιν του ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας ὀπαδῶν, διήρχετο ἄλλοτε μεγαλοπρεπῶς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου μὲ τὸ ἀρρενωπὸν βῆμα Ἀγγλίδων τυμπανιστριῶν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐξέγερσιν τῆς περιεργείας τοῦ ὄχλου. Διότι, μόνον ὅταν γαργαλισθῇ ἡ περιέργεια, ἀνοίγεται συνήθως ἡ θύρα τοῦ προσηλυτισμοῦ διὰ τοὺς χάσκακας. Καὶ ὁ Ψυχάρης ὡς ὁ στρατηγὸς Βούθ ὁμιλεῖ καὶ γράφει διὰ τὴν **σωτήρια ἰδέα**, ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς καὶ ὅταν προσηλυτίσῃ κανένα θηλυκὸν στρατιώτην, ὡς τὴν **Παπαμόσκου** μὲ τὴν μαλλιαρὴν Ἀνθρωπολογίαν τῆς, τότε ἐνθουσιάζεται καὶ ἀναφωνεῖ: «Ἐαπλώνεται ἡ λατρεία τῆς Ἰδέας καὶ πάει». Αἱ τυμ-

πανίστοραι μόνον τοῦ λείπουν ἀκόμη. Καὶ βέβαια, μία Παπαμόσχου ἔαο οὐ ποιεῖ μὲ ὅλα τῆς τὰ φυσιολογικά τύμπανα.

Πρώτιστος ὄρος ὑπάρξεως ἀληθοῦς αἰρεσιάρχου εἶνε ὁ *ἐνθουσιασμός*· καὶ αὐτὸν πρέπει νὰ ἐκδηλώσῃ ὁ αἰρεσιάρχης τόσον διὰ τὴν ἰδέαν, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὡς ὄργανον ἐκείνης. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἀκριβῶς καὶ δικαίως διένειμε τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμόν του μεταξὺ τῆς ἰδέας καὶ τοῦ ἀτόμου του. Δι' ἀμφοτέρα ἐνθουσιᾶ καὶ ἀμφοτέρα θαυμάζει ἐξ ἴσου. Εἶνε ἀκαταπόνητος εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀνεξάντλητος εἰς παντὸς εἶδους ἐπινοίας πρὸς κραταίωσιν τοῦ φρονήματος τῶν ὁπαδῶν του, σκορπῶν ἀφειδῶς ἐπαίνους, παραινέσεις, ὀδηγίας· ἐνθαρρύνων τοὺς μὲν, ἐπιπλήττων τοὺς δέ, ἀπαντῶν εἰς τοὺς ἀντιπάλους καὶ εἰς τὰς ὑβρεῖς των, καὶ γράφων ἐπιστολάς μακροτέρας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μὲ ὅμοιον ἀποστολικὸν ὕφος, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι γράφονται ἐκ Γαλατίας καὶ ὄχι πρὸς Γαλάτας καὶ ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ ὄχι πρὸς Ρωμαίους.

Ἡ περιβόητος αὕτη ἰδέα συνίσταται εἰς τὴν *πίστην*, τῆς ὁποίας τὸ σύμβολον εἶνε ἀπλούστατον καὶ ἐκφέρεται εἰς δύο μόνον ἄρθρα ζηλευτὰ διὰ τὴν συντομίαν των: 1ον ἐξάπλωσις τῆς ψυχαρακῆς δημοτικῆς· 2ον ἀνατροπὴ τῶν εἰδώλων τῆς καθαρευούσης.

Ὡς ἔνθεος λοιπὸν ἀπόστολος ὁ αἰρεσιάρχης Ψυχάρης εἶνε *γλωσσοπλάστης* ἀφ' ἑνός, *εἰκονοκλάστης* ἀφ' ἑτέρου.

Οὐδεμίαν πρόθεσιν οὔτε διάθεσιν ἔχω νὰ συζητήσω περὶ τοῦ *ψυχαρακοῦ* δόγματος. Αἱ δογματικαὶ συζητήσεις ἔχουν τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι διαιωνίζονται·

καὶ ἐνῶ ἐνισχύουν τὸ πείσμα, τὸν φανατισμὸν καὶ τὴν ρητορικὴν τῶν δογματιστῶν μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς των, ἀνακαινίζουν τὸν χυμὸν, δίδουν καιρὸν εἰς τὰ δόγματα ν' ἀνδρωθοῦν καὶ νὰ γεννήσουν παραφυάδας καὶ ὑποδιαρέσεις αἰρέσεων καὶ ἀναρριπίζονται χάρις εἰς τὴν ποικιλίαν τοῦ θεάματος καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς σκηνογραφίας. Αἱ διὰ τῶν αἰώνων ἐκτραφεῖσαι πολυτόκοι φιλοσοφικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ αἰρέσεις μᾶς διδάσκουν ὅτι αἱ δογματικαὶ συζητήσεις, αἱ τοὺς ἀντιδοξοῦντας οὐδέποτε πείθουσαι, οὐδ' ἂν πείθωσιν, ἔχουν μὲν ἀρχὴν ὄχι ὁμῶς καὶ τέλος, καὶ ὅτι τὸ τέλος εὐρίσκεται ἀσφαλέστερον εἰς τὴν **ἀδιαφορίαν** καὶ εἰς τὴν **ἀνίαν** τῶν ἀκροατῶν, παρὰ εἰς τὰς ἐπεμβάσεις Ἀκαδημιῶν ἢ Συνόδων.

Οἱ δογματικῶς συζητοῦντες ἀνάπτουν πυρὰν καὶ τὴν διατηροῦν ἄσβεστον, ρίπτοντες ἑκατέρωθεν ξύλα καὶ κούτσουρα, πὺν φέρει ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς καθαρουσύσης ἀγωνιζόμενος, ἐκ τοῦ ἰδικοῦ του δάσους, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ ψυχαρισμοῦ πολεμῶν ἀπὸ τὰ **ρουμάνια του** διότι οὕτω ψυχαριστὶ μετεμορφώθη, ἐξερρουμανίσθη καὶ προετιμήθη ἢ τουρκικὴ λέξις **δρμάν**, ἀντὶ τῆς μητρικῆς **δάσους**. Αἱ φλόγες, ὅταν μάλιστα εἰς τὴν καύσιμον ὕλην τῶν ἐπιχειρημάτων ρίπτονται ἀναμιξῆ ὕβρεις καὶ ἀναθέματα καὶ μεγάλαι φράσεις πατριωτικά, ἀνυψοῦνται τόσον, ὥστε σχηματίζουν ἓνα μεσότοιχον φωτεινὸν ὑπερύψηλον, ἐμποδίζοντα ἀμοιβαίως τὴν θέαν τῶν ἀντιπάλων. Καὶ οὕτως ἑκάτερα μερὶς νομίζει ὅτι αὕτη μόνη φωτίζει, ἡ δὲ ἄλλη ἐργάζεται ἐν τῷ σκότει.

Νομίζω ὅτι ἡ Ἱστορία οὐδένα γνωρίζει ἄχρι σήμερον αἰρεσιάρχην ἐπιβαλόντα γλωσσικὸν δόγμα εἰς

οιονδήποτε λαόν. Τὰ περὶ Δάντη καὶ Λουθήρου ὡς δημιουργῶν τῆς ἰταλικῆς καὶ γερμανικῆς γλώσσης λεγόμενα παρὰ τινων εἶνε μυθεύματα. Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ἐπιδρῶσι διὰ τῆς καλαισθησίας ἐν τῇ ἐκλογῇ τύπων καὶ λέξεων, διὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἁρμονίας, διὰ τῆς ποικιλωτέρας καὶ τεχνικωτέρας κατασκευῆς τῆς περιόδου καὶ διὰ τοῦ ὕφους των εἰς τὴν βαθμιαίαν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς γραπτῆς γλώσσης. Ἄλλὰ **δὲν δημιουργοῦν** ἐθνικὴν γραπτὴν γλῶσσαν τὴν **προάγουσιν** μόνον, βοηθοῦντες τὴν ἐξέλιξιν της. Ἐπομένως ὁ κ. Ψυχάρης, ἀξιῶν πρῶτος νὰ μᾶς δώσῃ τὸν τύπον τοῦ **γλωσσικοῦ αἰρεσιάρχου** μὲ τὴν **σωτήρια ἰδέα**, εἰμπορεῖ νὰ περάσῃ ὡς τοιοῦτος εἰς μερικὸν ὄπαδόν του, ἀλλ' ἢ Ἱστορία δὲν θὰ λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ τὸν γνωρίσῃ ποτέ. Διότι δὲν ἀναγνωρίζει ἡ Ἱστορία ὑπάρχοντα **τύπον αἰρεσιάρχου γλωσσοπλάστου**, οὔτε ἔχει παρόμοιον ἐκμαγεῖον διὰ νὰ τὸν χῶσῃ μέσα καὶ τὸν ἀπαθανάτισῃ.

Πρακτικώτερον θὰ ἐπέδρα εἰς τὴν δοτέαν διεύθυνσιν καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὡς συγγραφεὺς λογογραφῶν καὶ δημιουργῶν ἔργα λογοτεχνικά, ἄξια νὰ καταλάβουν θέσιν ἐπιφανῆ ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς του μόνον περὶ τυπικοῦ καὶ φωνολογικοῦ μελέτας, οὔτε εἰς τὴν ἀλαζονικὴν στάσιν αἰρεσιάρχου πρόσηλυτίζοντος ὄπαδόν καὶ γράφοντος καθημερινῶς ἐπιστολάς, διατριβάς, ἄρθρα, χάριν τῆς δογματικῆς πολεμικῆς καὶ πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ Ψυχαρισμοῦ, ἀλλὰ ν' ἀποδειχθῇ **πρῶτος, πάντα πρῶτος** ὡς ὁ ἦρωας του Γιαννίρης, καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Διὸ συνέγραψε μερικά

βιβλία, τὸ *Ταξίδι*, τὸ *Ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη*, τὴν *Ζούλια*, *Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ Μοναξιά*, *Ρωμεῖο Θέατρο* καὶ ἄλλα ὀλιγώτερον ὀγκώδη. Εἰμπορεῖ λοιπὸν τώρα ὁ καθεὶς ὀπλιζόμενος μὲ μεγάλην δόσιν ὑπομονῆς νὰ πλησιάσῃ μὲ τὸ ἀνῆκον σέβας τὰ ἱερὰ ταῦτα βιβλία τῶν μαλλιαρῶν καὶ νὰ ψηλαφήσῃ τὴν δόξαν τοῦ Ψυχάρη ὡς συγγραφέως, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἱερὰν συγκίνησιν, ποῦ κυριεύει τοὺς ἐν μαλλιαρισμῷ ἀδελφούς, τοὺς ἤδη κατηχηθέντας νὰ θαυμάζον κατὰ συνθήκην καὶ αὐτὸν καὶ ἀλλήλους.

Ὁ Ψυχάρης, ὅπως ὁ ἦρως τοῦ Γιαννίρης, μὲ τὸν ὁποῖον τόσον εὐκόλα συγγέεται καὶ ταυτίζεται, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀδύνατον ν' ἀποτύχῃ εἰς ὅ,τι ἐπιχειρεῖ. Ἐν τούτοις ἔπρεπε νὰ κοντοσταθῇ κάπως καὶ νὰ φανῇ διστακτικώτερος, ἀφοῦ ἤρχισε νὰ μιμῆται τὸν Σωκράτη: «Δύσκολο νὰ μὴν ἀηδιάσῃ κανεὶς νὰ μὴν τὰ χτυπήσῃ ὅλα κάτω, νὰ μὴ στοχαστῇ πῶς τὸν κόπο δὲν ἀξίζει νὰ δουλέβῃς γιὰ ἓναν τόπο ἀχάριστο καὶ *στραβό*. Μὰ τί νὰ κάμω ποῦ τὸ δαιμόνιο δὲ μ' ἀφίνει». (Ψυχάρη, *Ρόδα καὶ Μῆλα*, τόμ. 3, Ἀπολογία σελ. 336). Καὶ ἀμέσως ἐπαναλαμβάνει τὴν φράσιν τοῦ Σωκράτους ὁμολογοῦντος τὸ δαιμόνιον του: «Ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον φωνὴ τις γιγνομένη». Καυχᾶται λοιπὸν ὅτι ἀπολογεῖται ὡς ὁ Σωκράτης καὶ ὅτι ἔχει τὸ *δαιμόνιον του*. Δὲν κινδυνεύει βέβαια νὰ πῆ τὸ κώνιον εὐρισκόμενος χάρις τῷ Θεῷ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα καὶ μακρὰν τοῦ *στραβοῦ* τόπου (θέλει νὰ εἰπῇ τῶν στραβῶν, τυφλῶν κατοίκων τοῦ τόπου). Ἀντὶ κωνείου οἱ Ἕλληνες τὸν ποτίζουν μὲ ὕβρεις, ψεύδη, συκοφαντίας καὶ ἀνοησίας, φάρμακα, ἐξ ὧν ἀντλεῖ νέας

δυνάμεις, ὅπως ἐξακολουθῆ ζωηρότερον μιμούμενος τὸν μέγαν φιλόσοφον. Ἄλλὰ διατί δὲν μιμεῖται καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ; καὶ ὀλίγον τὴν μετριοφροσύνην του; Ὁ Σωκράτης ὡς αἰρεσιάρχης ἐδοξάσθη ὑπὲρ πάντα, ἀναδείξας καὶ θρέψας μὲ τὰς γονιμωτάτας ἰδέας του πλείστας φιλοσοφικὰς σχολὰς, ἀλλὰ τὴν συγγραφικὴν δόξαν ἀφῆκε εἰς τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἀρίστιππον καὶ τοὺς ἄλλους μαθητάς, μὴ τολμήσας αὐτὸς νὰ συγγράψῃ οὐδὲ φυλλάδα· διότι, καίτοι ἀγνοῶν τὴν γαλλικὴν, γνωρίζων δὲ μόνον τὴν ἑλληνικὴν, εἶχε τὴν συναισθησιν ὅτι ἦτο δεινὸς διαλεκτικὸς, ὄχι ὅμως καὶ λογογράφος.

Ὁ Ψυχάρης ὅμως ἀκόρεστος φιλόδοξος, ἠθέλησε τὴν κεφαλὴν τοῦ αἰρεσιάρχου γλωσσοπλάστου νὰ κοσμήσῃ μὲ δάφνας συγγραφικὰς. Ἄλλ' εἰς πάντα ἔχοντα ποιὰν τινα αἴσθησιν καλοῦ καὶ γνωρίζοντα νὰ ἐντροφᾶ εἰς τὰ εὐμορφα δημιουργήματα τῆς λοχοτεχνίας, δὲν φαίνεται δύσκολον νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Ψυχάρης, αὐτοστεφανούμενος μὲ τόσα πολλὰ φύλλα τῶν λογοτεχνημάτων του συλλεγέντα ἀπὸ πᾶν εἶδος θάμνου καὶ βάτου, ἐκτὸς ἀπὸ δάφνην, ἀσχημίζει τὴν κεφαλὴν του. Αὐτοθαυμαζόμενος δὲ ἀσχημίζει καὶ τὴν ψυχὴν του. Οὕτω δύο εἰδῶν ἀσχημίαι, τῆς *πέννας* καὶ τῆς *οἰήσεως* συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό, ὅπως καταστρέψωσι τὸ ἔργον του πολὺ ταχύτερον καὶ βεβαιότερον παρ' ὅτι θὰ τὸ κατέστρεφον οἱ θανασιμώτεροι ἀντίπαλοί του. Καὶ ἴσως πρὶν ἀποθάνῃ θὰ προφθάσῃ ὁ Ψυχάρης νὰ ἰδῆ τὴν ὀριστικὴν ἥτταν καὶ διάλυσιν τῆς Σχολῆς του καὶ ν' ἀκούσῃ παρὰ τῶν τέως ὀπαδῶν καὶ θαυμαστῶν λόγους πικροτέρους καὶ αὐτῆς τῆς ἥττης, ὅτι δηλαδὴ κατετροπώθη ὁ Ψυχαρισμὸς, διότι ὁ Ψυ-

χάρης ἠθέλησε νὰ μᾶς παρουσιάσθῃ καὶ ὡς λογοτέχνης, ἀξιῶν ὑπερφιᾶλως ὅτι πλουτίζει τὴν φιλολογίαν μας μὲ ἀριστουργήματα!!

Εἰς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα κατέληξα ἀναγνούς μὲ πολλὴν ὑπομονὴν καὶ μελετήσας ἐπισταμένως τὸ "**Ονειρο τοῦ Γιαννίρη**". Θὰ προσπαθῆσω δὲ νὰ ἐκθέσω συντόμως τοὺς λόγους, οἵτινες, διαφωτίζοντες τὴν κρίσιν παντὸς ἀμερολήπτου, πείθουσιν, ὡς νομίζω, ὅτι ὁ Ψυχάρης ὑπὸ *ἔποψιν λογοτεχνικὴν εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς του*, καὶ ὅτι διὰ τὸ συμφέρον τῆς αἰρέσεώς του θὰ ἦτο αἰρετώτερον νὰ μὴν εἶχε συγγράψει ποτὲ τοιαῦτα λογοτεχνήματα.

Ι Ι

Πανωλεθρία ἡρώων, ἀθανασία Ψυχάρη. — Προλογοεπίλογος. — Πρῶτον ἀνάποδον καὶ δεῖγμα ὕφους. — Ὁρισύνη καὶ οὐρισύνη. — Αὐτοβιογραφία. — Πρῶτον μέρος, ἢ Δόξα· περίληψις αὐτοῦ.

Τὸ "**Ονειρο τοῦ Γιαννίρη**" εἶνε μυθιστόρημα ἐκ 500 σελίδων πυκνοτυπωμένων, ἐκδοθὲν τῷ 1896. Κατὰ τὸν κ. Ψυχάρην ὅμως, ὅστις ἔβαλεν ὅλην του τὴν ψυχὴν καὶ ὅλα τὰ δυνατά του διὰ νὰ κάμῃ ἔρχον ἔσαεῖ, εἶνε ἐν πεζογραφίᾳ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπικὸν ποίημα τῆς **Ρωμισύνης**.

Οἱ μεγάλοι ἐποποιοὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους ἐπικαλοῦνται τὴν Μοῦσαν καὶ προλογίζονται δι' ὀλίγων στίχων ποῖον ἥρωα ἢ τίνα προᾶξιν πρόκειται νὰ ψάλλουν. Ὁ Ψυχάρης ἀντιθέτως πρὸς ὅλους τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς μέλλοντας ἐποποιοὺς ἀρχεται ἀφελέστατα μὲ τό-

νον ὄχι ραιφωδίας ἀλλὰ **κουβέντας**, ὡς ἐξῆς: «Ὁ Γιαννίρης πολλές φορές μοῦ δηγήθηκε τῶνειρό του καὶ πάντα τοῦ ἄρεξε νὰ μοῦ τὸ δηγᾶται». Καὶ λέγει εἰς τρεῖς σελίδας τὸ ὄνειρον, εἰκονίζον ἀλληγορικῶς τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος «μὲ ἓνα ὕφος **σοβαρὸ** ποῦ ἔμοιαζε μάλιστα σὰ **μαχμούρικο**, καὶ **βασιεστισμένο**, μὰ **πολὸν νόστιμο**.»

Τὸ μισοκοιμισμένον καὶ ἀποκαμωμένον ὕφος ὁμολογεῖται ὑπὸ τοῦ πεζογράφου ποιητοῦ μας καὶ τὸ βλέπομεν· ἀλλὰ ζητοῦμεν τὸ νόστιμον καὶ δὲν τὸ βλέπομεν οὔτε ἐν τῷ ὄνειρῳ οὔτε ὁσάκις ἐν ἐγρηγόρσει παρίσταται ὁμιλῶν ὁ Γιαννίρης.

Παραδόξως τὸ ἀληθὲς προοίμιόν του θέτει ὁ Ψυχάρης εἰς τὸ τέλος, ἀφοῦ προῶτον πεθάνῃ τοὺς ἥρωάς του καὶ τοὺς ἐνταφιάσῃ. Μόνος ὁ ποιητὴς σώζεται ἐκ τοῦ φοβεροῦ σειсмоῦ, ὅστις πνίγει ἢ συντριβεῖ ὅλους πρωταγωνιστοῦντας καὶ μὴ, διὰ νὰ τελειώσῃ τέλος πάντων ἡ ἐποποιία. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος ὡς ἄνθρωπος ἔχων ἥρεμον τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πανωλεθρίαν αὐτὴν καὶ καυχώμενος μάλιστα ὅτι αὐτὸς δὲν ἔπαθε τίποτε διότι εἶνε **ἀθάνατος**. «'Ἀπ' ὅσους γνωρίσαμε 'ς τὸ Νησί, σήμερα ζῆ μόνον ἡ θειὰ Πιπίκα, ποῦ εἶτανε φεβγάτη ἀπὸ τὸ Νησί μας **καὶ γὼ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ πεθάνω!**»

Ἐν μέσῳ συντριμμάτων, ἐρειπίων, καὶ μεθ' ὄλην τὴν γεωλογικὴν ἀναστάτωσιν τῆς νήσου, ὁ Ψυχάρης μένει ζωντανός, διότι ἀδύνατον ν' ἀποθάνῃ. Εἶνε ἀνώτερος τῶν ἥρώων του ὡς μόνος αὐτὸς ἀθάνατος. Ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀθανασίας του οἰστροηλατούμενος ἐγείρεται τότε πλήρης ἱερᾶς μανίας καὶ τονίζει **ἀνάποδα** ἓνα ἐπίλογον ἀντὶ προοιμίου, ἀποτεινόμενος διὰ πρῶ-

την φορὰν πρὸς τὴν ἀφανῆ Μοῦσαν, ἥτις μυστικὰ τοῦ εἶχεν ἤδη ὑπαγορεύσει ἡ ἀθεόφοβη πεντακοσίας ὄλας σελίδας, χωρὶς κἄν νὰ μυρισθῇ ὁ ὑπομονητικὸς ἀναγνώστης τὴν παρουσίαν της.

Ἄξιζει βεβαίως νὰ παρατεθῇ ὁ θαυμάσιος αὐτὸς προλογολόγος, ἡ μοναδικὴ μεταξὺ πασῶν τῶν πρὸς τὴν Μοῦσαν γενομένων ποτὲ ἐπικλήσεων. Ἐν σμικροῦ ἔχει τις ἓν δεῖγμα τῆς γλώσσης, τοῦ ὕφους, τῆς **πολυλογίας** καὶ κατὰ κόρον ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ συγχρόνως μίαν μικρογραφίαν τοῦ Ψυχάρη μὲ τὴν μεγάλην ἐπὶ λογοτεχνία αὐταρέσκειαν καὶ ἀλαζονίαν του, πλαισιουμένην πανταχόθεν ὑπὸ οἴστρου κωμικωτάτου, ποῦ κορυφοῦται καὶ ξεσπᾶνει εἰς τὸ τέλος μὲ τὴν τριπλῆν ὁμοβροντίαν, **Ἐσένα, Ἐσένα, Ἐσένα!!** Ἴδου αὐτός:

«Ἀφιέρωμα. Ἐσὺ θέλω νὰ μὲ διαβάσης. Τὰ δάκρυα τὰ δικὰ σου διψῶ. Ποῦ εἶναι τὰ μάτια σου τὰ **πανάγαθα**; Ποῦ ἡ φωνή σου νὰ τὴν ἀκούσω; Ἄχ! τὰ πανάγαθά σου (!) τὰ μάτια! Γιὰ σένα τυραγνιέμαι καὶ γράφω καὶ πολεμῶ. Ἐγὶνα γιὰ σένα **βουτηχτῆς** καὶ **βούτηξα** γιὰ σένα στὴν ἀπέραντη **θάλασσα τῆς καρδιᾶς μου**, στὰ **πέλαγα** τοῦ νοῦ μου, καὶ πῆγα νὰ σοῦ ξεσκαλίσω κάτω στὰ βάθια βαθιὰ τῶμορφότερο καὶ τὸ πιὸ μάβρο μαργαριτάρι τῆς ἀγάπης, ποῦ **μόνος ἐγὼ** σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα σοῦ τὸ βρῆκα.

«Ἐκανα ποίημα γιὰ σένα καὶ **θὰ ζήση**. Πῆρα τὰ λόγια σου, πῆρα τὸν ἐμυαλό(!) σου καὶ τᾶβαλα στὸ **ποίημά** μου, γιὰτὶ Ἐσὺ εἶσαι ὁ πόνος μου καὶ ἡ χαρά μου, Ἐσὺ τὸ δάκρυ καὶ τὸ χαμόγελό μου, Ἐσὺ ἡ δόξα, Ἐσὺ ἡ ἀγάπη, Ἐσὺ καὶ πάντα Ἐσύ. Μὴν προσμένῃς ἀπὸ τὸ ποίημά μου νὰ καταλάβῃς τὴ λατρεία ποῦ σοῦ

ἔχω, γιατί ποίημα κανένα δὲν μπορεί νὰ σοῦ τηνὲ φα-
νερώσῃ. Τίποτα, τίποτα δὲν εἶμαι δίχως Ἑσένα, κι'
ὄ,τι ἀρέσῃ στὸ ποίημά μου, Ἑσένα τὸ χρωστῶ. Ἑσένα
τὸ χρωστῶ, ποῦ πάσκισα νὰ πῶ τὴν *ὠριοσύνη*, νὰ πῶ
τὸ μεγάλειο τοῦ λογιμοῦ σου, νὰ σὲ *δοξάσω Ἑσένα,*
Ἑσένα, Ἑσένα, ποῦ εἶσαι ἡ *πάναγνη*, ποῦ εἶσαι
ἡ ἀληθινή, ποῦ εἶσαι ἡ παναιώνια ψυχὴ τῆς *Ρωμιο-*
σύνης. «27 τοῦ Δεκέβρη 1893—25 τοῦ Φλεβάρη,
1896. Τέλος». καὶ τῶ θεῶ δόξα!!!

Εἰς εἴκοσι μόνον, ὡς βλέπετε, γραμμὰς κατορθώ-
νει ὁ Ψυχάρης νὰ γράψῃ *εἰκοσιοκτάκις σοῦ, Ἑσὺ*
καὶ *Ἑσένα*· νὰ ἐξάρῃ δὶς καὶ τρεῖς τὸ ἐγὼ του, λέ-
γων ὅτι αὐτὸς μόνος εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἠγάπησε
τὸ Γένος ὡς οὐδεὶς ἄλλος· ὅτι τὸ ποίημά του *θα ζήσῃ*
καὶ ὅτι μὲ αὐτὸ *δοξάζει τὴν Ρωμισύνη*. Κατορθώ-
νει συγχρόνως νὰ κολλήσῃ ὡς ἔμπλαστρον τὸ θεῖκόν
ἐπίθετον *πανάγαθος* εἰς τὰ μάτια τῆς Ρωμισύνης,
ὡς τὸ προσκολλᾷ ἀλλαχοῦ ἀτοπώτατα εἰς τὴν ἡρωίδα
του Μυρριάναν μὲ τὰ *μαλλιά της τὰ ἀγαθὰ* καὶ
εἰς τὴν λέξιν *ἀκρογιαλί*, καὶ νὰ μᾶς δώσῃ δεῖγμα τῆς
ἀκαλαισθήτου χρήσεως καὶ καταχρήσεως τῶν μεταφο-
ρῶν, δι' ὧν ἔγινε *βουτηχτής* καὶ ἐβούτηξε στὴν ἀ-
πέραντη θάλασσα τῆς καρδιᾶς του, στὰ πέλαγα τοῦ
νοῦ του, *πῆρε* τὸν *ἔμναλὸ* τῆς Ρωμισύνης καὶ τὸν
ἔβαλε στὸ ποίημά του, χωρὶς νὰ φοβηθῇ ὁ εὐλογημέ-
νος ὅτι ἀφήνει ἔτσι *ἄμναλον* ἐκείνην, ποῦ δοξάζει.

Ὁ κ. Ψυχάρης κατ' ἄλλην μοναδικὴν ἐξαίρεσιν
συνειθίζει νὰ σημειώνη ἀκριβῶς, ὅπως μὴ γεννηθῶσι,
φαίνεται, ζητήματα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, τὴν хро-
νολογίαν οὐ μόνον τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν
πονημάτων του. Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐντὸς 26 μηνῶν

ἐκυφορήθη καὶ ἦλθεν εἰς φῶς ὁ Γιαννίρης. Εἰς ἄλλα του ἔργα φροντίζει νὰ ὀρίζη χρονολογικῶς καὶ πότε τὰ ἐπεξεργάζεται καὶ τὰ τορνεύει ἢ κατὰ τὴν γλῶσσάν του πότε τὰ **δουλεύει** καὶ τὰ **ξαναδουλεύει**, ὡσάν νὰ πρόκηται περὶ κατασκευῆς **μαγιονέζας**.

Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς ψάλλει τὴν **ὠριοσύνη** τῆς ψυχῆς τῆς Ρωμοσύνης. Εἶνε σωστὴ **οὐριοσύνη** καὶ θα φανῆ μόνη τῆς αὐταπόδεικτος.

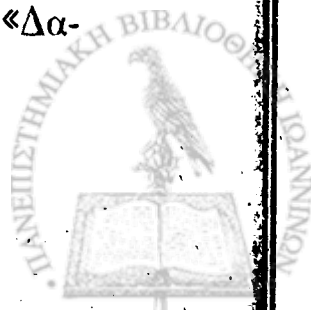
Δι' ἐλαχίστων ἐξόδων φαντασίας, καὶ χάρις εἰς τὰ μεγάλα πρόχειρα δάνεια τῆς αὐτοβιογραφίας, πλάττει τὸν ἥρωά του Γιαννίρη, νεαρὸν Κωνσταντινουπολίτην. «Ὁ παπποῦς του (ὅπως ὁ μακαρίτης μισὲ Γιάννης Ψυχάρης) εἶχε στὴν Ἀνατολὴ ὄνομα μεγάλο», αὐτὸς δὲ ὡς μαθητὴς ἦτο «πάντα πρῶτος καὶ μάζωνε ντουζίνες βραβεῖα», καὶ ἀφοῦ ὁ πατήρ του ἔχασε πολλὰ ἑκατομμύρια καὶ ἀπέθανεν, ὁ Γιαννίρης «ποῦ δὲν τὸν ἔμελλε γιὰ τὸν παρᾶ, ἀλλὰ γιὰ τὰ βιβλία καὶ τὰ γράμματα, συλλογίστηκε τὴ στρατά καὶ τὸ παράθυρο ποῦ εἶδε στῶνειρό του καὶ δρόμο γιὰ τὰ Παρίσια... Σὲ διάστημα **ἔδῶ (!)** τριῶ χρονῶ νὰ σου τὸ Γιαννίρη ποῦ σοῦ μαζώνει **διπλώματα μὲ τὴν πήχη!**» Ἐκεῖ ἡ Δόξα, καίτοι Ρωμιὸν τὸν διακρίνει καὶ τὸν εὖνοεῖ μεταξὺ μυρίων ἀγωνιστῶν τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Ἡ δόξα τῶν γραμμάτων εἶνε ἡ μόνη ἀθάνατος καὶ ἀληθινή, ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀλεξάνδρων καὶ τῶν Καισάρων. Ὑπάρχει καὶ ἡ «δόξα τῆς ἐπιστήμης», ἀλλ' αὕτη εἶνε ἀνώνυμος· διότι ὅλοι συντρέχουν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ὡς ἀπλοῖ κτίσται τῆς ὑψουμένης οἰκοδομῆς. Καὶ εἰς αὐτὴν ἐπεδόθη ὁ Γιαννίρης, ἀλλὰ προσκαίρως, «τρία τέσσαρα χρόνια μονάχα, πῆρε ἕναν ἀκαλλιέργητο κλάδο, μιὰ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ἔ-

καμε πάλε ένα βιβλίο, πρωτότυπο, ὅπως διόλου πρωτότυπο κι' αὐτό... καὶ νά σου ποῦ πρόβαινε στὸν κόσμο μιὰ νιόνυφη ἐπιστήμη. Ὁ Γιαννίρης ἔβγαине τώρα καὶ **σοφός** «θὰ γίνης καὶ μεγάλος σοφός, τοῦ ἔλεγε μιὰ μέρα, ἕνας γνωστός ἑλληνιστής: «Ἐβγε σου, Γιαννίρη!» Ἡ ἡχώ εὐδιακριτῶς ἐπαναλαμβάνει: «Εὐγέ σου, Ψυχάρη», διότι γίνεται ἐδῶ ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν μελετῶν τοῦ ἐπὶ τῆς δημοτικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Μὲ τὸ πρῶτό του «ρομάντσο», τὴν «Φλόγα», θριαμβεύει ὁ Γιαννίρης, «συλλογισμένος, πάντα συλλογισμένος»· αὐτὸ εἶνε τὸ κοσμητικόν του, ὅπως καθ' Ὀμηρον ὁ πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς. Μὲ τὰ ἀναγνώσματά του περὶ ἀγάπης καὶ ἐπιστήμης θριαμβεύει περισσότερο· «οἱ φημεριδογράφοι τὸν εἶχαν πλιὰ χαϊδεμένο παιδί». Ὁ Ἑβραῖος ἐκδότης Χάλδοβας τοῦ κάμνει λαμπρὰς προτάσεις, ἐπίσης καὶ ὁ «**Θεατροκύρης**» (λέξις ψυχαρική, ἀντὶ θεατρώνης). Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους παριστάνεται τὸ δράμα τοῦ «Θυμὸς» καὶ μὲ αὐτὸ ἀναποδογύρισε τὰ θέατρα!... κατάντησε πιά κι' ἀρχηγός... μόλις 29 χρονῶν καὶ πιά μάστορης· ἀρχηγὸς πιά ὁ Γιαννίρης καὶ μὲ **παντιέρα** (ὡς ὁ Ψυχάρης). Ὡς τώρα ὁ Γιαννίρης βιάδιζε μόνος, ποῦ νὰ ποῦμε· ἔγραφε, τὸν διάβαζαν, ἀναφταν καὶ τέλειωνε. Μὰ νὰ **μάτια μου** ποῦ σοῦ ἔκανε καὶ μαθητάδες (ὡς ὁ Ψυχάρης)· κατόπι του κι' οἱ ἄλλοι. Πρῶτος, πάντα πρῶτος ὁ Γιαννίρης. Καὶ συλλογισμένος ὁ δύστυχος, πάντα σὰ λιγάκι συλλογισμένος».

Κατόπιν γράφει ἄλλο μυθιστόρημα, τὸ «Κρινάκι τῆς ἀμμουδιάς», ὕστερον μίαν κωμῳδίαν, τὴν «Χαράν», «ποῦ ἔκαμνε ὁ κόσμος γιορροῦσι κάθε βράδου στὸ θέατρο»· ἄλλα δύο ρομάντζα, δημοτικὸν τὸ ἕν, τὸ «Δα-

κτυλίδι». κοινωνιστικὸν καὶ πολιτειακὸν τὸ ἄλλο, τὸ «Βουνό». Οἱ Ἀμερικανοὶ μάλιστα, ρηξικέλευθοι εἰς ὅλα, ἐφήρμοσαν τὰς ἀρχὰς αὐτὰς τοῦ Γιαννίρη εἰς μίαν ἐκ τῶν πολιτειῶν των, «ποῦ ἔμοιαζε νύχι καὶ νύχι! μὲ τὴν πολιτεία ἐκείνη, ποῦ φαντάστηκε στὸ βιβλίον τοῦ ὁ Γιαννίρης. Ὅσα ὄνειρεύφτηκε τώρα γίνονται ἀλήθεια, ζοῦσαν καὶ περπατοῦσαν».

Ἡ δόξα ὅμως, φιλοσοφεῖ ὁ Ψυχάρης, εἶνε «πέρα ἀπὸ τὴ δύναμί μας». Ὁ κόσμος ἀλλάζει, οἱ Ἀμερικανοὶ γλιγορότερα, καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Γιαννίρη «θὰ σθύση σὰν κυματάκι στὸν Ὠκεανό. Πῶς νὰ κάμουμε τὸ λοιπὸν, ποῦ νὰ μείνη στὰ **μυαλά τοῦ κόσμου μπηγμένος** ὁ λογισμὸς μας καὶ ὄχι κανένας ἄλλος; Ἀδύνατο χαμένος ὁ κόπος. Τρέχα νὰ κουβαλήσης ἄμμο στὴν ἀμμουδιά, νὰ σοῦ φάη ἡ θάλασσα τὴν ἀμμουδιά σου καὶ τὰ **κουβάλια!**»

Μὲ τοιαύτας σκέψεις, αἱ ὁποῖαι παρὰ τῷ Ψυχάρη γεννοβολοῦν ὡς κόνικλοι χάρις εἰς τὴν ἀκόλαστον μίξιν προστύχων παρομοιώσεων καὶ μεταφορῶν, ὁ Γιαννίρης πείθεται περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ γράψῃ καὶ ἄλλο βιβλίον, τὸ τελευταῖον τοῦ, τὴν **Θρησκείαν τῆς καρδιάς**, ὅπου ἡ θρησκεία κηρύσσεται ὡς ἡ μόνη ψυχολάστρα. Ὁ κ. Ψυχάρης φιλοσοφεῖ δυνατὰ περὶ τῆς δυνάμεως τῆς θρησκείας. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς ὀλίγα ἀλλαχοῦ μέρη, ὅπου ἐκτίθενται εὐμορφα ἢ μὲ δύναμιν μερικαὶ ἰδέαι, ἀδύνατον νὰ μὴ ἐμφανισθῇ ἡ ἀσχημία μὲ τὰς γελοίας εἰκόνας καὶ μεταφορὰς καὶ νὰ μὴ καταστρέψῃ ἀμέσως τὴν παροδικὴν ἀπόλαυσιν: «ὅσα στοχάστηκε, ὅσα εἶπε γιὰ τὴ θρησκεία ὁ Γιαννίρης ἦταν σὰν ἥλιοι ποῦ στράψανε σ' ὅλα μέσα

τὰ κεφάλια!!... Ἡ θρησκεία κουβαλεῖ στήν ἀγκαλιά της τὴν καρδιά σου, τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα σοῦ σηκώνει!!»

Μὲ τὸ μυθιστόρημα αὐτό, τοῦ ὁποῦ τοὺς δύο κύρια πρόσωπα, Λουίζα καὶ Πέτρος, «ἦτανε ἀπαράλαχοι ὁ Γάλλος καὶ ἡ Γαλλίδα, μὰ φτωχοί, μὰ πλούσιοι, κι' ὅτι **ράγκο** κι' ἂν εἶχανε στή κοινωνία», ἡ Γαλλία εὔρεν ἐπὶ τέλος τὸν ἐθνικὸν της ποιητὴν, ὁποῦ εἰστερεῖτο, ἐνῶ ἡ Ἰταλία ἔχει τὸν Δάντην, ἡ Γερμανία τὸν Γκαίτε, ἡ Ἀγγλία τὸν Σαίξπηρ.

Ἀνελθὼν εἰς τὸ ὑπατον σημεῖον τῆς φιλολογικῆς δόξης ὁ Γιαννίρης, ἔπρεπε πλέον νὰ γίνῃ ἀκαδημαϊκὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἐνδοξοτέρου τῶν ἀκαδημαϊκῶν τοῦ Δωρίου, ὅστις περιγράφεται κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Ρενάν, πενθεροῦ τοῦ Ψυχάρη· ὁ δὲ Γιαννίρης, εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα τοῦ Ψυχάρη, φυσικώτατα τὸν μιμεῖται, ἀποκαλῶν τὸν πενθερὸν **πατέρα**. Ἄλλ' ὁ Ψυχάρης πρὸ τούτου θέλει νὰ κοσμήσῃ τὸν ἥρωά του καὶ μὲ μίαν πρωτοφανῆ ἐπιστημονικὴν ἐπιτυχίαν ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ. Μᾶς τὸν παριστᾷ λοιπὸν μὴ νύκτα «νὰ σηκῶνῃ ψηλὰ τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὰ στηλῶνῃ τὰ μάτια του στὸ δορυφόρο μέσα νὰ τὸν καλοδῆ». Ἐσκέπτετο ὅτι καὶ ἡ γῆ μας θὰ νεκρωθῆ, ὅπως ὁ δορυφόρος. Κύψας τότε μὲ ἀναστεναγμὸν εἰς τὴν Βέρσαν, ποῦ ἤθελε νὰ τῆς δείξῃ τὸ δορυφόρο τὴν ὥραῖα ποῦ λάμπει, τῆς λέγει: «Ξερὸ πρᾶγμα ἡ δόξα, ξερό· δὲν τὸ νοιώθεις;» Κ' ἐπειδὴ ἡ Βέρσα δὲν ἐννοιωθε τοιαύτην σκέψιν εἰς τοιαύτην ὥραν, «ἀγριέφτηκε ὁ Γιαννίρης καὶ **τρόμος θεότρελλος** (δὲν τὸ λέγει ὁ Ρωμιὸς) τὸν συνεπῆρε... καὶ τὴν ὥρα ποῦ **τράνταζε τέτοια σκέψη τὰ μυαλά του !!**... θάρρεψε πῶς κάτι **σάλεβε**

ἐκεῖ ἄπάνω. Δὲν εἶχε λάθος, δὲν τότε γέλασαν τὰ μάτια του»!!

Ὁ νοῦς τοῦ Γιαννίρη θὰ εἶχε *σαλεύσει* βέβαια· διότι τὸν παριστάνει ὁ συγγραφεὺς ὅτι μὲ γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς εἶδε πρῶτος τὶ συνέβαιναν εἰς τὸν δορυφόρον· «ἔσπασαν οἱ πέτρες οἱ μυτερὲς μιὰ μιὰ καὶ κατρακυλοῦσαν· μοιάζει πῶς ἄνοιξε ἓνας γκρεμνὸς κι' ἀπὸ μέσα του ἔβγαине μιὰ θάλασσα ἄσπρη κτλ.» Καὶ τρέχει εἰς τὸ πλησίον ἐκεῖ Ἀστεροσκοπεῖον καὶ βάζει τὰ *γυαλιὰ* εἰς τοὺς ἀστρονόμους καὶ εἰς τὸ μέγα τηλεσκόπιον. Μὲ γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπεκάλυψε τὴν γυμνότητα τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ τὴν τύφλωσιν τοῦ τηλεσκοπίου. Τὸ ὄνομα τοῦ Γιαννίρη ἔλαμπε τώρα καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἀθάνατον!! μᾶς τὸ βεβαιοῖ σοβαρώτατα ὁ συγγραφεὺς!!

Ὅταν ἀπήγγειλε τὸν λόγον του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν «κόντεψε νὰ ἀναστατώσῃ τὸ Παρίσι... Στέκονταν τὸ πλῆθος ἀπ' ἔξω καὶ πρόσμενε νὰ τελειώσῃ, ποῦ νὰ τὸν *ἀρπάξῃ*, νὰ τὸν *προσκυνήσῃ*, γιὰ νὰ μπορέσῃ καθένας ν' ἄξιωθῇ ν' *ἀντικρύσῃ* τὸ πρόσωπόν του».

Ἄξιον προσοχῆς τυγχάνει πόσον *ἀνάποδα* ὁ Ψυχάρης συνειθίζει νὰ παρατάσῃ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν εἰκόνων. Ἡμεῖς οἱ ἄλλοι οἱ ἀπλοῖκοι θὰ ἐλέγομεν ὅτι τὸ πλῆθος ποθεῖ, πρῶτον ν' *ἀντικρύσῃ* τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος, δεύτερον νὰ τὸν *προσκυνήσῃ* καὶ τελευταῖον ἐξ ἐνθουσιασμοῦ νὰ τὸν *ἀρπάξῃ*. Συχνότατα ἐν τῇ παρούσῃ συγγραφῇ ἀπαντῶνται ὅμοιαι φράσεις, ὅπου χριστιανικώτατα ἢ *ἐσχάτη* τῶν ἰδεῶν γίνεται *πρώτη* καὶ τὰνάπαλιν.

Μετά τινος ἡμέρας διοργανώθη μέγα συμπόσιον

πρὸς τιμὴν του. Ἦλθαν ὅλοι. Ὁ Γιαννίρης ἄφαντος. Ἡ σκέψις ὅτι ἡ δόξα δὲν ἔχει τέρμα, διότι ὑπάρχει πάντοτε ἄλλη μεγαλειτέρα, τὸν ἀπῆλπισεν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, πὺ ἔγεινεν ἀκαδημαϊκὸς καὶ ἦλθαν οἱ ἐπισημότεροι Παρισίνοι εἰς τὸ συμπόσιον διὰ νὰ κάμουν προπόσεις εἰς ὑγείαν του.

Κατῆλθεν ἐσπευσμένως εἰς Μασσαλίαν καὶ ἀτμοπλοϊκῶς ἀνεχώρησε διὰ Κωνσταντινούπολιν.

Οὕτω περαιουῖται τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔπους, ἡ **Δόξα**. Τὸ δεύτερον μέρος διεξάγεται ἐν Πριγκήπῳ, ὅπου ὁ ἦρωσ ζῆ καὶ ἀποθνήσκει διὰ τῆς **Ἀγάπης**.

Τὸ πρῶτον μέρος κατὰ τὸν Παλαμᾶν εἶνε τὸ καλλίτερον. Εἰς τοῦτο ἄς περιορισθῶμεν καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ ἴδωμεν ποῦ ἀνεῦρεν ἀρετὰς καὶ προσόντα λογοτεχνικὰ ὁ ἐπαινέτης· ἐν τῷ βιβλίῳ; ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς αἰρέσεως;

III

Ἀντίφασις σχεδίου καὶ σκοποῦ. — Οὐδὲν ἔχνος ρωμιοσύνης ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Γιαννίρη. — Μοιχεία περὶ διὰ γραμμάτων. — Ὅλα τὰ πρόσωπα ξένα καὶ ὁ Γιαννίρης ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Γαλλίας. — Παγκόσμιος ἢ φιλοσοφία. — Ἐθνικὴ ἢ φιλολογία λόγῳ αἰσθήματος. — Θαλασσογραφία. — Τὰ ἔκαμε θάλασσα. — Ἐνύπνιον Λουκιανοῦ ὄνειρον Γιαννίρη. — Ψυχάρης γαμβρὸς Μανδαρίνου. — Σκορδαλιὰ χωρὶς σκόρδο κατὰ Ροῦδην. — Ἀνακρέοντος ἄσμα. — Ἐρως τοῦ ἐγώ. — Ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον κατὰ Ψυχάρην. — Τρίτον ἀνάποδον. — Νάρκισσος. — Ὑπερτροφικὸς ἐγωϊσμός, νευρόσπαστα. — Ὁ Παλαμᾶς μὲ τὰς παλάμας του.

Ἡ σύλληψις αὐτῆ τοῦ σχεδίου ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἡμῖσιν τῆς συγγραφῆς ἀσχέτως πρὸς τὸν πολλαχῶς

πλημμελέστατον τρόπον τῆς ἐκτελέσεως μαρτυρεῖ ὅτι ἐν πλήρει ἀντιφάσει εὐρίσκεται τὸ σχέδιον μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως.

Σκοπὸς τοῦ Ψυχάρη εἶνε νὰ δοξάσῃ, νὰ ὑμνήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς *Ρωμοσύνης*. Ἄλλ' οὔτε ἴχνος πνεύματος Ρωμοσύνης διακρίνομεν καθ' ὅλην τὴν βαθμιαίαν ἀνέλιξιν τῆς δόξης τοῦ Γιαννίρη. Δὲν βλέπομεν τίποτε ρωμέϊκον.

Ὁ κ. Ψυχάρης μᾶς παρουσιάζει ἀποκλειστικῶς Παρισινούς τύπους καὶ εἰδικώτερον τὴν λογίαν τάξιν τῶν Παρισίων καὶ ἔτι εἰδικώτερον τὴν αἴθουσαν τῆς Βέρσας, ὅπου κατὰ μίμησιν ἢ ἀντιγραφὴν τῆς κ. Ἰουλίας Ἀδάμ συνέρχεται τὸ ἄνθος τῶν Γάλλων ἱστορικῶν, δημοσιογράφων, ποιητῶν καὶ σοφῶν. Μᾶς τοποθετεῖ εἰς τὸν ὀμφαλὸν τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ ἴδωμεν καὶ γνωρίσωμεν γαλλικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, γαλλικοὺς πόθους, ραδιουργίας καὶ κερατσολογήματα τῆς παρισινῆς κοινωνίας τῶν γραμμάτων, τεχνάσματα πρὸς ἄγραν ψήφων κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἀκαδημαϊκῶν. Ὅλα αὐτὰ ποικιλλόμενα μὲ τὸ ἀπαραίτητον εἰς γαλλικὰ μυθιστορήματα ἄρτυμα μοιχείας τῶν δύο ἡρωίδων Βέρσας καὶ Λιάνας, τῶν ὁποίων τὰ ὀλισθήματα ψυχολογοῦνται πρωτοτύπως ὡς φυσικὰ φαινόμενα τῆς ἔλξεως τῶν γραμμάτων, ὅταν εἰς αὐτὰ προστρίβεται ὁ ποδόγυρος. Ἄγνοοῦμεν ἂν ἄλλος πρὸ τοῦ κ. Ψυχάρη περιέγραψε τὴν νέαν αὐτὴν ποικιλίαν (*variété*) τοῦ εἴδους, πού εἰμπορεῖ εὐστόχως νὰ ὀνομασθῇ μοιχεία *περὶ διὰ γραμμάτων*.

Ὅλα τὰ πρόσωπα τὰ δρῶντα καὶ μὴ, βωβὰ ἢ φλύαρα, πρωταγωνισταὶ ἢ τριταγωνισταί, ἔχουν μορφάς, τρόπους, πόθους καὶ ὀνόματα ξένα. Καλοῦνται Λιθά-

ρης, Πρίντας, Χόλβος, Ραδούκης, Βέρσα, Λιάνα, Χοῦρος, Τρανταζής, Ρουκάς (Ροσφόρ) καὶ ὁ ἰατρός Πάλμης. Ἡ σκηνὴ καὶ τὸ περιβάλλον ἐντελῶς ξένα· τὰ ἐλατήρια, οἱ πόθοι, τὰ μέσα πρὸς κινητοποίησιν τῶν ἀγωνιζομένων, ὅλα ξενίζοντα καὶ ἄγνωστα εἰς τὸν ἰδικόν μας κόσμον.

Καὶ αὐτὸς ὁ Γιαννίρης, πού ἦτο *πρῶτος πάντα πρῶτος* ὡς μαθητής, ἀποφασίσας νὰ φανῆ τοιοῦτος καὶ εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον τῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις, ἀμιλλώμενος πρὸς τοὺς ἐπιφανεστέρους, ὁμιλῶν, γράφων, σκεπτόμενος, αἰσθανόμενος γαλλιστί, σχετιζόμενος ἀποκλειστικῶς μὲ Γάλλους καὶ μορφώσας ἰδανικὰ σύμφωνα πρὸς τὸ περιβάλλον, ἔγεινε φυσικῶς Γάλλος, τόσο μάλιστα τέλειος, ὥστε τὴν γαλλικὴν ψυχὴν μὲ θαυμαστὴν διαφάνειαν ν' ἀναπαριστᾷ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ ἔργου. Χάρις εἰς τὸν Γιαννίρη, ἀπέκτησε πλέον καὶ ἡ Γαλλία ὅ,τι τῆς ἔλειπεν, ἐν τέκνον ὡς τὸν Δάντην, τὸν Γκαῖτε, τὸν Σαίξπηρ, ἓνα μέγαν ἐθνικὸν ποιητὴν, ὅπως μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης.

Τὶ λοιπὸν ἑλληνικὸν ἢ κατὰ Ψυχάρην τὶ ρωμέϊκον μένει εἰς τὸν Γιαννίρη; Τίποτε. Μόνον τὸ ὄνομα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἑλληνικῆς του καταγωγῆς. Τόσον εἶνε τοῦτο ἀληθές, ὥστε ὁ συγγραφεὺς δὲν τὸν παρουσιάζει κἂν διατηροῦντα δεσμοὺς μὲ τοὺς ὁμογενεῖς του καὶ σχέσεις μὲ συγγενεῖς ἢ συμπατριώτας ἢ δεικνύοντα τοῦλάχιστον ἐνδιαφέρον εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα· τὸν ἔχει τελείως ἀποξενωμένον ἀπὸ ὅ,τι ἑλληνικόν. Δὶς μόνον τὸν παριστᾷ ἐν παρόδῳ ἐνθυμούμενον τοὺς προγόνους διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ φιλολογία τῶν εἶνε ἀνυπέροβλος. Καὶ ὅταν ὁ Γιαννίρης, ὑψωθείς εἰς τὸ

κατακόρυφον τῆς δόξης του, φεύγη αἰφνιδίως, ἢ τρελλή του φυγή πρὸς τὴν Ἀνατολὴν δὲν ἀποδίδεται εἰς ἄλλην αἰτίαν, ἀλλ' ἐξηγεῖται παρ' αὐτοῦ τοῦ Ψυχάρη ὡς πόθος «για νὰ βρῆ μοναξιά καὶ ἡσυχία· ἄλλο σὺ νοῦ του δὲν ἔχει παρὰ νὰ φύγη ἀπὸ τὴ δόξα».

Τὸ πρὸ πολλοῦ ἐκλείψαν παρὰ τῷ Γιαννίρῃ πνεῦμα τῆς ρωμιοσύνης ἀντικατέστησεν ἡ γαλλικὴ ψυχὴ. Ἄδύνατον δὲ νὰ ἔχη τις δύο ψυχὰς συγχρόνως. Θὰ ἔχη ἢ *μίαν* ἢ *καμμίαν*. Ὁ Ψυχάρης προλαβὼν μᾶς εἶπεν ὅτι ὁ ἦρωσ του, ἀφήσας κατὰ μέρος τὴν ἐπιστήμην, ἀφιερῶθη ὀλοψύχως εἰς τὰ γράμματα καὶ μόνον τὰ γράμματα, εἰς τὴν γαλλικὴν δηλαδὴ λογοτεχνίαν. Γνωστὸν δὲ ὅτι αἱ μὲν ἐπιστῆμαι καὶ ἡ δέσποινα αὐτῶν φιλοσοφία εἶνε παγκόσμιαι, καὶ δὲν γνωρίζουν ὅρια ἔθνικότητος, ἐνῶ ἡ φιλολογία ἔχει τὰ ὅρια τοῦ ἔθνους, ὅπου ἀναπτύσσεται. Ὁ λόγος εἶνε ὅτι διὰ μὲν τὰς ἐπιστῆμας ἐργάζεται ὁ νοῦς, ὁ αὐτὸς πανταχοῦ μὲ μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἐνεργητικότητα, διὰ δὲ τὴν φιλολογίαν προσοπατεῖται καὶ τὸ *αἴσθημα*. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα καὶ οἱ τρόποι τῆς ἐκφράσεώς του διαφέρουν κατὰ τὰ ἔθνη, προσλαμβάνουν ἰδίαν φυσιογνωμίαν καὶ χρωματίζονται ἄλλως εἰς ἄλλας χώρας. Διὸ καὶ ὁ Γιαννίρης, ὅπως κατοπτρίσῃ τόσον τελείως τὴν γαλλικὴν ψυχὴν καὶ ἀναδειχθῆ πρῶτος ἐν τῇ γαλλικῇ λογοτεχνίᾳ, κατ' ἀνάγκην μετουσιώθη εἰς Γάλλον· ἔπαυσεν ἄρα πρὸ πολλοῦ νὰ ἦνε Ρωμιός.

Θὰ ἦτον ἀπίστευτον βέβαια, ἐὰν μᾶς ἔλεγον ὅτι ὄνομαστός καλλιτέχνης ὑδατογράφος ἐκθέτει ὡς ἀριστούργημα *θαλασσογραφίας* μίαν εἰκόνα του, ὅπου προσερχόμενοι βλέπομεν τοπία μόνον καὶ βουκολικὰς σκηνὰς ὑπὸ σύσκια δένδρα, ἀγελάδας καὶ πρόβατα

βόσκοντα εἰς παχείας νομάς, ἵππους θυμοειδεῖς καὶ ὄνους μελαγχολικούς· ἀλλὰ δὲν διακρίνομεν πουθενά, μὲ ὄλην τὴν καλήν μας θέλησιν καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς ὁράσεως, ἄποψιν θαλάσσης ἢ ποταμοῦ ἢ τοῦλάχιστον ρυακίου, ἐνῶ ἡμεῖς ἤλθομεν νὰ θαυμάσωμεν πῶς παίζει τὸ φῶς εἰς τὰ κύματα τοῦ πελάγους καὶ ποῖον κυματισμὸν αἰσθήματος μεταδίδουν τὰ πανιὰ πλοίου ταξιδεύοντος. Τὸ ἀπίστευτον αὐτὸ θέλει καὶ καλὰ ὁ Ψυχάρης νὰ πιστεύσωμεν, ὅταν ἐπιμένη νὰ δεικνύη ὡς Ρωμιὸν τὸν τελείως ἐκγάλλισθέντα Γιαννίρην του.

Ἐπείκοντες εἰς τὴν ἐπιμονὴν του εἰμποροῦμεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι βλέπομεν θάλασσαν ἐκεῖ ὅπου οὐδὲ ἴχνος ὑγραῶς κελεύθου φαίνεται, ἀλλ' ὑπὸ ἓνα ὄρον, νὰ πιστεύσῃ κ' ἐκεῖνος ὅτι, ὅσα ἔψαλε περὶ Γιαννίρη ὡς περὶ ἐνδοξοτάτου *Γάλλου λογοτέχνου* καὶ περὶ *ρωμιοσύνης* του, τὰ ἔκαμε *θάλασσα*.

Οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ Λουκιανὸς, ὁ Σύρος τὴν καταγωγὴν, ὁ ἀναδειχθεὶς εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ γενόμενος τέλειος τύπος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του, διατηρεῖ τὴν συριακὴν ψυχὴν. Τίποτε ἐξ αὐτῆς οὔτε κἂν χρωματισμὸς ἐλαφρότατος σώζεται εἰς τὰ ἔργα του, ὅπου ἐξ ἐναντίας κυκλοφορεῖ μὲ τὴν σπινθηροβολοῦσαν εὐφυΐαν του καθαρῶτατος χυμὸς ἑλληνικὸς. Θὰ ἦτο πάντως *μωρὰ ἢ ἐπίνοια*, ἐὰν ἐξελέγομεν τὸν Λουκιανὸν ὡς ἥρωα, ἀφοῦ μάλιστα διηγῆθη καὶ αὐτὸς τὸ *Ἐνύπνιον* του ὡς ὁ Γιαννίρης τὸ ὄνειρόν του, διὰ νὰ ἐξυμνήσωμεν τὴν *ψυχὴν* τοῦ *συριακοῦ λαοῦ* περιγράφοντες τὴν φιλοσοφικὴν καὶ φιλολογικὴν κίνησιν, τὸν βίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐποθέσωμεν ὅτι ὁ Γιαννίρης μετέβη παιδιόθεν οὐχ εἰς Παρισίους, ἀλλ' εἰς τὸ Πεκῖνον, καὶ ὅτι ἐκεῖ σπουδάσας ἔλαβε διπλώματα μὲ τὴν *πήχη* καὶ *ντουζίνες βραβεῖα* καὶ ἀνεδείχθη πρῶτος εἰς τὴν Σινικήν γραμματολογίαν μεταξὺ ὄλων τῶν Μανδαρίνων τοῦ Οὐρανίου Κράτους. Οὐδεὶς βεβαίως οὔτε αὐτὸς ὁ Ψυχάρης θὰ ἐφαντάζετο νὰ γράψῃ τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἐξυμνήσεως τῆς Ρωμοσύνης καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον, μὲ τὴν λεπτομεροῦς δηλαδὴ περιγραφὴν τοῦ περιβάλλοντος, τῶν κινεζικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, μὲ τὰς ραδιοουργίας, τοὺς πόθους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων τοῦ Πεκίνου καὶ μὲ μερικὸς ἔρωτας ἐξύπνων καὶ λογίων γυναικῶν Κινέζων, πού ὁ συγγραφεὺς κατὰ μίμησιν τῆς Λιάνας καὶ τῆς Βέρσας θὰ μᾶς παρουσιάσῃ λόγῳ τῆς ἐλκυστικῆς δόξης τοῦ Μανδαρίνου Γιαννίρη *ὀλίγον τι ἐγκύους*.

Ἄλλ' ἂν συμπληρώνοντες τὴν ἄνω ὑπόθεσιν φαντασθῶμεν τὸν Ψυχάρην μεταβαίνοντα παιδιόθεν οὐχ εἰς Παρισίους, ἀλλ' εἰς τὸ Πεκῖνον, ἐγκαθιστάμενον ἐκεῖ, συγχρωτιζόμενον μὲ τοὺς Μανδαρίνους, γινόμενον γαμβρὸν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ διατηροῦντα τὸν ἐθνισμὸν μὲ τὴν βαμβακερὴν κλωστήν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τότε ἀλλάσσει τὸ πρᾶγμα. Ὁ Ψυχάρης συνεπὴς εἰς τὴν λογικὴν του, ἥτις ἐξεκόλαψε τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη, θὰ μᾶς ἐφιλοδώρῃ τὴν αὐτὴν συγγραφὴν, μεταβάλλομένης μόνως τῆς σκηνογραφίας. Τὸ Πεκῖνον καὶ οἱ Κινέζοι θ' ἀντικαθίστων τοὺς Παρισίους καὶ τοὺς Γάλλους καὶ θὰ ἐξυμνεῖτο ἡ ψυχὴ τῆς Ρωμοσύνης *κινεζικώτατα*, ὅπως τώρα κατ' οὐσίαν ἐξυμνήθη *γαλλικώτατα*.

Ὁ Ροΐδης, ὁ τὴν εὐφυΐαν μετὰ τῆς λογικῆς δυνάμεως καὶ τῆς καλλιτελείας ἄριστα συνδυάσας ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, ὅσάκις ἔβλεπεν ἔργον τι, ὅπου ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἀμοιβαίως ἀνταναρροῦνται, συνείθιζε τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ παραλογισμοῦ ν' ἀποκαλῆ **σκορδαλιὰ** χωρὶς **σκόρδο**. Τοιαύτην σκορδαλιὰν χωρὶς σκόρδο μᾶς προσέφερε καὶ ὁ Ψυχάρης, φανταζόμενος ὅτι ψάλλει τὴν Ρωμιοσύνην ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ δὲν αισθανόμεθα κἄν τὴν μυρωδιά της.

Πῶς ὁ Ψυχάρης, ἀνὴρ πολλῆς παιδείας, γνώστης πολλῶν φιλολογιῶν, μὲ πνεῦμα τείνον εἰς φιλοσοφικὰς καὶ ψυχολογικὰς παρατηρήσεις, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς προκειμένης συγγραφῆς του, καὶ ζῶν καὶ μορφωθείς εἰς ἀτμόσφαιραν φωτεινὴν καὶ διαυγῆ τῆς γαλλικῆς διανοίας, μὴ ἀνεχομένης εὐκόλως τὰς ἀντιφάσεις καὶ τοὺς παραλογισμούς, πῶς ὑπέπεσεν εἰς τόσον θεμελιῶδες καὶ ἀσυγχώρητον σφάλμα;

Θὰ ὑπάρχη κάποιος λόγος. Δὲν μᾶς τὸν λέγει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τὸν εὐρίσκομεν εὐκόλα. Τὸν ἔψαλεν ἤδη πρὸ αἰῶνων ὁ Ἀνακρέων εἰς ἓν ἄσμα του καὶ τὸν γνωρίζει ὁ κόσμος ὅλος. «Θέλω λέγειν Ἀτρείδας, θέλω δὲ Κάδμον ἄδειν, ἀβάριτος δὲ χορδαῖς ἔρωτα μῦνον ἤχεϊ. . . **Χαίροιτε λοιπὸν ἡμῖν ἥρωες, ἡ λύρα γὰρ μόνους ἔρωτας ἄδει**».

Καὶ αἱ χορδαὶ τῆς λύρας τοῦ Ψυχάρη, ἐνῶ κρούονται μὲ πρόθεσιν νὰ ἐξυμνηθῆ ὁ Ἀτρείδης ἢ ὁ Κάδμος τῆς Ρωμιοσύνης, ἠχολογοῦν μόνον τὸν ἔρωτα, ὅχι ὅμως ἐκεῖνον πού ἐμπνέει τὸ αἰώνιον θῆλυ εἰς τὸν Ἀνακρέοντα, ἀλλ' ἐκεῖνον πού ἐμπνέει ὁ Ψυχάρης εἰς ἑαυτόν, τὸν **ἔρωτα** τοῦ **ἐγώ**. Μέρος τοῦ **ὑποκει-**

μένου του μετατρέπει εἰς ἀντικείμενον, καὶ μὲ τὸ περίσσευμα τοῦ πρώτου λατρεύει τὸ δεύτερον.

Τρίτην ἤδη φορὰν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβάνεται ὁ Ψυχάρης ῥέπων ὀρμεμφύτως πρὸς ὅ,τι εἶνε *ἀναποδον*. Τὴν πρώτην συνελήφθη, ὅταν τὸν πρόλογον καὶ τὴν ἐπίκλησιν τῆς Μούσης ἐκρέμασεν ὡς οὐρὰν εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ βιβλίου· τὴν δευτέραν, ὅταν ἐφαντάσθη (ἂν ἦνε δυνατόν!!) ἐντὸς τῶν Παρισίων μὲ γαλλικὰ ἦθη, ἔθιμα, πρόσωπα, γράμματα καὶ ἰδανικὰ νὰ δοξάσῃ. . . τὴν *Ρωμιοσύνην* !!

Διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἐφαρμόζεται κατὰ γράμμα ὅ,τι εἶπε χαρακτηρίζων ἐν ἐκ τῶν προσώπων τοῦ μυθιστορήματος, τὸν Χόλβον: «Χαμπάρι γιὰ τίποτε δὲν εἶχε· γιὰτὶ ὁ Χόλβος κοίταζε καὶ λάτρευε τὸν Χόλβο μονάχα, μὲ τρόπο πού δὲν ἄδειαζεν ὁ δύστυχος νᾶχη τὸ νοῦ του κα' ἄλλου». Πράγματι, ὁ Ψυχάρης δὲν ἀδιδιάζει νὰ ἔχη τὸν νοῦν του ἄλλου. Ὡς ὁ Νάρκισσος ὁ κατοπτριζόμενος εἰς τὰ νερὰ τῆς λίμνης, βλέπει καὶ αὐτὸς καὶ θαυμάζει μόνον τὸν ἑαυτὸν του. Μὲ τὸν *ἐγωϊσμόν του τὸν ὑπερτροφικὸν* ἐγέμισεν ὅλον τὸ βιβλίον, ὅπου μέγας μεγαλωστὶ ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς σελίδας μὲ τόσην ἀδιακρισίαν, ὥστε δὲν ἀφῆκε τόπον νὰ καθήσῃ ἄλλος ἦρωσ ἐκτὸς τοῦ Ψυχάρη, καὶ ἀντὶ *Ρωμιοσύνης* βλέπομεν μόνον *ψυχαρισμόν*.

Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ νὰ παίξῃ ὁ ἴδιος τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος Γιαννίρη καὶ τὸ παίζει διὰ τῆς μεθόδου τῆς *αὐτοβιογραφίας*, φορῶν κοθόρνους διὰ νὰ φανῇ ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα καὶ εἰς τὰ ἰδανικά του τὰ ἀτομικά, ἀλλ' ὄχι προσωπεῖον. Ὁ ἐγωϊσμός του δὲν καταδέχεται νὰ καλύπτηται ὑπὸ προσωπίδα, ἀξιών αὐτὸς νὰ καλύπτῃ τὰ πάντα καὶ ν' ἀνα-

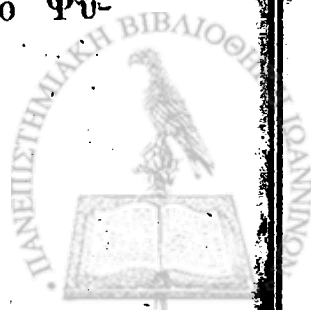

μιγνύεται κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ εἰς τὴν δραῖσιν τῶν προσώπων τοῦ μυθιστορήματος. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη κάμνει, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν μὲν δραῖσιν ὄλως μηδαμινὴν, τὰ δὲ πρόσωπα νευρόσπαστα κινούμενα σπασμωδικῶς καὶ ὅπως τύχη, πομπολυγώδη, ἀνίκανα νὰ δείξουν ὅτι ζοῦν ἰδικὴν τῶν ζωὴν καὶ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον, τὴν συμπάθειαν ἢ τὴν ἀντιπάθειάν μας. Τοῦτο βέβαια ἐννοεῖ καὶ ὁ κ. Παλαμᾶς, ἀποσιωπῶν ὅμως τὸ κύριον αἴτιον τοῦ κακοῦ, τὸν ἀκόλαστον ἐγωϊσμόν, ὅταν λέγῃ: «Κάθε λογῆς χαρακτῆρες καὶ κάθε λογῆς ζωγραφιᾶς περνοῦν μπροστά μας καὶ λυώνουν σὰν ἀφροὶ καὶ σβύνουν σὰ φουσαλίδες μόλις πρὸς αὐτὲς ἀπλώνουμε τὰ χέρια». Μολονότι πρὸς τοιαῦτα ἀχαρακτήριστα καὶ ἄψυχα πρόσωπα ὄφειλεν ὁ Παλαμᾶς νὰ δείξῃ τὰς παλάμας του, ἃς ἦνε καὶ Δαλαϊλάμας του ὁ ζωγράφος τοιούτων ἀφρῶν καὶ φουσαλίδων.

IV

Αὐτοβιογραφία.— Ψυχάρης πρωτότυπος Ρωμιός, διὰ τῆς μεθόδου τοῦ καθρέπτου.— *Αὐτέπαινος.*— *Σκέψις Δημοσθένους.*— *Ἰδανικὸν δόξης Ρωμιοῦ νὰ γίνῃ Γιαννίρης - Ψυχάρης.*— *Ἀνομοιότητες.*— *Τέταρτον ἀνάπυδον.*— *Μωρέας.*— *Ἐνσαρκώσεις ἐξ τοῦ ἐγὼ τοῦ Ψυχάρη.*— 1) *Αὐτοβιογραφία.*— 2) *Γλῶσσα καὶ ὕφος φλυάρον παραμάνας μὲ τὰς παραδοξοτέρας τῶν ἀποστροφῶν.*— 3) *Τριμύριον Ἰνδῶν.*— *Τριμύριον Ψυχάρη.*— 4) *Περιαντολογίαι διὰ μονολόγων.*— *Ἀριστοφάνης— Ψυχάρης.*— *Ὑβρεις, τίτλος δόξης ὁ Ψυχ. περιμένει τὸν ἀνδριάντα του ἀπὸ τοὺς ψεύστας, τοὺς ἀνοήτους καὶ τοὺς ἀχρείους.*

“Ὅτι διὰ τοῦ Γιαννίρη αὐτοβιογραφεῖται ὁ Ψυ-

χάρης εἶνε κατάδηλον. Ὑπεδείξαμεν ἤδη ὅτι εἰς τὰς μεγάλας γραμμὰς τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν οἰκογενειακῶν του ἀναμνήσεων, τῆς ἐν Παρισίοις παιδεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεώς του, τῶν ἐκεῖ σχέσεων καὶ τῶν πόθων του, ἡ ἀντιγραφή εἶνε τελεία, ἀναφαίνεται δὲ καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα δευτερεύοντα. Τόσον μάλιστα ἐπιδιώκει τὴν συνταύτισίν του μετὰ τοῦ Γιαννίρη, ὥστε καὶ ὅταν ὑπάρχη μυθοπλαστικὴ ἀνάγκη, δὲν ἐπινοεῖ κᾶτι, ἀλλὰ προτιμᾷ ν' ἀντιγράψῃ τὰς ἀτομικὰς του ἀναμνήσεις, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀντιφάσεις καὶ τὰ ἀσυμβίβαστα. Ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου παρίσταται ὁ Γιαννίρης ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του πωλήσας μερικὰ κτήματα μετέβη εἰς Γαλλίαν· ἄρα θὰ εἶχεν ἡλικίαν ἄνω τῶν 20 ἐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ψυχάρης δεκαετῆς ὦν μετέβη εἰς Παρισίους καὶ μετὰ 30—32 ἔτη ἐπανεῖδε τὰ ἐρεῖπια τῆς προγονικῆς ἐπαύλεως ἐν Πριγκήπῳ, τὰ γεγονότα αὐτὰ μετὰ τῶν παροιαρτούντων αἰσθημάτων ἀποδίδονται (σελ. 249) ἀπαράλλακτα εἰς τὸν Γιαννίρη, ὅστις φαίνεται ἐδῶ ὅτι ἦτο δεκαετὴς παιδίον καὶ ὄχι νεανίας, ὅταν ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους.

Ἄλλως τε, ἀφελῶς ὁμολογεῖται ὅτι αἱ ψυχαὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἥρωος συνταυτίζονται. Ὁ Ψυχάρης λέγει (σελ. 283) ὅτι ἐγνωρίζετο παιδιόθεν μὲ τὸν Γιαννίρη καὶ ὅταν ἦλθεν αὐτὸς εἰς τὸ Νησι (Πριγκηπον) ἐπανέλαβε τὰς σχέσεις καὶ συνωμίλουν συχνά: «Ἐγὼ τὸν καταλάβαινα καὶ νὰ μὴν πολυμιλοῦσε. Ἐννοιωθα κατὰ τὸ φυσικὸ μου πῶς ὅσο περισσότερο καθόμουνα μαζῇ του, τόσο περισσότερο γινόμουνα καὶ ἔγω Γιαννίρης ἴμερα τὴ ἴμερα».

Γιαννίρης λοιπὸν ἔγεινεν ὁ Ψυχάρης. Αὐτὸ δὰ τὸ

βλέπομεν, καὶ ἂν δὲν μᾶς τὸ ἔλεγε. Βιογράφος ὅμως καὶ ἐγκωμιστῆς μένει πάλιν ὁ Ψυχάρης, καθ' ὃν τρόπον ἓνας ζωγράφος τῇ βοηθείᾳ τοῦ καθρέπτου εἰκονίζει ἑαυτὸν νεανικώτερον καί, ἐὰν ἦνε τυχὸν φαλακρός, μαλλιαρώτερον, καὶ ἐὰν ἦνε ὠχρός, με χρώματα ζωηρότερα, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὠραιότερον διὰ τὴν κρεμάσῃ τὴν αὐταρέσκειάν του εἰς αἴθουσαν πινακοθήκης.

Ἄλλ' ἕκαστος βέβαια θὰ ἐρωτᾷ μετ' ἐκπλήξεως: «Καὶ δὲν ἠδύνατο ὁ Ψυχάρης νὰ πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας του ἄλλον ἥρωα;» Κάπου (σελ. 255) ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὅτι τοῦ λείπει *πρωτοτυπία*. Ἡ ἔλλειψις πρωτοτυπίας, ἄγει κατ' ἀνάγκην εἰς ἀντιγραφὴν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν γίνεται ἡ ἐρώτησις: Διατὶ ν' ἀντιγράφη ἑαυτὸν καὶ ὄχι ἄλλους; Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἀπαντῶμεν ἀνευδοιάστως ὅτι ὁ Ψυχάρης ἐζήτησεν, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν Ῥωμιοσύνην δὲν εὑρῆκεν ἄλλον καλλίτερον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του! Καὶ ἔτσι αὐτὸς ἔγεινε τὸ πρότυπον τοῦ Ῥωμοῦ καὶ ὁ πρωτοτυπώτερος Ῥωμιὸς ἐξ ἀντιγραφῆς διὰ τῆς *μεθόδου τοῦ καθρέπτου*.

Ὁ Ψυχάρης αὐτεπαινούμενος καὶ αὐτοθαυμαζόμενος δι' ὅλης τῆς συγγραφῆς, προβάλλων τὸ ἄτομόν του μετὰ τὰς γενικὰς γραμμὰς τῶν βιωτικῶν περιπετειῶν καὶ τῶν πόθων του ὡς τὸ ρωμείϊκον ἰδανικόν, δὲν φοβεῖται τὸ γελοῖον, οὔτε συλλογίζεται ὁ τοὺς ἄλλους ψυχολογῶν, ὅτι κατὰ τὴν γνωστὴν ψυχολογικὴν ἀλήθειαν ὁ ἐξαίρων ἑαυτὸν καὶ περιαιτολογῶν γίνεται ὀχληρὸς καὶ συγκομίζει ἀντιπαθείας καὶ ἀπέχθειαν: «ὃ φύσει πᾶσιν ἀνθρώποις ὑπάρχει... τοῖς ἐπαινοῦσιν ἑαυτοὺς ἄχθεσθαι».

Ὁ Δημοσθένης ἐκφέρων τὴν σκέψιν αὐτὴν ἐγνώ-

ριζε πόσον ἐμειονέκει ἀπέναντι ἀντιπάλου λοιδοροῦντος, κατηγοροῦντος καὶ διὰ τοῦτο ἠδέως ἀκουομένου· ἀλλ' εἶχε τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἠναγκάζετο εἰς περὶ-αυτολογίαν ἀμυνόμενος κατὰ διαβολῶν καὶ στρεβλώσεων τῆς ἀληθείας. Ἐδῶ ποῖος ἠνάγκασε τὸν Ψυχάρην νὰ προτιμήσῃ τὸ ἰδικόν του εἰδωλὸν ὡς πρότυπον ἥρωος, νὰ τὸ ὑψώσῃ ἐπὶ στυλοβάτου καὶ νὰ τὸ ἐξυμνήσῃ;

Διότι ὁ Ψυχάρης παιδιόθεν ἐγκατέστη εἰς Παρισίους καὶ ἔγινε γνωστὸς μεταξὺ τῶν Γάλλων λογίων, ἢ διότι διωρίσθη καθηγητῆς καὶ φιλοδοξεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πανακαδήμιον, ἔπεται ἄρα ὅτι τὸ ἰδανικόν τῆς δόξης καταντᾷ διὰ τὸν Ρωμῖον νὰ γίνεταί Παρισινός, ν' ἀκολουθῇ τὰ ἴχνη καὶ νὰ στενάξῃ τοὺς πόδους τοῦ Γιαννίρη—Ψυχάρη;

Ἐὰν τοῦλάχιστον προσέθετεν εἰς τοὺς τίτλους τοῦ Γιαννίρη καὶ ἓν δίπλωμα αἰρεσιάρχου τῆς γλώσσης, θὰ τὸν συνεκράτει κᾶπως εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ τὴν ιδιότητα τοῦ αἰρεσιάρχου δὲν δανερίζει ὁ Ψυχάρης εἰς κανένα, ὄχι τόσον ἀπὸ φόβον μήπως φανῇ χονδροειδεστάτη ἢ αὐτοβιογραφία, ὅσον ἀπὸ ζηλοτυπίαν, μήπως τὸ μοναδικόν ἐν τῇ ἱστορίᾳ προνόμιον τοῦ γλωσσικοῦ αἰρεσιάρχου συμερισθῇ ὄν ἄλλο, ἔστω καὶ δημιούργημα του. Τοιούτου εἴδους ἀστεειότητα, νὰ ἰδῇ τοῦτέστι τὸ σκῆπτρον του εἰς χεῖρας ἄλλου, δὲν ἀνέχεται οὔτε κατὰ φαντασίαν.

Πλὴν αὐτῆς καὶ ἐτέραν ἀνομοιότητα μεταξὺ προτύπου καὶ ἀντιγράφου ἀνακαλύπτομεν, τὴν ἐξῆς: Ὁ Γιαννίρης δοξασθεὶς ὡς Γάλλος λογοτέχνης, δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ δοξασθῇ καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ λογοτεχνίᾳ, οὔτε κἂν ἀποπειρᾶται νὰ συγγράψῃ ἐλληνιστί, ὅταν

ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν βλέπομεν ὁμιλοῦντα ὄχι ὅμως καὶ γράφοντα ἑλληνικά. Εἰς τοῦτο πολὺ ὀρθῶς καὶ μὲ ἀλήθειαν ψυχολογικὴν **ἀσυνείδητον** ὁ Ψυχάρης δὲν τὸν ἐξομοιώνει πρὸς ἑαυτὸν οὔτε τοῦ δανείζει τὴν ἀτομικὴν του μεγαλοφυΐαν, διὰ νὰ μᾶς τὸν δείξη γράφοντα ἀριστουργήματα εἰς τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν.

Εἰς τοὺς λογοτέχνας ἑλλείπει πολλάκις ἡ συνείδησις τοῦ λόγου, δι' ὃν ὁ ἥρωσ των ἐν δεδομένη περιστάσει φέρεται πρῶτων ἢ λέγων οὕτω καὶ ὄχι ἄλλως. Ἡ κριτικὴ ἔρχεται κατόπιν καὶ περιεργὸς πάντοτε καὶ μὲ τὴν συνήθη πολυπραγμοσύνην της, ἀφοῦ ἀνασκάψη, ἀναλύση καὶ διυλίση, μᾶς ἀποκαλύπτει καλλονας τέως ἀοράτους καὶ λόγους ἀφανεῖς καὶ ἀπόκρυφα ψυχολογικὰ ἐλατήρια, πού δὲν εἶχον κἂν περάσει ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ συγγραφέως.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου πᾶς κριτικὸς δύναται μετὰ πέποιθήσεως νὰ θεβαιώσῃ ὅτι ὁ Ψυχάρης, οὔτε κατὰ διάνοιαν ἐσκέφθη διὰ τὸ φύσει ἀδύνατον τοῦ πράγματος, ὅτι ὁ ἐκγαλλισθεὶς Γιαννίρης ἠδύνατο νὰ συγγράψῃ ἑλληνιστί· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶνε ὅτι τὸν παρουσιάζει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀπηλλαγμένον ἀπὸ πάντα κνισμὸν φιλοδοξίας διὰ τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν. Ἐδῶ ἐνήργησεν ὁ συγγραφεὺς, ὅπως ἐνεργεῖ καὶ ἡ φύσις. Ἐδειξε τὸ φαινόμενον χωρὶς νὰ μᾶς εἴπῃ τὸν λόγον τοῦ φαινομένου.

Ἄλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ ἀτόμου τοῦ ἀλλάζου τὰ πράγματα. Ὁ κ. Ψυχάρης σκέπτεται καὶ πάλιν **ἀνάποδα**. Καὶ εἶναι τετάρτη φορὰ.

Προβάλλει τὴν ἀξίωσιν ὅτι καὶ αὐτὸς, καίτοι Παρισινὸς λόγιος, εἶναι ἱκανὸς ὄχι μόνον νὰ συγγράψῃ

ρωμείκα, ἀλλὰ καὶ νὰ κοσμῇ τὴν φιλολογίαν μας μὲ ἔργα ἀθάνατα, ἔργα **ποῦ θὰ ζήσουν**. Δὲν τὸν μέλλει δὲ ἂν ἡ ἀξίωσίς του αὕτη προσκρούσῃ εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν τῶν κοινῶν βροτῶν, καὶ ἂν ἀντίκηται πρὸς τὸ ἀσυνειδήτως δοθὲν παρὰ τοῦ ἰδίου παράδειγμα τοῦ Γιαννίρη, καὶ πρὸς ἕτερον παράδειγμα ζωντανὸν τοῦ Jean Moréas, ὅστις, κατέχων σήμερον διαπρεπῆ θέσιν εἰς τὸν Γαλλικὸν Παρνασσόν, ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶνε πλέον ἰκανὸς νὰ γράψῃ εὐμορφα, οὔτε ἐν τετραστίχον ἑλληνιστί. Καὶ ὁ Μωρέας εἶχε δημοσιεύσει τομίδιον ἑλληνικῶν ποιημάτων καὶ δὲν ἦτο δεκαετὲς παιδίον, ὅταν ἀπεκατέστη εἰς Παρισίους.

Ποῖον τὸ αἴτιον τόσον συστηματικῶν τοῦ Ψυχάρη ἀντιθέσεων πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐπιτάσσει ἡ φύσις καὶ ὁ κοινὸς νοῦς;

Τὸ **Ἐγὼ**, τὸ τερατωδῶς ἐξωγκωμένον **Ἐγὼ** τοῦ Ψυχάρη ὡς συγγραφέως. "Ομοίον του δὲν ἀπαντᾶται, νομίζομεν, εἰς οὐδὲν φιλολογικὸν ἔργον μὲ τόσην ἔντασιν καὶ τόσους ποικίλους τρόπους ἐμφανίσεως.

Ἄγνοοῦμεν πόσας μορφὰς **ἐνσαρκώσεως** ἔχει ὁ Βισνοῦ, ἡ θεότης τῶν Ἰνδῶν. Τὸ Ἐγὼ τοῦ Ψυχάρη ἔχει ἕξ. "Οτι δὲ ὁ ἐγωϊσμός εἶνε ἡ θεότης τοῦ Ψυχάρη, μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος (σελ. 386): «Ποῖος εἶνε ὁ θεὸς τοῦ Γιαννίρη; ὁ ἴδιος ὁ Γιαννίρης».

1). Πρώτη μορφή ἐνσαρκώσεως εἶνε ἡ **αὐτοβιογραφία**. Περὶ αὐτῆς εἶπομεν ἤδη. Ὁ *Pierre Loti*, ὁ ὑποκειμενικώτερος ὄλων τῶν συγχρόνων λογογράφων, ὅστις διὰ τὸ ὑπερευαίσθητον μεταποιεῖ εἰς αἰσθημα πᾶσαν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐντύπωσιν καὶ συνηθίζει νὰ χρωματίζῃ αἰσθηματικῶς καὶ αὐτὴν τὴν κίνησιν τῆς διανοίας, αὐτοβιογραφεῖται εἰς μερικὰ ἔργα του

(*Aziyadé, Mariage de Loti*)· ἀλλὰ ποία διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀλαζωνικωτάτης προθέσεως τοῦ Ψυχάρη, δοξολογοῦντος καὶ ὑπερυψοῦντος ἑαυτόν, καὶ τῆς τοῦ Λοτῆ, ἐξαίροντος καὶ θαυμασίως ζωγραφοῦντος μακρυνὰς χώρας καὶ ξένας φυλάς ἔνεκα τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν **ἐξωτισμόν**. Ἄλλως τε τὸ ἐξ αὐτοβιογραφίας μειονέκτημα ἐξαγοράζεται διὰ θελκτικοῦ καὶ ἐπαγωγοῦ ὕφους, ἐνῶ ὁ Ψυχάρης εἰς τὸ θεμελιῶδες ἀμάρτημα προσθέτει σωρείαν ἀνομημάτων ἔνεκα τῆς ἐλεινότητος τοῦ ὕφους του.

2) Δευτέρα μορφή εἶνε ἡ συχνοτάτη εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἐμφάνισις τοῦ συγγραφέως δι' **ἀποστροφῶν παραδοξοτάτων**. Ὅτε μὲν λαμβάνει στάσιν ἀνωτέρου πρὸς κατωτέρους καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ **παιδιά, παιδάκια μου ἢ μπρὲ παιδιά**. «Ἀληθινὰ εἶναι αὐτὰ πού σᾶς λέγω, παιδιά, καὶ συνέβησαν ἔτσι... Ἔχετε ἄδικο, παιδιά, νὰ μὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ὄβριους... Πρόσεξε καὶ θὰ τὸ καταλάβῃς... Παιδιά, μὲ τὰ σωστά μου σᾶς λέω». Ἄλλοτε μὲ τόνον ἀβρότερον προσαγορεύει τὸν ἀναγνώστην «φίλε μου... ἀδερφέ, καλέ... κτλ.» Ἀλλὰ συνηθέστερον προτιμᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος γρᾶϊας καὶ φλυᾶρου παραμάνας (ἢ, κατὰ Παλαμᾶν, τὸ ὕφος τοῦ παραμυθιοῦ πού διηγεῖται μιὰ γρηὰ 'ς τὰ παιδιά της) καὶ ἐκ τῆς πλουσιωτάτης συλλογῆς του ἐγκατασπείρει ποικιλώτατα ἐπιφωνήματα: «Ματάκια μου, ψυχή μου. Μὰ τὴ ζωὴ μου. Τὶ τὰ θές. Ἄμὲ τί; Πές μου νὰ σὲ χαρῶ. Καλὲ τί λόγος; Ποῦ νὰ πῆς; Χωρατεύεις; Μὰ τί πειράζει; Δηλαδή νὰ μὴ τὰ μασοῦμε. Κατάλαβες; Τὴ δουλειά σου κ' ἔννοια σου. Καὶ πῶς γίνεται θὰ μοῦ πῆς ἐσὺ τώρα; Καὶ σὰν τί γύρευε, ρωτᾶς· μάθε το καὶ τοῦτο ἀφοῦ τὸ ζητᾶς. Ἄκους ἐκεῖ; Μὴ σὲ μέλ-

λει. "Ετσι θαρρεῖς! Δὲν τὸ εἶπα σωστά. "Ενα, ἕνα πρέπει νὰ τὰ ποῦμε. Αἶ, ὄχι δὰ πιά, δὲ γίνεται. "Αχ, τὶ κάθουμαι καὶ λέω! Νὰ ποῦμε τώρα ἀλήθεια. Νὰ μὴ λέμε δὰ καὶ κάθε τόσο πῶς ὁ Γιαννίρης ἦταν ἕνας κατσούφης καὶ νὰ βγάζουμε ὄλο 'ς τὴ μέση τὰ μαχμουρλούκια του, θὰ τὸν ἀδικήσουμε κτλ.»

Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ἀσυναισθήτως εἶτε ἐκ τῆς ὑπερόχου ἰδέας περὶ τῆς ἀτομικότητός του, εἶτε ἐκ τῆς ἀπομιμήσεως τοῦ ὕφους φλυάρχου παραμάνας, ὀνομάζει, καὶ ὅταν ἀπροσώπως διηγῆται, *παιδὶ ἢ τὸ παιδὶ* οὐ μόνον τὸν Γιαννίρη, ἀλλὰ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος, ἄρρενα καὶ θήλεα ἀδιακρίτως, δηλαδὴ συγγραφεῖς, καθηγητὰς, ποιητὰς, ἀκαδημαϊκοὺς, ὑπουργοὺς, τὴν Βέρσαν, τὴν Λιάναν, τὴν Μυριάνναν.

"Αμα ὅμως συγκινῆται καὶ θέλη νὰ συγκινήσῃ, εὐθύς ἢ ἀπρόσωπος διήγησις διακόπτεται, ἐμφανίζεται ὁ Ψυχάρης καὶ λέγει: «Θ' ἀποθνήσκανε μοναχὰ τοὺς τὰ *παιδιά μου τὰ χαριτωμένα, τὰ χαριτωμένα μου παιδιά*», ἢ ἀναφωνεῖ: «"Αχ! *ψυχὴ μου*». Δύσκολον βέβαια μὲ τοιαύτας αἰφνιδίους μεταμφιέσεις καὶ βιαστικὰς τρυφερότητας νὰ μεταδοθῇ ἢ συγκινήσις εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Οὔτε ὁ γέλως μεταδίδεται εἰς τὸ ἀκροατήριον, ὅταν ὁ εὐφυολόγος βιάζεται νὰ γελάσῃ πρῶτος.

3) Τρίτη μορφή ἐνσαρκώσεως εἶνε ἡ αἰφνιδία παρουσία τοῦ Ψυχάρη μεταξὺ τῶν δρώντων προσώπων καὶ ἐνεργὸς σύμπραξις διὰ νὰ μεταδοθῇ ἴσως ἀλήθεια καὶ ζωὴ εἰς τὴν χαλαρότητα τοῦ μύθου· π. χ. ὅταν πρόξηται νὰ ταξειδεύσῃ ἡ Μυριάννα εἰς Ἀθήνας, ὡς συνοδὸν τῆς παραλαμβάνει τὸν *Ψυχάρην*· διότι εἰς

αὐτὸν ὡς φίλον του εἶχεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην ἡ Γιαννίρης. Καὶ ἀπολαμβάνομεν τότε τὸ μοναδικὸν θέμα γὰρ βλέπομεν τὸν Ψυχάρην ὡς **Τριμούτριον**, ὑπὸ τρεῖς μορφάς, τρία δηλαδὴ **μουτρα** καὶ τρεῖς **ὑποστάσεις συγχρόνως**, τοῦτέστιν ὡς **συγγραφέα** διηγούμενον, ὡς **αὐτοβιογραφούμενον Γιαννίρη** καὶ ὡς **πρόσωπον τοῦ μυθιστορήματος με σάρκας καὶ ὀστά**, ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ Ἴνδοι τὸ **Τριμούτριον** μετὸν Βισνοῦ, τὸν Βράχμα καὶ τὸν Σίβα!!!

4). Ὁ τέταρτος τρόπος ἐνσαρκώσεως συνίσταται εἰς τὴν περιοδικὴν ἐμφάνισιν τοῦ συγγραφέως, ὅπως περιαιτολογήσῃ διὰ κανενὸς μονολόγου. Ὁ Ψυχάρης αἰσθάνεται διαρκῆ κνισμὸν περιαιτολογίας καὶ εὐρίσκει πολλὰς μεθόδους διὰ γὰρ τὴν ἐκφράσῃ πλαγίως. Ἄλλ' ὅταν ἡ φαγοῦρα τὸν καταλάβῃ ἐντονωτέρα, προτιμᾷ τὴν εὐθεῖαν μέθοδον· ξύεται μόνος του, ἀπαγγέλλει δηλαδὴ μονόλογον. Προδήλως αἰσθάνεται τότε μεγαλειτέραν ἡδονήν, παρὰ ἂν ἐξύετο παρ' ἄλλου, ἂν δηλαδὴ ἄλλος ὠμίλει ἀντ' αὐτοῦ. Ὁ ἄκρατος ἐγωϊσμός ἔχει ὡς κορωνίδα τὸν **αὐτέπαινον**. Ὁ δὲ Ψυχάρης εἰς τὴν τέχνην τοῦ περιαιτολογεῖν ἀναδείκνυται ὄντως ὑπέροχος, ἀνυπέροβλητος εἰς τόλμην καὶ δεινότητα.

Ἡ ἀρχαία κωμῶδία μετεχειρίσθη κάπως τὴν μέθοδον αὐτὴν δι' ἀναμίξεως ὅμως εὐφυῶν σκωμιμάτων μετὸ ἀττικὸν της ἄλας. Ἄλλ' ἐνῶ εἰς αὐτὰ τὰ χαριτωμένα σκώμματα ἰσχυρότατον εὐρίσκομεν τὸν λογικὸν εἰρημὸν τῶν ἰδεῶν, εἰς τοὺς αὐτεπαίνους τοῦ Ψυχάρη λιποψυχεῖ πρώτιστα ἡ λογικὴ καὶ δεύτερον δὲν εὐρίσκειται ὄχι ἀττικὸν ἀλλ' οὐδὲ μαγειρικὸν ἄλας διὰ γὰρ παρουσιάζονται τοῦλάχιστον οἱ αὐτέπαινοι παστωμένοι

καὶ ἀπηλλαγμένοι σήψεως καὶ δυσωδίας. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ἐκκλησιάζουσαι 1161) κληρωθεὶς πρῶτος εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ σκεφθεὶς ὅτι θὰ μειονεκτῆσθαι ἀπέναντι τῶν συναγωνιστῶν λόγῳ ὅτι ἡ διδαχθησομένη μετὰ τὴν ἰδικὴν του κωμῶδια ζωηροτέραν θ' ἀφήσῃ τὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς κριτὰς, ἐσοφίσθη νὰ παρενεύρῃ διὰ τοῦ χοροῦ κάτι ἐγκωμιαστικὸν δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸ ἔργον του· καὶ ἀπέτεινε τὴν περίφημον ἐκείνην συμβουλὴν πρὸς τοὺς κριτὰς του, οἵτινες πρῶτοι βέβαια θὰ ἐγέλασαν· «Προσέξατε νὰ μὴν ὁμοιάσετε καὶ σεῖς τὰς προστύχους ἐταίρας, ποὺ δίδουν πάντοτε τὴν προτίμησιν εἰς τὸν τελευταῖον ἐπισκέπτην».

Ἄς ἴδωμεν τώρα ἐκ παραλλήλου ἐν δεῖγμα αὐτεπαίνου τοῦ Ψυχάρη. Προκειμένου λόγου περὶ τῆς δόξης τῶν συγχρόνων, ὁ συγγραφεὺς διηγούμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν Παρισίοις τιμοῦν καὶ προσκυνοῦν τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας των ἐνόσω ζοῦν, θανόντας ὅμως τοὺς λησμονοῦν, διότι τοὺς ἐβαρύνθησαν καὶ ζητοῦν νὰ τοὺς «ξεφορτωθοῦν». Τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτόν, ὅστις ἄλλως τε *οὐδόλως ἀληθεύει* ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου συχνότερα καὶ περισσότερα παρὰ εἰς ἄλλας χώρας ἐγείρονται καθ' ἑκάστην ἀγάλματα εἰς τοὺς ἐνδόξους νεκρούς, ἀκολουθεῖ ἀποτόμως ἢ ἐμφάνισις τοῦ Ψυχάρη, ὅστις μονολογεῖ οὐχὶ πλέον πρὸς τοὺς ὀλίγους ἀναγνώστας του, ἀλλὰ διὰ τὸ σπουδαῖον τῆς ὑποθέσεως πρὸς ὅλους τοὺς Ρωμιοὺς ἐν γένει, ὡς ἑξῆς:

Ἐσεῖς πάλε, παιδιά, μεγάλους μεγάλους, ποῦ νὰ πῆ κανεῖς, δὲν ἔχετε, μὰ καὶ τοὺς μικρούτσικους ποὺ ἀποχτήσατε ὅσο ζοῦνε, τοὺς βρίζετε μὴν χαρὰ. Ἄμα πεθαίνουνε, εἶνε θεοί, κ' ἄς εἶτανε κολοκύθια στὴ ζωῆ τους. Προτιμῶ τὸν τρόπο τὸ δικό σας. Μάλιστα νὰ μὴν

σᾶς τὸ βαστῶ καὶ κρυφό, οἱ **βρυσιᾶς** πού ἀξιώθηκα ν' ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα σας μοῦ δίνουνε θάρος. Τώρα πού τις ἀκούω κάθε μέρα, θὰ πεθάνω ἥσυχος. Μὰ τί τάχατες; Μόνον γιὰ τις βρυσιᾶς σας εἶνε ὁ λόγος μου; Ὅχι βέβαια. Κάθε φορὰ πού μοῦ κόψετε καμμιὰ **ψεφτιά**, πού μοῦ φερθῆτε ἢ **ἀνόητα** ἢ **ἀχρεῖα** τὸ κάτω-κάτω **χαίρομαι**. **Ξέρω τι θὰ μου κάμετε κατόπι καὶ κοιμοῦμαι λαμπρά**».

Ὁ Ψυχάρης εἶνε βεβαιότατος καὶ διὰ τὴν δόξαν του σήμερον καὶ διὰ τὸν ἀνδριάντα του μετὰ θάνατον· διὸ κοιμᾶται τώρα ἥσυχος καὶ θὰ κοιμηθῆ τὸν αἰώνιον ἥσυχώτερος. Τὸ δὲ λογικὸν συμπέρασμα τῶν ιδεῶν του, ὅπως γνωρίζῃ νὰ τὰς ἐκφράξῃ μὲ τὴν ἰδικήν του σαφήνειαν καὶ ἰδιόρρυθμον ἀλληλουχίαν τῶν ἐνοιῶν, εἶνε ὅτι αἱ μὲν **ὑβρεῖς** ἀποτελοῦν τίτλον βέβαιον δόξης, οἱ δὲ **ψεῦσται**, οἱ **ἀνόητοι** καὶ οἱ **ἀχρεῖοι** μεταξὺ τῶν Ρωμιῶν εἶνε οἱ ἐγείροντες ἀνδριάντας μετὰ θάνατον.

Εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ συμφωνήσωμεν ἐδῶ μὲ τὸν Ψυχάρην, ὅτι ἐάν ποτε τοῦ ἐγερθῆ ἀνδριάς (καὶ θὰ ἐγερθῆ ἀφεύκτως κατ' ἐκεῖνον), θὰ τὸν χρεωστῆ βέβαια εἰς τοὺς **ψεύστας**, τοὺς **ἀνοήτους** καὶ τοὺς **ἀχρεῖους**. Καὶ τὸν χαίρεται ἀπὸ τώρα, ὡς βλέπετε, τὸν ἀνδριάντα του.

Ἄς τὸν χαίρεται.

V

5) Ὁ Ψυχάρης διὰ παρεμβάσεων καὶ διακοπῶν καταστρέφει τὴν δρᾶσιν.— Σκέπτεται ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τὰ δημιουργούμενα νευρόσπαστά του.— Διγᾶκι κεφάλι.— Παραδείγματα.— Σύνδεσμος ἀσυναρτήτων.—

Κοχλάζον ὕδωρ καὶ ὕφος Ψυχάρη.— Δὸν Κιχῶτος καὶ Ψυχάρης μὲ τὰ νευρόσπαστα.— 6) Ἀποθέωσις. — Ἀντιφάσεις, ἀνάποδα, ὀξέως μωρά.— Μετριοφροσύνη ἐγωϊστική.— Ἡ λογικὴ εἰς θρύμματα.— Μὲ δύναμιν ἄνωθεν ὑπεράνθρωπον προικίζεται ὁ Ψυχάρης δυνάμει πληρεξουσίου ὡς ἐντολεύς, ἐντολοδόχος, μάρτυς καὶ συμβολαιογράφος.

5) Κατὰ τὸν πέμπτον τρόπον τῆς ἐνσαρκώσεως, τὸν καὶ συνηθέστερον, ὁ Ψυχάρης διακόπτει αἰφνιδίως τὸ διηγηματικὸν σκηνῆς τινος ἢ χαρακτηρογραφίας καὶ ἰδίως τὰ πρόσωπα, καθ' ἣν στιγμὴν μονολογοῦν λαμβάνει αὐτὸς τὸν λόγον καὶ ἀποτόμως στρέφεται πρὸς αὐτά, διὰ τὴν δειξῆν, ὅτι σκέπτεται καὶ ψυχολογεῖ καλλίτερα ἀπὸ τὰ νευρόσπαστά του.

Καὶ ἐδῶ ἐγωϊστής ὁ Ψυχάρης. Δὲν δίδει οὔτε καιρὸν εἰς τὰ πρόσωπα νὰ μάθουν τοῦλάχιστον διαλόγους καὶ νὰ ὀμιλοῦν διαλογικῶς μεταξύ των, οὔτε ἡσυχίαν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἐξαφνιζόμενον μὲ τὰς συχνὰς ἐμφανίσεις καὶ διακοπὰς τοῦ συγγραφέως. Κόπτει ὁ ἴδιος τὸ νῆμα τῆς διηγήσεως καὶ καταστρέφει πᾶσαν ἐξέλιξιν δράσεως κατὰ πᾶσαν στιγμὴν· διότι οἱ μονόλογοί του, αἱ συχνόταται παρεμβάσεις καὶ αἱ ψυχολογικαὶ σκέψεις του ἀποτελοῦν διαρκῆ *ἀντίδρασιν* κατὰ τῆς δράσεως καὶ καθιστοῦν τὰ πρόσωπα σχεδὸν ἄφωνα, ἄνευ ἰδίας βουλήσεως, ἄνευ σκέψεων καὶ ἀχαρακτηριστά, σωστὰ δηλαδὴ *νευρόσπαστα*, ἐξαρτώμενα διὰ χονδροειδῶν σπάγγων ἀπὸ τὰς χεῖρας συγγραφέως, σκεπτομένου περισσότερον τὸν ἑαυτὸν του παρὰ τὰ ἄθλια δημιουργήματά του.

Τὸν Γιαννίσην μονολογοῦντα περὶ τῆς πλησμονῆς τῶν ἐν Παρισίοις ἐξόχων ἀνδρῶν διακόπτει ὁ Ψυχάρης

ρης ὡς ἐξῆς (σελ. 22) : «Γιαννίρη μου καιμένε, τί τὰ θεές. Ἐδῶ δὲν εἶνε σὰ στὴν Ἀθήνα. Δὲ βλέπεις τί πληθυσμός; Ἐδῶ ξέρουν τί θὰ πῆ κεφάλι καὶ νοῦς. Ξέρουν ποῦ μεγάλα κεφάλια δὲν γίνονται μὲ τὴν ντουζίνα. Γιὰ τοῦτο ν' ἄχη κανεὶς καὶ *λιγάκι κεφάλι* (1) ἔμαθαν πῶς κάτι ἀξίζει κι' αὐτό, κάτι εἶνε. Ὅπως καὶ μὲ τίς γυναῖκες. Δὲν πρέπει νὰ ἦνε μιὰ *τόντις* Ἀφροδίτη γιὰ νὰ σοῦ παινέσουν τὴν ὁμορφιά της. Φτάνει καὶ μιὰ νόστιμη μυτίτσα ν'ἄχη, φτάνει τὰ ματάκια της κάτι νὰ γυαλίζουν, κι' ἀμέσως ἀρέσει. Ἔτσι καὶ μὲ τὰ *μυαλά*. (Ὁ Ψυχάρης τελείως ἀγνοεῖ πόσον διαφέρουν τὴν σημασίαν τὰ *μυαλά* ἀπὸ τὸ *μυαλό*). Τί τάχατις; πρέπει ν'ἄχουνε μέσα τους ιδέες τόσες ὅσα μυλλιούνια στὴν κάσσα του ὁ μπαμπᾶς σου γιὰ νὰ τοὺς ποῦνε πλούσιους; Ὅχι δά. Καὶ λίγος νὰ ἦνε ὁ παρᾶς, πάντα παρᾶς, καὶ μικρούτσικη ἢ φλέβα νὰ ἦνε πάντα φλέβα καὶ δὲ θὰ σοῦ τὴν καταφρονέση κανένας. . .» Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ αὐτὸ ὕφος σειρὰ παρομοίων σκέψεων παιδαριωδῶν, ἀγαξίων τῆς γραφίδος καὶ ἑνὸς ἀρχαρίου.

Ἄλλαχοῦ (σελ. 186) ἐνῶ ἡ Βέρσα, μονολογοῦσα τὴν ἀντίζηλόν της Λιάναν, ἰσταμένην ἐνώπιόν της βλακωδῶς ἄφωνον, ἐξαναγκάζει νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Παρισίους καὶ τὸν Γιαννίρη, διακόπτεται ἀποτόμως

(1) Τὰς δύο λέξεις *λιγάκι κεφάλι* μεταχειρίζεται ὁ μὲν Ρωμῖός, ὅταν ζητῆ ἀπὸ τὸν ξενοδόχον του ἀρνίσιο κεφάλι, ὁ δὲ Ψυχάρης ὅταν χωρὶς τὸν ξενοδόχον λαὸν θέλῃ νὰ εἰπῇ *ὀλίγο μυαλό* ἢ *ὀλίγον νοῦν*. Εἰς τὰ *μεγάλα κεφάλια*, ἀντιτίθενται *μικρὰ* ἢ *στενὰ κεφάλια*, οὐδέποτε τὸ «*λιγάκι κεφάλι*», ὅπερ οὐδεὶς μεταχειρίζεται κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ γλωσσολάστου Ψυχάρη.

ἢ σκηνή, ἔξαφανίζονται ἀμέσως τὰ πρόσωπα, καὶ πᾶσα προσδοκία τοῦ ἀναγνώστου περὶ δραματικωτέρας κάπως πλοκῆς διαφεύδεται καὶ πάλιν. Διότι παρουσιάζεται ὁ Ψυχάρης καὶ ἀποτεινόμενός ἤκιστα ἱποτικῶς πρὸς τὴν Λιάναν ἀρχίζει πάλιν ἓνα μονόλογον διὰ τὴν σύρην πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου: «**Γειά σου, γειά σου, Λιανούλι μου καημένο. Θὰ φύγης. Θὰ πᾶς νὰ καθίσῃς μακριὰ ἀπὸ τὸ λατρεμένο σου τὸ Παρίσι. Θὰ ραγίσῃ ἡ καρδιά σου, Λιανούλι. Τώρα πὺν φέβγεις, σὲ λυπάμαι. Ἄχ κακόμοιρο παιδάκι (!) πὺν μήτε ἀγάπησες. . . Ἄφησες φίλους, κάνεις ἄλλους. Παρηγοριέσαι. . .**»

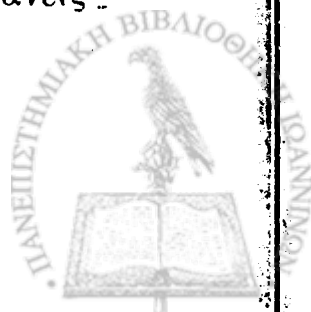
Ἡ ἔξακολούθησις εἶνε κατὰ τοῦτο ἀξιοσημεῖωτος, ὅτι ὁ Ψυχάρης τερατωδέστερος τοῦ Πρωτέως ἀλλάσσει μορφάς, ἐνόσω μονολογεῖ. Γίνεται δικηγόρος τοῦ Λιθάρη, ὁμιλεῖ ἐν ὀνόματί του, συνταυτίζεται μὲ αὐτόν, λησμονεῖ ὅτι ὠμίλει πρὸς τὴν Λιάναν, καὶ στρέφοντά νῶτα πρὸς αὐτὴν καὶ ἔχων ἄλλοῦ τὸν νοῦν καὶ ἄλλοῦ τὴν γλῶσσαν τελειώνει ὅπωςδὴποτε τὸν μονόλογον πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ἀναγνώστου ἀδημονοῦντος. Ἴδου πῶς βαθμηδὸν μεταμορφοῦται καὶ ἀλλάσσει ὕφος καὶ πρόσωπον: «**Τοῦ Λιθάρη μόνο ἔχω τὴν ἔννοια. Τὶ θὰ γίνῃ ὁ κακορρίζικος δίχως ἐσένα; Μπᾶ! Μπᾶ! Εἶνε φρόνιμος, συσταζόμενος νέος. Εἶτανε καὶ ἡσυχό παιδί! . . . Κάλλια τὴν ἡσυχία μας. Δὲν εἶχε δίκιο; Πῶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώσουμε κι' ἀφτό; Νὰ φύγουμε καὶ **μεῖς** σὰν τὴν Λιάνα, νὰ πᾶμε ἄλλοῦ. . . Τὸ Πανεπιστήμιο ἀλήθεια δικό μας πιά, μὰ **θέλουμε** ν' ἀναβοῦμε ἀκόμη πιὸ ψηλά».**

Ἐτελείωσεν ὁ μονόλογος; Φεύγει ἀμέσως ὁ Ψυ-

χάρης πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ὑποβολέως. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν κρυψῶνα τοῦ ὑποβολέως συχνὰ πυκνὰ ἐγείρει τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ τὸν καμαρώσωμεν. Προσφωνεῖ ἐκεῖθεν τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἐνίοτε τοὺς Ρωμίους ὅλους, παρεμβαίνει μεταξὺ τῶν κινουμένων σκιῶν, τὰς διασκορπίζει μὲ τοὺς μονολόγους του, φιλοσοφεῖ, νουθετεῖ, ἐπιπλήττει ὅσους καὶ ὅπως τύχη, καὶ μὲ τὰς πολλὰς διακοπὰς καὶ μεταμορφώσεις λησιμονεῖ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀναγνώστης ποῦ εὐρίσκονται. Τὸ νῆμα τῆς διηγήσεως διαρκῶς κόπτεται, ἀλλ' ὁ Ψυχάρης κάμνει κόμβους καὶ τὸ δένει μὲ τὴν λέξιν **ἔξαφνα**. Ἡ λέξις αὐτὴ φαίνεται νὰ ἦνε ὁ καταλληλότερος σύνδεσμος διὰ τ' ἀσυνάρτητα.

Ὁ πρωτοφανὴς αὐτὸς καὶ κωμικώτατος τρόπος τοῦ συγγράφειν εἶνε γνήσιον προῖόν ἐγωῖσμοῦ ὑπερδιεγεργθέντος ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ. Ὁ κ. Ψυχάρης δὲν εἰμπορεῖ νὰ μείνῃ πολλὴν ὥραν ἡσυχος, ἀφανὴς καὶ **ἀπρόσωπος**. Εἰς πρώτην εὐκαιρίαν ιδέας τινὸς ὁπωσοῦν ζωηρᾶς, δὲν βαστᾷ. Ἀρχίζει ὁ πυρετὸς καί, ὅπως τὸ θερμαινόμενον ὕδωρ πρὶν κοχλάσῃ ἀρχίζει νὰ συρίζῃ, οὕτω καὶ τὸ ὕφος τοῦ Ψυχάρη τὸ ἀπρόσωπον ἀρχίζει ν' ἀλλοιοῦται καὶ νὰ συρίζῃ **ἄχ ἄχ** ἐπιφωνήματα πάθους, πόνου, καίτοι ἀσυνήθη ἐν διηγήσει, συσσωρεύονται ἐν τούτοις ὡς ὕδατμοὶ καὶ καθιστοῦν δυσδιάκριτον πλεόν τις ὁ λέγων ὁ συγγραφεὺς ἢ κανὲν ἄλλο πρόσωπον ἐξωτικόν; Ἡ σύγκυσις καὶ ἀμφιβολία τοῦ ἀναγνώστου δὲν διαρκοῦν πολλὰ λεπτά, διότι ἐπέρχεται ὁ θρασμὸς καὶ κοχλάζων ἐμφανίζεται ὁ Ψυχάρης μονοκόμματος, πότε μὲ τοὺς μονολόγους καὶ τὰς προσφωνήσεις του, πότε μὲ τὰς περιαντολογίας του καὶ πότε μὲ τὰς σπουδαιοφανεῖς

ψυχολογικάς του παρατηρήσεις, ἑξαφανιζομένων τῶν νευροσπάστων ἀπὸ προσώπου τῆς σκηνῆς.

Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὸ θαυμάσιον βιβλίον τοῦ Θεοβάντη ἀδύνατον νὰ ἐλησμόνησαν τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο, ὅπου περιγράφεται ὑπὸ τινος πλανοδίου θεατρώνου ἢ ἔν τινι ξενοδοχείῳ αὐτοσχέδιος θεατρικὴ παράστασις νευροσπάστων. Εἰς αὐτὴν παρευρέθη μετὰ τοῦ ἀχωρίστου Σάντσου Πάνσα ὁ ἰππότης τῆς Ἐλεεινῆς Μορφῆς, ὁ περίφημος Δὸν Κιχῶτος, παρακολουθῶν μὲ προσοχὴν ὅλον ἐν αὐξουσαν τὴν ἐξήγησιν, πού ἔδιδε διὰ τινος νεαροῦ ἠθοποιοῦ ὁ ἐπιδέξιος θεατρώνης, κρυπτόμενος ὀπισθεν τῆς σκηνῆς καὶ παρουσιάζων δραματικῶς τὰ νευρόσπαστα.

Ὁ ἠθοποιὸς αὐτός, μειράκιον ἔξυπνον, ἀφηγεῖτο, καὶ συγχρόνως κρατῶν ράβδον εἰς τὴν χεῖρα ἐδείκνυεν εἰς τοὺς θεατὰς τὸ φρούριον, ὅπου ἐκρατεῖτο αἰχμάλωτος ἢ ὡραία Μελισάνδρα· ἔπειτα τὸν πατέρα τῆς Κάρολον Μάγνον ἐρεθίζοντα τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἠρωϊκοῦ γαμβροῦ του· κατόπιν τὸν γαμβρὸν αὐτόν, σύζυγον τῆς Μελισάνδρας, τὸν ἀνδρεῖον ἰππότην Γαίφερον, ὅστις ἀποφασίζει ἐπὶ τέλους τολμηρότατα νὰ τὴν λυτρώσῃ ἐκστρατεύων ἔφιππος καὶ μόνος κατὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πολυαρίθμου φρουρᾶς.

Καὶ ἐξηκολούθει τὴν περιπετειώδη ἀφήγησίν του πῶς ὁ Γαίφερος κατεβίβασε τὴν ὡραίαν Μελισάνδραν ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπάλξεων· πῶς τὴν ἔθεσεν ὀπισθεν του ἰππαστὶ καὶ ἤρχισε καλπάζων πρὸς τὴν πατρίδα του Γαλλίαν· πῶς ὁ φρούραρχος ἀντιληφθεὶς τὴν φυγὴν τρέχει ἀμέσως κατόπιν των ἄγων πολυαρίθμους ἰππεῖς μὲ ἵππους θυμοειδεστέρους καὶ ἀελλόποδας· πῶς ὅλον ἐν κερδίζει ἔδαφος, πλησιάζει τοὺς φυγάδας· πῶς

Κριτικὰ

4

ιδού... Δὲν ἐπρόφθασεν ὁ ἠθοποιὸς ν' ἀποτελειώσῃ τὴν δραματικὴν σκηνὴν διωκόντων καὶ διωκομένων. Διότι ὡς ἀστραπὴ ὁ Δὸν Κιχῶτος ἐγείρεται, διασκελίζει τὰ θρανία τῶν ἀκροατῶν, ξεσπαθώνει, ὁρμᾷ πρὸς τὴν σκηνὴν, φθάνει τὸν φρούραρχον καὶ τοὺς ἰππεῖς του, κατακερματίζει τοῦ δυστυχοῦς θεατρῶνου τὸ παράπηγμα καὶ ὅλα τὰ ξύλινα ἀνδρείκελα, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδὲ τοῦ Καρόλου Μάγνου. Τὸ στέμμα τοῦ Καρόλου κοπὲν εἰς δύο ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Δὸν Κιχῶτου ζητοῦν *ἔλεος*.

Ὁ Ψυχάρης μὲ τὸν ἐξημμένον ἐγωϊσμόν του καὶ ὁ Δὸν Κιχῶτος μὲ τὸν ἐξημμένον ἰπποτισμόν του φθάνουν λαχανιάζοντες εἰς τὸ αὐτὸ τέρμα· συντριβουν ἀλύπητα καὶ οἱ δύο τὰ νευρόσπαστα διὰ νὰ δείξουν ἐμπράκτως τὴν προσωπικότητά των, ὁ μὲν ὡς συγγραφεύς, ὁ δὲ ὡς θερμὸς θιασώτης τοῦ πλανοδίου ἰπποτισμοῦ. Ἡ ταυτότης τῶν ἀποτελεσμάτων ἀποδεικνύει τὴν ταυτότητα τοῦ ψυχολογικοῦ αἰτίου καὶ εἰς τοὺς δύο καὶ συνάμα ἐξηγεῖ διατὶ ὁ ἀναγνώστης κατάκοπος πίπτει καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ψυχάρη *ζητῶν ἔλεος*.

6). Ὁ ἕκτος καὶ τελευταῖος τρόπος τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Ψυχάρη παριστᾷ τὴν *ἀποθέωσιν* αὐτοῦ ὡς αἰρεσιάρχου, καὶ τότε οἱ λόγοι καὶ τὸ ὕφος του προδίδουν ἀσφαλῶς ὅτι κατέχεται ὑπὸ ἱερᾶς μανίας πρὸς ἐκτέλεσιν *ἐντολῆς δοθείσης αὐτῷ· ἄνωθεν*. Δις συνηντήσαμεν τὸ φαινόμενον αὐτό, ἅπαξ εἰς τὸν προλογοεπίλογον καὶ δεύτερον κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου (Πριγκήπου) διὰ σεισοῦ, ὅτε ὅλα τὰ πρόσωπα μὲ τρόπον εὐφυέστατον ἐξωντώθησαν διὰ νὰ δοθῇ τέρμα εἰς τὸ μυθιστόρημα μὲ τὴν περίφημον φράσιν: «Ἀπ' ὅσους ἐγνωρίσαμε στὸ Νησί, σήμερα

ζῆ μόνον ἡ θεία Πιπίκα πού ἦταν φεβγάτη ἀπὸ τὸ Νησί μας, *καὶ ἐγὼ — ποῦ δὲν μπορεῖ ν' ἀποθάνω*». Νὰ μᾶς ζήσει ὁ ἀθάνατος Ψυχάρης!

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ ἓν τρίτον δείγμα τοῦ Ψυχαρικοῦ δαιμονίου ἐν ἀρχῇ τοῦ 10ου κεφαλαίου. Τὶ πρῶτον καὶ τὶ ὕστατον νὰ θαυμάση κανεῖς ἐδῶ;

Προοιμιαζόμενος ὁ Ψυχάρης μὲ ταπεινοφροσύνην ἐπίπλαστον λέγει ὅτι ζῆ μὲ προστύχους καὶ ἀπλοῦς, ὅτι δὲν ἔχει πρωτοτυπία, ἀλλὰ χωρὶς νὰ θέλη παίρνει τοὺς τρόπους, τὸ ὕφος καὶ τὸ βάδισμα ἐκείνου, πού συναναστρέφεται: «Ἀλλάζω κάθε πρόσωπον πού θ' ἀνταμώσω· μπαίνει μέσα μου καὶ κάθετα. Πρωτοτυπία μοῦ λείπει καὶ πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσω. **Ἀσημαντος** κι' **ἀπρόσωπος** μὰ τὴν ἀλήθεια». Καὶ λέγει αὐτά, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς παύει νὰ ἦνε **ἀπρόσωπος** ὁ συγγραφεὺς, ἀφοῦ παρουσιάζεται καὶ ὀμιλεῖ αὐτὸς ὁ Ψυχάρης, ὁ δὲ **ἀσημαντος** γίνεται ἀμέσως ὁ **σημαντικώτερος**, ὁ **ἐνδοξότερος**, ὁ **μόνος Ρωμιός**, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου *ὀμιλοῦν οἱ αἰῶνες οἱ περασμένοι*.

Αἱ ἀντιφάσεις καὶ τὰ ἀνάποδα καὶ τὰ ὀξέως μωρὰ βροχηδὸν πλέον πίπτουν ἐδῶ ὡς ἀερόλιθοι ἀποσπώμενοι ἀπὸ τὴν πυρακτωμένην μᾶζαν τοῦ ψυχαρικοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ἐνῶ μετριοφρόνως λαλεῖ περὶ ἐλλείψεως πρωτοτυπίας, συγχρόνως ἀλαζονικώτατα ἀξιοῖ ὅτι εἶνε ἄριστος ψυχολόγος καὶ ἄριστος ζωγράφος, διότι ἀντιγράφει καὶ μιμεῖται τοὺς ἄλλους τελειότατα: «Ἀλλάζω μὲ κάθε ἀνθρώπο· μπαίνει μέσα μου καὶ κάθετα». Εὐχταῖον θὰ ἦτο νὰ εἶχε τὸ τάλαντον αὐτό· διότι θ' ἀπηλλασσόμεθα τότε ἐκεῖνος· μὲν ν' ἀνάγη τὸ σύμπαν εἰς *ἐγωκεντρικὸν* σύστημα, ἡμεῖς δὲ νὰ βλέπω-

μεν τὸ οἰκτρὸν θέαμα συγγραφέως κηρύττοντος τὴν ἀποθέωσίν του.

Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ ὑπουλον ὕφος τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὸ γνωστὸν δράμα τοῦ Σαίξπηρ: «Ἐγὼ τίποτε δὲν εἶμαι δικές μου ἰδέες δὲν ἔχω. Αἴσθημα δὲν ἔχω, πού νὰ εἶνε δικό μου. Πολεμῶ νὰ καταλάβω οἱ ἄλλοι τί εἶνε, τί εἶνε ὁ λαός μας, κ' ἔτσι ἀλησιμονῶ καὶ τὸν ἑαφτό μου!! Ἀκούω τί ψιθυρίζουν τῶν ἀλλωνῶνε οἱ καρδιές, ὁ νοῦς τους τί λέει καὶ τὸ μεταγράφω. Νοιώθω μὲ τὰ λογικά τους, μὲ τὴν γλῶσσά τους λαλῶ. . . Βρέθηκα στὸν κόσμο γιὰ νὰ ἦμαι φωνή καὶ μὲ τὸ **στόμα μου νὰ μιᾶνε οἱ αἰῶνες οἱ περασμένοι πού σώπαινε, σώπαινε τόση ὥρα ἢ ψυχὴ τῆς Ρωμιοσύνης»!!!**

Ἐκαστος βλέπει ὅτι ἐδῶ ὄχι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ δαιμόνια εἰσορμήσαντα συνέτριψαν πᾶν ὅ,τι λογικῶς ὀρθὸν καὶ ὀρθιον εἶχεν ἀφήσει ἐκ συγκαταβάσεως ὁ προεγκατασταθεὶς ἀκόρεστος ἐγωϊσμός. Ἡ ἀνθρωπίνη **λογικὴ** δὲν ἔχει βεβαίως λόγον ὑπάρξεως καὶ ἤξιζε νὰ θρυμματισθῇ παρὰ τῷ Ψυχάρῃ, ἀφοῦ πιστεύει αὐτὸς ὅτι τοῦ **ἐδόθη ἀνωθεν** δύναμις ὑπεράνθρωπος, δυνάμει πληρεξουσίου, εἰς τὸ ὁποῖον παρίσταται ὁ ἴδιος ὡς ἐντολεύς, ὡς ἐντολοδόχος, ὡς μάρτυς, ἐνεργῶν συνάμα καὶ ὡς συμβολαιογράφος.

VI

Λόγιον τοῦ Πασκάλ: Μισητὸν τὸ ἐγώ.— Lassere περὶ ῥομαντισμοῦ.— Ἀντίθεσις κλασικῶν καὶ ῥομαντικῶν.— Φιλολογία ξετσίπωτη.— Συγγραφικὴ αἰδημοσύνη Πλάτωνος.

Αἰσθάνεται τις βαθύτερον τὸ λόγιον τοῦ Πασκάλ

«*Le moi est haïssable*») μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ «*Ὀνείρου τοῦ Γιαννίρη*», ὅπου κυριαρχεῖ, ὀργιάζει καὶ δαιμονίζεται ὁ ἐγωϊσμός τοῦ συγγραφέως.

Ὁ *Lasserre*, ὅστις ἐσχάτως ἔγραψεν ὠραῖον βιβλίον περὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ρομαντισμοῦ, ἀπέδειξε διὰ σειρᾶς πυκνῶν ἐπιχειρημάτων καὶ διὰ παραδειγμάτων εἰλημμένων ἐκ τῶν κορυφαίων Γάλλων ρομαντικῶν ὅτι γνώρισμα ἰδιαίτατον καὶ χαρακτηριστικώτατον τοῦ ρομαντισμοῦ εἶνε ἡ διάσπασις τῆς ἁρμονίας τοῦ ὅλου διὰ τοῦ χωρισμοῦ καὶ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ἐγῶ πρὸς τὸ ὅλον. Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἐννοοῦν νὰ μεταδίδουν εἰς τὸ κοινὸν τὰ μυχιαίτατα τῶν ἀτομικῶν αἰσθημάτων καὶ σκέψεων, τὰς ἀναμνήσεις καὶ αὐτοβιογραφίας των, τὰς ἔκμυστηρεύσεις, τὰς παραδοξολογίας, τοὺς κρυφοὺς πόθους, τὰ ἀτομικὰ σχέδια καὶ πείσματά των. Ἐὰν τυχὸν ὁ ρομαντικὸς ποιητὴς συγχυσθῇ μὲ τὴν ὑπερέτριάν του, διότι δὲν ἔφερε τὸν προῖνὸν καφὲν ἐγκαίρως, ἐννοεῖ τὴν δυσθυμίαν του αὐτὴν νὰ παρατάξῃ εἰς στίχους καὶ στροφάς, καὶ τὴν ἐπιούσαν ὀφείλει ὁ κόσμος ἀναγινώσκων τὸ ποίημα νὰ μάθῃ ἀφεύκτως τὴν ἐκ τοιοῦτου παθήματος ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ ποιητοῦ.

Ἡ αἰδημοσύνη τῶν συγγραφέων τῆς κλασικῆς σχολῆς ἐμυκτηρίσθη καὶ ἡ σεμνότης των ἐχλευάσθη. Ἐνῶ δὲ οἱ κλασικοὶ, πρὸς τήρησιν τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ μέτρου ἐν παντὶ ὡς πρῶτιστον ὄρον τοῦ εὐπροεπῶς γράφειν ἐθεώρουν τὴν ἀφάνειαν τοῦ ἐγῶ ὡς ἐπικινδύνου ταραξίου, ἢ τοῦλάχιστον τὴν αὐστηρὰν χαλιναγώγησιν τῶν ὁρμῶν του, οἱ ρομαντικοὶ τούναντίον, ἐπισειόντες διαρκῶς τὸ ἐγῶ, ἀνύψωσαν αὐτὸ

ἐπιδεικτικῶς ὑπεράνω τοῦ ὅλου, τὸ ἀντέταξαν ἀλαζωνικώτατα εἰς τὸ σύμπαν καὶ κατέστρεψαν τὴν ἁρμονίαν διὰ τῆς ἀκρατείας τῶν ἀτομικῶν παθῶν καὶ τῆς ἀμετροεπείας, πὺν κατ' ἀνάγην ἀκολουθεῖ αὐτά. Εἰς τὴν ἀκράτειαν καὶ τὴν σύγχυσιν, εἰς τὸ πομπῶδες καὶ τὸ ἀσύμμετρον καταλήγει μοιραίως ἡ ἀλαζονεία τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀρίστους συγγραφεῖς τοὺς εὐμοιροῦντας φαντασίας, αἰσθηματικότητος καὶ καλλιεπείας, εἰς τὸν Σατωβριάνδον, τὸν Βίκτωρα Οὐγγώ, τὴν Γεωργίαν Σάνδην, τὸν Μισελὲ κτλ., πολλῶ μᾶλλον εἰς συγγραφεῖς ἥττονος ἀξίας.

Ἡ διαρκὴς αὕτη ἐπίδειξις τοῦ ἐγῶ (*montreur de soi*) ἀκολασταίνουσα παρήγαγε ἐν τῷ ρομαντισμῷ εἰδικώτερον τὴν *φιλολογίαν τῆς ἀναιδείας* (*littérature d'imprudence*), τὴν *ξετσιώπωτη φιλολογίαν*, ὡς δέον νὰ μεταφρασθῇ παρ' ἡμῖν. Εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ «*Ὀνειρο τοῦ Γιαννίρη*» μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ ἔχη τὰ πρωτεῖα· διότι δὲν γνωρίζομεν ἄλλον συγγραφέα διαλαλήσαντα τὸ *ἐγῶ του* τόσον, ὅσον τὸ διελάλησεν εἰς ὅλους τοὺς τόνους διὰ τυρρηνικῆς σάλπιγγος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Ψυχάρης.

Ὁ θέλων νὰ ἴδῃ ποία χωρίζει ἄβυσσος τὴν ἀναιδῶς ἐγωϊστικὴν φιλολογίαν ἀπὸ τὴν κλασικὴν, ἃς ἐνθυμηθῇ τὸν Πλάτωνα, ὅστις οὐ μόνον δὲν παρίσταται μετέχων οὐδενὸς διαλόγου ὡς πρόσωπον διαλεγόμενον, ἀλλ' οὐδὲ ἀναφέρει κἂν λέξιν περὶ ἑαυτοῦ. Δὲς μόνον, καὶ τοῦτο ἐν παρόδῳ, μνημονεύει τὸ ὄνομά του, πρῶτον ἐν τῇ Ἀπολογία καὶ δεύτερον ἐν τῷ Φαίδωνι, ἔνθα δικαιολογεῖται ἡ λόγῳ ἀσθενείας ἀπουσία του κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σωκράτους. «Πλά-

των δέ, *οἶμαι*, ἡσθένει». Καὶ τὸ ἀμίμητον αὐτὸ *οἶμαι* μαρτυρεῖ τὴν αἰδημοσύνην καὶ λεπτότητα τοῦ συγγραφέως, ἀποστέργοντος νὰ φαίνεται ὅτι γράφει καὶ *βεβαιοῖ* τι. ἔστω καὶ ἐπουσιῶδες, περὶ τοῦ *αὐτόμου* του.

VII

Θεμελιώδη σφάλματα δύο: ἔργου, ἐργάτου.— Ἐλλειψις παντὸς χαρίσματος συγγραφικοῦ, καὶ χαρακτήρων.— *Μῦθος Φιλίππου Σίδνεη*.— *Ἀνατὸλ Φράνς*.— *Ἰκαρος καὶ σχοινοβάτης*.— *Ἀκατάστατον συνθέσεως*.— *Βαπτιστικὰ ὀνόματα*.— *Παράλληλος κόσμος Δόξης καὶ Ἀγάπης, Παρισίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως*.— *Ἀνάποδος ὁ Ψυχάρης καὶ ὡς ἀντιπαθῶν τὸν Σουρῆν*.— *Φραγκικὴ ἐποποιία*.— *Κρίσις Παλαμᾶ*.— *Ὅταν ἀγαπᾷ τις ἄσχημον κόρην*.— *Ὑφος χείριστον*.— *Μεταμφιέσεις συγγραφέως εἰς γραῖαν παραμάναν*.— *Χυδαῖαι φράσεις Ρωμιῶν εἰς στόμα λογίων Γάλλων*.— *Δεῖγμα*.

Κατεδείχθησαν ἤδη ἑναργέστατα, νομίζω, τὰ δύο θεμελιώδη σφάλματα τοῦ συγγραφέως. Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ *ἔργον*, διότι ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἐκτέλεσις συγκρούονται καὶ ἀνταναιροῦνται· τὸ δεύτερον εἰς τὸν *ἐργάτην*, διότι ὁ μέχρι μανίας ἐγωϊσμός κατακλύζει τὸ ἔργον εἰς βαθμὸν, ἃς τὸ εἶπωμεν, ἀηδίας καὶ ἀγανακτήσεως.

Ἐκ τῶν δύο θεμελιωδῶν σφαλμάτων, τὸ ἓν μόνον θὰ ἤρκει νὰ καταστήσῃ ἐκτροματικὸν καὶ ἄξιον τοῦ *Καιάδα* ἔργον οἷονδήποτε, εὐμοιροῦν ἄλλων τυχὸν χαρισμάτων.

Εἰς τὸ ὄνειρον ὅμως τοῦ *Γιαννίρη* μάτην ἀναζητεῖ κανεῖς ἄλλα χαρίσματα, οἷον *μῦθον* καὶ *πλοκὴν* ἔν-

τεχνον, ὕψος ἑλκυστικόν, τάξιν, χάριν, κομψότητα, ὠραίας εἰκόνας καὶ ὠραίας μεταφοράς. Δὲν ὑπάρχουν, ὡς προείπομεν, οὔτε χαρακτηῆρες· διότι οἱ χαρακτηῆρες δέον νὰ διαγράφονται κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τῆς δράσεως τῶν προσώπων· ἀλλ' ἡ δρᾶσις σχεδὸν δὲν ὑπάρχει, ἀντικατασταθεῖσα διὰ τῆς μονομανίας τοῦ συγγραφέως, ἐννοοῦντος νὰ παρίσταται αὐτὸς καὶ νὰ ὁμιλῇ ἀκαίρως περὶ μυρίων πραγμάτων ἀσχέτων πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, νὰ ψυχολογῇ ἐν οὐδέοντι καὶ νὰ σύρη σπασμωδικῶς ἢ νὰ σπρώχνῃ θαναύσως ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ παραγκωνίζῃ.

Διὰ ν' ἀκούσουν τὸν μῦθον ἰδίως ἐν τῇ ποιήσει, ὡς λέγει ὁ πρὸ τοῦ Σαίξπηρ ἀκμάσας Φίλιππος Σίδνεϋ, «τὰ μὲν παιδιά ἀφίνουν τὰ παίγνια τῶν, οἱ δὲ γέροντες τὴν ζεστὴν κώχην τῶν». Ἐν τῇ ἐποποιίᾳ ὁμοῦς τοῦ Ψυχάρη ὁ μῦθος δὲν ἀποσπᾷ κανένα ἀπὸ τὴν θέσιν του, κανένα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του, ἀλλ' οὔτε αὐτὸν τὸν ἀεργον ἀπὸ τὴν ἀεργίαν του· ἀπωθεῖ ἀντὶ νὰ ἐλκύῃ τοὺς ἀκροατάς· διότι μῦθος καὶ πλοκὴ καταναυτοῦν κομβολόγιον ἀσυναρτησιῶν χωρὶς νὰ ἐξεγείρουν οὐδαμοῦ τὸ ἐνδιαφέρον κανενός.

Ἐπὶ τῶν δακτύλων ὁμοῦς μετρούμενοι, ὡς ὁ Ἀνατὸλ Φράνς, συγγράφοντες ὠραιότατα βιβλία, ὅπου ὁ μῦθος εἶνε ἐμβρυώδης, ἢ δὲ πλοκὴ ἄτεχνος ἢ ἀπλῆ. Ἀλλ' ὁ Ἀνατὸλ Φράνς ἔχει τὴν ὑπάτην τέχνην ἐξ οἰασδήποτε ἀφορμῆς, ἔστω καὶ εὐτελεστάτης, νὰ ἐκτυλίσῃ συνδυασμοὺς ἀπροόπτους, πλοῦτον ἰδεῶν καὶ σκέψεων καὶ εἰκόνων ὠραιότατων, μὲ τόσῃν εὐστροφίᾳ καὶ πρωτοτυπίᾳ, μὲ τόσῃν λογικότητι καὶ ἐνάργειαν καὶ μὲ τόσῃν πάντοτε καλλολογικῇ ἐντέλειαν, ὥστε ὁ ἀναγνώστης θαμβού-

μενος ἐκ τῆς διπλῆς γοητείας, πὺ παράγουν ἐναμίλλως ἢ οὐσία καὶ ἢ μορφή τῶν νοημάτων, παρακολουθεῖ ὡς ἐν καλειδοσκοπίῳ τοὺς θαυμασίους ἐλιγμοὺς τῆς διανοίας τοῦ καλλιπεστάτου τῶν συγχρόνων τῆς Γαλλίας πεζογράφων.

Οἱ ζηλοῦντες τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς συγγραφῆς, μὴ ἔχοντες ὅμως τὰ σπάνια ἐκεῖνα προσόντα, ὁμοιάζουσι ὄχι βέβαια τὸν Ἴκαρον, ὅστις μὲ τὰ πρόσθετα καὶ κηρόδετα πτερὰ ἐπέταξεν ὀπωσδήποτε, ἀλλὰ τὸν πρῶτον τυχόντα δυσκίνητον καὶ χονδρὸν χειρώνακτα, ὅστις, βλέπων ἐπιδέξιον σχινοβάτην καὶ θέλων νὰ τὸν μιμηθῆ, ἀναρριχᾶται μέχρι τοῦ σχοινίου διὰ νὰ κρημισθῆ ἀμέσως. Τοῦτο ἔπαθε καὶ ὁ Ψυχάρης καὶ ἐδούπησε πεσὼν τόσον μᾶλλον ἡχηρότερον, ὅσον ἔφερε μαζῆ του τὸν *ἐγωϊσμόν* καὶ τὴν *φλυαρίαν*, δύο βαρύτερα φορτία, πὺ δὲν ἐννοεῖ ν' ἀποθέσῃ, καὶ ὅταν θέλῃ νὰ μιμηθῆ ἀβρὸν λογοτέχνην, οἷος ὁ Ἄνατὸλ Φράνς.

Τὸ συγκεχυμένον καὶ ἀκατάστατον τῆς συνθέσεως καὶ πλοκῆς μαρτυρεῖ ἔλλειψιν σχεδίου. Εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠρκέσθη νὰ χαράξῃ μόνον τοὺς τέσσαρας ἐξωτερικοὺς τοίχους τῆς οἰκοδομῆς του, ἀφήσας τὸ ἐσωτερικὸν ὅλως κενὸν καὶ ἀφεθεῖς εἰς τὴν ἔμπνευσίν του, ὅπως ἐκάστοτε κατὰ τὴν φορὰν αὐτῆς γράφων τὸ παραγεμίζῃ μὲ διαμερίσματα καὶ δωμάτια, μὲ διαδρόμους καὶ περιδρόμους. Δι' αὐτὸ μέρη τινὰ ἔμειναν σκοτεινὰ καὶ ἄλλα στεροῦνται συγκοινωνίας δι' ἔλλειψιν κλίμακος. Ὁ Ψυχάρης ἐννοεῖ νὰ κρατοῦν οἱ ἀναγνῶσται φανοὺς διὰ τὰ σκοτεινὰ καὶ νὰ ἦνε γυμνασμένοι εἰς τὴν ἀναρρίχῃσιν ἐπὶ κάλῳ πρὸς ἄνοδον καὶ κάθοδον ἐντὸς δαιδάλου, ὅπου καὶ ὁ

μίτος τῆς Ἀριάδνης δὲν ὠφελεῖ.

Ἀνέπτυξεν ὅμως πρωτοτυπίαν μοναδικὴν ὡς νουνὸς εἰς τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα τῶν δημιουργημάτων του. Διενόηθη νὰ πλάσῃ παράλληλον κόσμον μεταξὺ τῶν δύο μερῶν τῆς συγγραφῆς τῆς Δόξης καὶ τῆς Ἀγάπης, τῶν Παρισινῶν καὶ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν· καὶ πρὶν γεννήσῃ τοὺς ἥρωάς του ἐφρόντισε τὰ τῆς βαπτίσεως κοιλοπονῶν τὰ ὀνόματα. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Παρισινοὺς ἔδωκε τὰ ὀνόματα: Λιβάρης, Πρίντας, Ραδούκης, Χόλβος, Χοῦρος· εἰς δὲ τοὺς Κωνσταντινουπολίτας δι' ἀναγραμματισμοῦ ἢ παρηγήσεως ἀντίστοιχα: Ραλίβας, Τάπρης, Καδούρης, Βόλχος, Χοῦμος· ἀλλὰ φοβηθεῖς μήπως ἡ εὐφυεστάτη αὕτη ἐπινόησις παρέλθῃ ἀπαρατήρητος, ἐφιστᾷ ἰδιαζόντως ἐπ' αὐτῆς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, πού ἐκλαμβάνει *κουτόν ὁ ἔξυπνος* συγγραφεὺς καὶ ἴσως διακαίως, διότι εἶνε ἀναγνώστης του. Λέγει λοιπόν: «Ὁ Ραλίβας... πὲς ὁ Λιβάρης ἔμπορος. Ὅπως κι' ὁ Λιβάρης κολάκευε τὸ γέρο Χοῦμο! Ἀπάνω κάτω τὰ ἴδια... Ὁ Τάπρης ποιητὴς κι' ὁ Βόλχος γλωσσολόγος. Μὰ τὴ ζωὴ μου. Θαρρῶ πῶς ἔμοιαζαν ὁ ἓνας τοῦ Πρίντα τοῦ δικηγόρου, ὁ ἄλλος τοῦ Χόλβου τοῦ ποιητῆ».

Σημειωτέον ὅτι ὁ ποιητὴς Τάπρης εἶνε αὐτὸς ὁ Σουρῆς. Χαρακτηρίζεται δὲ ὡς ἀγαπῶν περισσότερο τὸν παρὰν παρὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν, ὡς ἐμπαίζων ὅλα καὶ γελῶν δι' ὅλα, ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος κατὰ βάθος, ἐστερημένος θείου πυρός, καὶ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὁμοιότητος ἐκδίδων σατυρικὴν ἔμμετρον ἐφημερίδα τὸν «*Βρωμιόν*»!! Ὑποκλιθῶμεν πρὸ τοιαύτης εὐφυΐας. Ὁ Ψυχάρης κ' ἐδῶ *ἀνάποδος*. Ἀπο-

τελεῖ, ὡς βλέπετε, μοναδικὴν ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν Ρωμιῶν, διότι αὐτὸς μόνος ἀντιπαθεῖ καὶ κακολογεῖ τὸν δημοφιλέστατον ποιητὴν μας.

Ἡ περὶ τοὺς ἀναγραμματισμοὺς ἀσχολία εἶνε βεβαίως παιδαριώδης, ἀλλ' ἀποδοτέα μᾶλλον εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐνστίκτου, πού γεννᾷ εἰς τὸν Ψυχάρην διαρκῶς τὰς ἐξαιρέσεις τῶν κανόνων, τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ κοινοῦ νοοῦ καὶ ἐν γένει τὰ **ἀνάποδα**. Ἀφοῦ ψάλλον τὴν Ρωμοσύνην κατώρθωσε νὰ γράψῃ ὄνομα καὶ πρᾶγμα **φραγκικὴν** ἐποποιίαν, ἔπρεπε καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐποποιίᾳ τῆς Ἀγάπης τὰ σπουδαιότερα πρόσωπα νὰ λάβουν ὀνόματα ὄχι ἑλληνικά. Καὶ ἐὰν δὲν ἐβλέπομεν ἐκεῖ τὸν κηπουρὸν Σταμάτην, τὴν Πιπίκαν, τὴν Σαβέραιναν καὶ τὴν μαλλιαρικῶς διαφθαρεῖσαν **Φταλοῦλαν** (Εὐθαλίαν), ἠδύνατο πολὺ καλὰ καὶ τὸ εἰδύλλιον αὐτὸ νὰ περάσῃ ὡς ξένον.

Ἡ δύναμις τοῦ ἐνστίκτου αὐτοῦ παρασύρει καὶ τοὺς ἀρίστους τῶν ὀπαδῶν τοῦ αἰρεσιάρχου εἰς παραδοξολογίας καὶ εἰς λογικὰ παραπτώματα. Ὁ Παλαμᾶς ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ ἐποποιία τῆς Δόξης εἶνε Φράγκικη, ἀλλὰ δέχεται συγχρόνως ὅτι ὁ Γιαννίρης εἶνε τὸ **σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς** ψυχῆς καὶ τῆς **μεγαλοφυΐας ὁ τύπος !!** Καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Ψυχάρη ὁ Παλαμᾶς ὀνομάζει **Μυθιστόρημα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς !!** Διὰ νὰ μὴ χανδακώσῃ τὸν διδάσκαλον, χανδακώνεται ὁ ἴδιος ὑπὸ τὸ βάρος τόσον μεγάλου παραλογισμοῦ, ὅπου σφαδάζουν δύο ἔννοιαι ὅλως ἀντίθετοι καὶ ἀπολύτως ἀσυμβίβαστοι. Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ κρίσει του, διαβλέπων ὅλα σχεδὸν τὰ ἐλαττώματα, λατρεύει καὶ αὐτὰ ὡς ἀνήκοντα εἰς λατρευόμενον πρόσωπον· καὶ ἄλλα μὲν, οἷον τὸ ἀκανό-

νιστον καὶ ἄρρυθμον, θεωρεῖ ἐλαττώματα ἀξιαγάπητα καὶ ὑπέρτερα τῶν προτερημάτων, ὅπως εἰς τὸν Σαίξπηρ, ἄλλα δὲ θωπευτικῶς ἀντιπαρέρχεται καὶ εὐρίσκει νὰ εἴπῃ δύο καλοὺς λόγους καὶ δι' αὐτά, ὡς ἔραστῆς ὁμολογῶν ὅτι ἀγαπᾷ τὴν ἄσχημον κόρην, ἀκριβῶς διότι φαίνεται εἰς τοὺς ἄλλους **κουτσή** καὶ **στραβή**.

Περὶ τοῦ ὕφους ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ δὲν ὑπάρχει βιβλίον γραφὲν εἰς οἰονδήποτε ἰδίωμα, εἰς καθαρεύουσιν, ὑπερκαθαρεύουσιν, δημοτικὴν ἢ μαλλιαρικὴν, μὲ ὕφος ἀνοστοτέρου καὶ πληκτικώτερου καὶ μὲ φλυαρίαν τόσον ἀφόρητον.

Ἡ γενικὴ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ «Ὀνείρου τοῦ Γιαννίρη» εἶνε ὅτι ὁ Ψυχάρης ὁ σοβαρὸς καθηγητῆς, ὁ εὐγενέστατος βέβαια τοὺς τρόπους Παρισινός, ἔλαβεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης τὴν παράδοξον ἀπόφασιν συγγραφέων τὸ βιβλίον του νὰ μεταμφιεσθῇ εἰς μίαν γραῖαν παραμάναν. Ἐφόρεσε μεσοφούστανο, κόντογοῦνι καὶ φακιόλι, λεπτύνας δὲ τὴν φωνὴν καὶ μιμούμενος τὸν τρόπον τοῦ ὀμιλεῖν, τὰς χειρονομίας, τὰ ἐπιφωνήματα, τὸν τόνον καὶ τὴν φλυαρίαν τῆς πολυπείρου αὐτῆς γλωσσοκοπάνας, ἀνέμιξε τὰς ἰδέας καὶ σκέψεις αὐτῆς μὲ τὰς ἰδικὰς του. Οὕτω κωμικώτατα μετημφιεσμένος μᾶς εἰσάγει εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις καὶ μᾶς ὀμιλεῖ μὲ τὴν μεγαλειτέραν ἀτασθαλίαν περὶ παντοειδῶν πραγμάτων, ὅτε μὲν κοινῶν καὶ τετριμμένων, ὅτε δὲ περὶ ὑψηλοτέρων θεμάτων τέχνης, φιλολογίας, φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας.

Εἰς πολλὰ μέρη ἀπατάται κανεῖς τόσον, ὥστε εἶνε

ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ φακίολι μιᾶς παραμά-
νας καλύπτει κρανίον καθηγητοῦ σκεπτομένου καὶ γρά-
φοντος ὡς ἐξῆς: «Τῆς ἀγάπης τὰ φιλιὰ καὶ τὰ χά-
δια τὰ νοστιμεύουνταν (ἡ Λιάνα) κάμποσο, δὲν τὴν
ἔπιανε πάλε ἢ τρέλλα ποῦ νὰ τῆς ἔρθῃ **σεισμός**. (1)
"Ὁχι μόνον τὰ γουστάρειζε ὅπως καὶ τὰ **ζαχαρωτά,**
τις πάστες καὶ τὰ λουκουμάκια. Κάθεσαι καὶ
σοῦ σερβίρουν κανένα γλυκὸ μὲ τὸ κέφι σου, καὶ κα-
ταπίνεις ἀπὸ πάνω ἓνα ποτηράκι νερό, μὰ δὲν λές
κιόλα νὰ βάλλῃς τὸν κόσμο ἄνω κάτω γιὰ ἓνα γλύκυ-
σμα. Μὲ τὴν ὥραν του κι' ἀφτὸ καὶ τότες τὰ χαίρε-
σαι διπλᾶ ποῦ τ' ἀπεθύμησες καὶ ποῦ τώρα τὸ νοιώ-
θεις καὶ σοῦ λιώνει ἀγάλια ἀγάλια στὸ στόμα. Γλύ-
φεις τὴ γλῶσσά σου καὶ προσμένεις ἡμερα κι' ἓνα δέ-
φτερο, φθάνει νὰ μὴ χολοσκάνῃς καὶ ὄλα βολέβονται
λίγο λίγο!!».

Εἰς τὰ πλεῖστα ὁμως προδίδεται ὁ μασκαρωμένος
συγγραφεὺς ἔνεκα τῆς παραδόξου ἐπιθυμίας νὰ θέτῃ
λέξεις καὶ φράσεις χυδαίας Ρωμιῶν εἰς τὸ στόμα λο-
γίων Γάλλων: «Λοκουμάκι μου ἐσὺ ποῦ νὰ σέ χάψω!»
λέγει ὁ Γιαννίρης πρὸς τὴν Λιάναν, ποῦ κατωτέρω
παρομοιάζει πρὸς «ἓνα ροδάκινο ποῦ ὀρέγεται νὰ δαγ-
κάσῃ λιγάκι, μυρωδάτο ροδάκινο ποῦ νὰ πάρῃ ἢ
ὀργή!!»

Ὁ Γιαννίρης καὶ ὁ Ραδούκης, δύο πρωτεύοντες
φιλόλογοι, ὁμιλοῦν καὶ φέρονται ἐν Παρισίοις χυδαιό-
τερον παρὰ δύο κουτσαβάκιδες τῆς συνοικίας Ψυρῆ:

(1) Εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν δίδει ὁ Ψυχάρης τὴν ἔννοιαν τῆς
ἐν τῇ συνουσίᾳ ἡδονῆς, ὡς φαίνεται εὐκρινέστερον ἀλλαχοῦ.
Ὁ Ἴπποκράτης λέγεται εἰπών: «Τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν
ἐπιληψίαν». A. Gellius Ἑλληνικαὶ νύκτες (19.2).

«Καὶ τώρα μᾶς καταδέχεσαι; *Μὲ τὸ παρδό!* —Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, Ραδοῦκο, τὸ πῆρες κολὺ ἀπάνω σου. Τὶ φερσίματα εἶνε τοῦτα; Μᾶς ἔχεις ἓνα ὕφος πού ποιὸς σὲ πιάνει. Μήπως ἔγεινες *γενεράλες*; *Μπρὲ μωρέ!* τὸ Ραδοῦκο! Διέστε τότε! Καὶ στοῦ Ραδοῦκου του τὴν πλάτη νὰ σου πού κατεβάζει καὶ μιὰ γροθιά καὶ τὸν κυττάζει καὶ χαίρεται!!»

VIII

Ἐνστικτον ἀναποδιᾶς καὶ ποιμενικὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα. — Μασκάρευμα φρασεολογίας. — Πλήθος ξένων λέξεων χορευουσῶν κόρδακα ἢ κανκάν. — Χαριτολογίαι καὶ χάριτες καμήλου. — Μοιρολογήματα προξενούν γέλωτας καὶ καγχασμόν. — Μεταφοραί, εἰκόνες καὶ τερατολογήματα. — Ὁ Ψυχάρης ἀντιγράφει ὅ,τι κακίζει ὁ Brunetière. — Ἄγνοεῖ τὴν δημοτικὴν, δὲν ἀναπνέει ἀέρα δονούμενον τῆς λαλουμένης. — Μυαλὸ καὶ μυαλά. — Βγάζει τὰ μυαλά του γιὰ νὰ γράψῃ. — Μαγείρευμα μυαλῶν. — Φράσεις ρωμηοῦ οὔτε λεχθεῖσαι οὔτε ἀκουσθεῖσαι. — Προσκυνεῖ καὶ ἀπορεῖ ἀνάσκελα. — Ὁ λαὸς χάρτει τὰ λόγια· ὁ Ψυχάρης τὰ πίνει. — Ἄτοπος καὶ ἄκαιρος χρῆσις δημοτικῶν φράσεων.

Πρὸ τριῶν αἰῶνων ἐν Γαλλίᾳ ἐγράφοντο μυθιστορήματα *ποιμενικά*, ὅπου οἱ ἥρωες καὶ αἱ ἡρωίδες ὡς βουκόλοι καὶ ποιμενίδες εἶχον τρόπους καὶ γλῶσσαν μαρκησιῶν καὶ δουκισσῶν. Ἐφόρουν, νομίζω, καὶ μεταξωτὰ αἱ δούκισσαι καὶ μαρκησίαι βόσκουσαι τὰς αἴγας καὶ τὰ πρόβατα. Ἐπέπρωτο ὁ Ψυχάρης, ἐμπνεόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸ *ἐνστικτον τῆς ἀναποδιᾶς*, νὰ συγγράψῃ μυθιστόρημα ἀντιστρόφως ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνα καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ Γάλλους ἀκαδημαϊκοὺς

καὶ τὸ ἄνθος τῶν παρισινῶν λογίων ὁμιλοῦντας καὶ φερομένους ὡς οἱ θανασότεροι τῶν καπηλείων Ρωμοί.

Ἐπόμενον ἄλλως τε ἦτο τὸ μασκάρωμα τοῦ συγγραφέως νὰ μεταδοθῆ εἰς τὴν φρασεολογίαν του. Διὸ βλέπομεν ὅτι οἱ Παρισινοὶ εἰς τὴν λέξιν **Ἀκαδημία** «**ἀνοίγουν τὸ στόμα δύο πῆχες**»· ὅταν ξεκαρδίζονται μὲ τὰς κωμωδίας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Χαράμη, «**δὲν τοὺς μνήσκει ἄντερο ἀπὸ τὰ γέλοια**». Προκειμένου νὰ χαιρετήσουν εὐλαβῶς κανένα ποιητὴν ἢ ἀκαδημαϊκόν, «**κἀμνουν τεμενάδες**»· καὶ ὅταν θέλουν νὰ εἰποῦν ὅτι ἔχουν πολλὰ χρήματα, πολλὰ ἄρθρα καὶ πολλὰς γυναῖκας, λέγουν ἀπλούστατα «**χρήματα σακκιά**», «**ἄρθρα μὲ τὴν ὀκᾶ**» καὶ «**γυναῖκες μὲ τὸ καντάρι**»!!!

Λέξεις ξέναι, ὅσαι δὲν ἠκούσθησαν οὔτε ἀκούονται πλέον εἰς τὰς ὁμιλίαις καὶ συναναστροφάς, ἐπωφελούμεναι τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν τοῦ εὐθυμοῦντος συγγραφέως εἰσώρμησαν εἰς τὸ βιβλίον, ὡσὰν νὰ ἦτο αὐτὸ καφωδεῖον ἢ αἴθουσα προσωπιδοφόρων. Σενάτοροι, μπανκέρηδες, ντουζίνα, γκενεράλες, μπουρολόζο, ντροπροσύνη, μόμπιλα, τράβες, ντόντις, χουζοῦρι, σαλότο, μπουλεβαριοῦ, πιάτσα, τὸ παρτίδο του, τ' ἀντρέσσο, βίζιτα, κουράγιο, τὸ ράγκο, γουστάριζε, κατσίρτησε, μπούχτησε, βαζγέστησε, γιουροῦσι, μαχμουρολούγια, τσιτσιμπης, μουστερῆδες, πεσκέσι, σικλέτι, σεργιάνι, σόϊ, ριχτίμι, βαξέ, καὶ μερικὰ ζευγαρωτὰ μὲ ἑλληνικὰ ταυτόσημα κρατούμενα σφικτὰ ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ χοροπηδοῦντα: **θόρυβος καὶ πατιρντί, βάσανα καὶ ντέρτια, κουσούρια καὶ λαττώματα, μπάνιο καὶ λουτρό,** καὶ πλῆθος ἄλ-

λο τοιούτων καὶ χειροτέρων ἑξακολουθοῦν χορεύοντα τὸν κόρδακα ἢ τὸ παρισινὸν *κανκάν* πρὸς τιμὴν τῆς ψυχαρικῆς Ρωμοσύνης.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τοιαύτην ὁμήγουριν πλήρη χυδαιότητος δὲν ἔχουν θέσιν ἢ χάρις, ἢ κομψότης καὶ τὸ πνεῦμα. Τῶντι ὁ Ψυχάρης, ὁσάκις ἀποπειράται νὰ φανῆ ἀστεῖος καὶ χαρίεις, ἀναπτύσσει χάριτας καμήλου. (1) Ἐκ κρῖνη ἕκαστος ἐκ τῶν ἐπομένων ὀλίγων δειγμάτων εἰλημμένων τυχαίως ἐκ τοῦ σωροῦ: «Τὰ βιβλία τοῦ Ἄλφα πουλιούντανε, πουλιούντανε, λὲς κ' ἦσαν *κουλουράκια*»: «Ὁ μπαμπᾶς του γεροῦ κεφάλι κι' ὠραῖο κοντύλι, ἔγραφε κι' ὁ *γιούκας* (ὁ υἱός), *μὲ τὴν ὀκᾶ*». «Ὁ Χάλδοβας (ἑβραῖος *ἐγδότης*) ἄρχισε ἀπὸ τιποτένια· πουλοῦσε, *μὰ τὸν Ἀβραάμ*, βιβλία στοὺς δρόμους». Τὴν αἰδημοσύνην τοῦ Γιαννίρη αἰνιττόμενος εὐφυολογεῖ: «Στάσου καὶ νὰ μοιάξης *ντομάτα*». Ἀποθνήσκει ὁ Ραδούκης, ὁ *νεανήσιος* φίλος του καὶ τὸν μοιρολογεῖ ὡς ἐξῆς: «Πάει, ἢ *καρδερίνα* μου ἢ καυμένη· πᾶν καὶ τὰ φτεράκια της, τὰ λιοβαμένα... *Ἄχ, καρδερίνα μου ἐσύ. Καρδερίνα* μου γιὰ πάντα σὲ ἀποχαιρετῶ!» Βλέπετε πόσον φυσικὰ μὲ τὸ ἀνάποδον πνεῦμα τοῦ Ψυχάρη καὶ αὐτὰ τὰ μοιρολογήματα παράγουν γέλωτα καὶ καγχασμόν. Κατόρθωμα πὺν θὰ ἐξήλευον οἱ κράτιστοι τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ ἰλαροτραγικὸν εἶδος τῆς φιλολογίας, *genre funambulesque*. Ἄχ, καρδερίνα μου ἐσύ, Ψυχάρη ἰλαροτραγικέ!!

(1) Ἐνθα μέντοι γελοῖος εἶναι, βιάζεται καὶ ἀστεῖος, οὐ γέλωτα κινεῖ μᾶλλον ἢ καταγελάται. Ὅταν δὲ ἐγγίξειν θέλη τῷ ἐπίχαρις εἶναι, τότε πλέον ἀφίσταται. (Λογγῖνος περὶ Ὑψους, 34).

Βοίθει μεταφορῶν καὶ εἰκόνων τὸ βιβλίον: Ἐκ τούτων ὀλίγισται ἔχουν καλὴν τὴν ἐπίνοιαν, ἀλλ' οὐδεμία εἶνε ἐπιτυχῆς δι' ἔλλειψιν μέτρου καὶ καλαισθησίας. Τὸ πομπῶδες καὶ ὑπερβολικόν, τὸ πρόστυχον, συχνότατα δὲ καὶ ἡ μωρολογία ἢ εἰσχωροῦσα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μεταφοράς, προσθέτουν ἀσχημίας ἐπὶ ἀσχημιῶν.

«Πιπίλιζε ὁ ἴδιος τὰ μυαλά του, κᾶτι νὰ βροῆ, κᾶτι νὰ γράψη ἢ καὶ νὰ πῆ ἢ καὶ νὰ κάνη, πού νὰ πέσης ἀνάσκελα καὶ ν' ἀπορῆς». Ἴδου μία εἰκὼν μεταφορικὴ, ἔχουσα καὶ τοι σύντομος, πολλὰ τὰ γελοῖα. «Νὰ πέσης ἀνάσκελα καὶ ν' ἀπορῆς» εἶνε εἰκὼν γελοῖα βεβαίως, ἀλλὰ πρωτότυπος· τὴν ἔγραψε μόνος ὁ Ψυχάρης καὶ δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ τὴν ἐπαναλάβη κανεὶς. Τὴν ἄλλην ὅμως εἰκόνα «πιπίλιζε ὁ ἴδιος τὰ μυαλά του» ἔδανείσθη παρὰ τῶν χειροτέρων ρομαντικῶν, λόγῳ στενῆς πνευματικῆς συγγενείας. Ὁ *Brunetiere* κακίζων τὸν *Richerpin* διὰ τὸ τερατῶδες τῶν μεταφορῶν του, ἀναφέρει ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν γελοῖαν εἰκόνα: «*Gens de lettres qui s'ouvrent le crane pour arracher avec leur doigts une idée de leur cerveau*»). Ἐκ τούτου καταφαίνεται πόσον ἐλαττωματικὴ εἶνε ἡ αἴσθησις τοῦ καλοῦ παρὰ τῷ Ψυχάρη, ἀφοῦ καὶ ὅταν ζητῆ δανεικὰ καὶ ἀγύριστα, δὲν γνωρίζει νὰ ἐκλέγη τοῦλάχιστον τὰ καλλίτερα καὶ ἀρπάζει τὰ χειρότερα.

Ἄλλὰ καὶ αἱ σύντομοι εἰκονικαὶ φράσεις προδίδουν τὴν τάσιν τοῦ συγγραφέως πρὸς ὑπερβολὰς καὶ τερατολογήματα. «Ἄπο τὸν καθημερήσιο τὸν κρότο, καὶ ὁ ἄνεμος πιά εἶχε κουφαθῆ!» «Τὸ μυαλό του πατητῆρι· σὰ σταφύλι τὸ πατοῦσε γιὰ νὰ βγάξη ζουμί!»

Κατὰ πᾶσαν σελίδα ὁ Ψυχάρης φωρᾶται ἀγνοῶν τὴν φρασεολογίαν τοῦ λαοῦ, ὅπερ φυσικώτατον· διότι δὲν εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν λαόν. Τοῦτο παρετηρήθη παρὰ πολλῶν· ἰδίᾳ παρὰ τοῦ Καρκαβίτσα· τελευταῖον δὲ ὁ Μωρέας γράφων περὶ τοῦ κ. Π. Ζητουριάτη ἀλλ' αἰνιττόμενος πιθανῶς τὸν Ψυχάρην ἔλεγεν, ὅτι ὅστις θέλει νὰ συγγράφῃ, ὀφείλει ν' ἀναπνέῃ ἀέρα δονούμενον ὑπὸ τῆς λαλουμένης γλώσσης.

Ὁ Ψυχάρης ἀγνοεῖ τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ἐννοίας μεταξὺ *μυαλοῦ* καὶ *μυαλῶν*· διότι ὁ ἐνικὸς σημαίνει τὸν νοῦν, ὁ δὲ πληθυντικὸς τὸν ἀμφίβολον ὡς πρὸς τὴν ποιότητα νοῦν, τὸν χαλασμένον ἢ χλευαζόμενον. (1) Καίτοι δὲ ἀγαπᾷ νὰ μαγειρεύῃ τὰ *μυαλά* κατὰ χιλίους τρόπους, ἕκαστος βλέπει ὅτι καὶ τὰ μυαλά καὶ ὁ τρόπος τοῦ μαγειρεῦν αὐτὰ εἶνε ξένα καὶ ἀσυνήθη εἰς τὸν ἰδικὸν μας λαόν. Ὁρθῶς ἄρα θὰ συμπεράνῃ ὅτι καὶ ὁ μάγειρος εἶνε ξένος ἢ ἔγινε τοιοῦτος ἔνεκα μακροῦς ἀποδημίας. Ὁ Ρωμιὸς λέγει π. χ. «Νὰ μὲ σκοτώσῃς δὲν φεύγω ἀπ' ἐδῶ». Ὁ Ψυχάρης γράφει: «τὰ *μυαλά* μου νὰ μοῦ τὰ *πατήσης, δικὰ σου*, μὰ δὲ φέβγω!» Ὁ Χόλβος *ἔβγαλε τὴ ψυχὴ του* καὶ τὰ *μυαλά* του, γὰ νὰ γράψῃ τὸ ποίημα· ἐνῶ ὁ Ρωμιὸς θὰ εἰπῇ: «*ἔβγῃκε* ἡ ψυχὴ του (ὅχι *ἔβγαλε τὴ ψυχὴ του*) διὰ νὰ τὸ γράψῃ. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἔξαιρέσει τοῦ Ψυχάρη οὐδεὶς Ρωμιὸς ἐσκέφθη ποτὲ ἢ ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ ὅτι *ἔβγαλε τὰ μυαλά του*

(1) Du perf et pas de nerfs, voilà ce qu'il nous faut, λέγει ὁ Faguet (Les Annales N° 1627 « Impressions »). Καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ λοιπὸν ἀπαντᾶται ἐνίοτε ὁμοία διαφορὰ ἐννοιῶν μεταξὺ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ μιᾶς λέξεως.

διὰ τὰ γράψη τὸ ποίημα· διότι μὲ βγαλμένα μυαλά οὔτε γράφεται οὔτε γίνεται τι ἄξιον λόγου. Αἱ φράσεις: «τὰ μυαλά του ἔχουνε μιὰ κάποια ἀνακρίβεια», «τὰ μυαλά της φωτιά», «ἀναζύμωσε τὰ μυαλά», «ἐργομαχοῦσαν τὰ μυαλά», «τοῦ φωτόλουσε τὰ μυαλά», «σκοτώνει τὰ μυαλά του», «κλόνιζε τὰ μυαλά», καὶ πλῆθος ἄλλο τοιούτων ἀποτελοῦν καρυκεύματα ἀσυνείθιστα, μαρτυροῦντα ὅτι ὁ παρασκευάζων αὐτὰ εἶνε ξένος, συνειθισμένος νὰ μαγειρεύῃ εἰς τὸν τόπον του φωλεὰς χελιδόνων καὶ κρέατα ἀλόγων, βατράχων καὶ ποντικῶν.

Δὲν εἶνε βέβαια Ρωμιὸς ὁ γράφων: «Μιὰ φωνὴ θεοτρόμερη, «νὰ μὴ παραπονεῖσαι μὲ τὸ *παραπάνω*», «σοῦ σπάνει τὰ μοῦτρα ὁ βοριάς», «φοῦσκες τὰ ρουθούνια του», «μπῆκε σὲ μεγάλο θυμὸ (γαλλισμός)»· «γιὰ πίσω πίσω περασμένους καιρούς», «νὰ σου κάνῃ τὸν καρραγκιόζη ποῦ σὲ πεθαίνει», «νὰ πολύνῃ (ν' αὐξήσῃ, νὰ γίνῃ πολὺ)», «εἶσαι πρόσωπο (μεγάλον ὑποκείμενον)», «δὲν ἔδωσε παράστασι (δὲν ἤθελε νὰ φαίνεται, νὰ δείχνηται)», «ῥώτημα τοῦ Παρισιοῦ τ' ἄρθρα τοῦ Γιαννίρη», «βαρέθηκες τὰ *σιωπήσια*», «σπάει ἢ φλόγα», «ἔκανε λάσπη τὴν Κυβέρνηση (ἔβρισε), «*κάννει μηχανὲς* (μηχανεύεται, σοφίζεται)», «νὰ τὸν προσκυνοῦν *ἀνάσκελα!*!» Ὅλοι προσκυνοῦν *μπρούμυτα*, ἐκτὸς τοῦ Ψυχάρη, ὅστις ἐκ συστήματος βλέπει ἀνάποδα τὰ πράγματα ἢ παίρνει ἀνάποδα τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἰδιαζόντως ἀγαπᾷ νὰ συνδέῃ τ' *ἀνάσκελα* μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀπορεῖν*. Τὸ εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω· ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι διὰ τὰ ἐκφράση *κάποιος ἀπορίαν, πίπτει στὸν καναπέ*

ἀνάσκελα, ἐνῶ οἱ Ῥωμοὶ τελείως ἀγνοοῦν τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἐκφράζειν ἀπορίαν, ἀρκούμενοι εἴτε ὄρθιοι, εἴτε καθήμενοι, πρὸς ἔντασιν τῆς ἀπορίας των ν' ἀνοίγουν τὸ στόμα κ' ἐνίοτε τὰς παλάμας, οὐδέποτε ὅμως τὰ σκέλη πρὸς τὰ ἄνω, ξαπλωνόμενοι στὸν καναπέν!!

Ὁ λαὸς ξεύρει νὰ **χάφτη** τὰ λόγια, ὄχι ὅμως νὰ τὰ **πίνῃ**, ἐνῶ ὁ Ψυχάρης ἀντιθέτως πρὸς τὴν δημῶδη φρασεολογίαν πλάττει ἰδικήν του καὶ γράφει στερεοτύπως: «**ἔπιναν** τὰ λόγια του», «**ἔπινε** τὰ λόγια του» «**ροῦφα** τὰ λόγια μου Γιαννοῦλι». Ἀπομακρυνόμενος δ' ἔτι περαιτέρω ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν συναίσθημα τοῦ λαοῦ, ὅστις τὸν φιλομαθῆ παριστᾷ εἰκονικῶς ὅτι **τρῶγει** τὰ βιβλία, γράφει ὅτι καὶ τὰ **βιβλία πίνονται** καὶ **ρουφοῦνται** καὶ ἀποτελοῦν μεθυστικὸν ποτόν: «κατάπινε, ρουφοῦσε τὰ βιβλία, μεθοῦσε!»

Πολλάκις ἀτόπως καὶ ἀκαίρως γίνεται ἡ χρῆσις τῶν δημῶδων ἐκφράσεων «δὸς του», «τοῦ κάκου», «τὸ κάτω κάτω», «στὸ βρόντο» καὶ πλείστων ἄλλων λέξεων καὶ φράσεων, κατὰ κόρον ἐπαναλαμβανομένων. Ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν μαρτύριον διὰ τὸν ἀναγνώστην ἀλλὰ συνάμα καὶ μαρτύρια ὅτι ὁ συγγραφεὺς καὶ ὁ αἰρεσιάρχης τῆς **σωτήριας** **ιδέας** δὲν γνωρίζει τὴν ζωντανὴν τοῦ λαοῦ γλῶσσαν, διότι δὲν τὴν γνωρίζει παρὰ διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ δὲν ἀναπνέει τὸν δονούμενον ἀέρα τῆς ὁμιλουμένης.

ΙΧ

Δύσκολος ἡ τέχνη τοῦ λέγειν πολλὰ δι' ὀλίγων. — **Φλυαρία μὲ πολλὰ ταυτόσημα.** — **Λεξιθηρία.** — **Ἐνυδρεῖον λέξεων.** — **Δεκτικὸς καὶ φραστικὸς πλοῦτος.** — **Θεματο-**

γράφος.— Δέξεων μὲν ποταμός, νοῦ δὲ σταλαγμός.— Πλέον εἶναι ἤμισυ παντός.— Ἀβαρία 3/4 βελτιώνει τὸ βιβλίον.— Μὲ ὕφος ἐλεεινὸν ἀδύνατον νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ γελοίου ὁ γελοῖος γράφων.— Τί εἶπεν ὁ *Tain* περὶ τοῦ *Main de Biran*. — Ὁ Ψυχάρης εἰς μίαν τῶν διακεκριμένων... τελευταίων θέσεων τῆς λογοτεχνίας καὶ τελευταῖος τῶν μαθητῶν του.— Συμπερασματικὴ σκέψις.

Εἶνε πολὺ δύσκολος ἡ τέχνη τοῦ λέγειν πολλὰ πράγματα δι' ὀλίγων λέξεων· διότι ἀπαιτεῖται διηνεκῆς κόπος πρὸς ἐκδίωξιν περιττῶν καὶ ἀναρμόστων λέξεων καὶ ἰδεῶν, αἵτινες, ὅταν ἰδίως γράφωμεν, ἔρχονται σωρηδὸν ἀλληλωθούμεναι τὶς πρώτη νὰ μελανώσῃ τὸν χάρτιν. Πρέπει νὰ μάθωμεν πρῶτον νὰ σβήνωμεν πολλὰ τῶν γραφομένων, πρέπει νὰ ἐξοικειωθῶμεν εἰς τοιαύτας συχνὰς θυσίας, ἐχούσας πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν τέχνην ἐκείνην.

Εὐκολωτέρα εἶνε ἡ ἄλλη, τοῦ λέγειν δηλαδὴ ὀλίγα πράγματα διὰ πολλῶν λέξεων. Αὐτὴν ἠκολούθησεν ὁ κ. Ψυχάρης καὶ ἀνεδείχθη ὁ **φλυαρώτερος** συγγραφεὺς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἔχει πολλάκις ταυτοσήμους κατὰ σειρὰν λέξεις ἢ φράσεις τρεῖς τέσσαρες καὶ πέντε. «Τῶνοιωθε, τὸ καταλάβαινε, δὲν ἦταν τρόπος νὰ μὴ τὸ καταλάβῃ, τὸ φώναζαν πὰ κ' οἱ δρόμοι». «Μὲ τὰ ἐμπόδια, μὲ τὸν ἀγῶνα, μὲ τὸ γιουροῦσι ποὺ γινότανε, μὲ τὸ κακό...» «Ἀφτόθελα, μοναχός του, δίχως κανεῖς νὰ τὸν ἀναγκάσῃ» κτλ. Αἱ παλλιλογίαι καὶ τὰ διπλᾶ ταυτόσημα πλημμυροῦν πᾶσαν σελίδα: «φρόνιμος καὶ μὲ γνώση», «κάνεις μπάνιο» «μπαίνεις στὸ λουτρό», κτλ. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ὕφος

παραμάνας, πού ἐξέλεξεν ὡς ἐπίχαρι τάχα, συντελεῖ θαυμασίως εἰς τὴν ἐξόγκωσιν τῆς φλυαρίας.

Ἄλλ' ὁ μεγαλείτερος συντελεστής τῆς ἀδολεσχίας εἶνε ἀναντιροήτως ὁ ἀκράτητος πόθος τοῦ Ψυχάρη, ὅπως γράφων χρησιμοποίησιν πᾶν ὅ,τι λεκτικὸν ἢ τυπικὸν ἀπεθησαύρισεν ἐν τῷ ἰδικῷ του λεξιλογίῳ. Οὕτως ἐξηγεῖται διατὶ τόση πολυλογία καὶ τόσα ἀνόητα καὶ ἀσυνάρτητα καὶ παιδαριώδη, ἀνάξια ὅλα ἐνὸς σπουδαίου καθηγητοῦ, παρατάσσονται εἰς τὴν πεζογραφίαν του.

Ἡ λεξιθηρία εἶνε ἀλάνθαστον σημεῖον ἐλλείψεως ἰδεῶν. Ὁ δὲ κ. Ψυχάρης διατελεῖ ὢν μέγας λεξιθήρας, οὐ μόνον διὰ τῶν ἰδίων μελετῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ δικτύου πυκνοῦ ἀλληλογραφίας καταρτίσας ἐν τῷ γραφείῳ του *ἐνυδρεῖον* λέξεων, ὅπως κάμνουν οἱ ἰχθυοτρόφοι. Ἐκεῖθεν ἀλιεύει τὰς λέξεις του καὶ συγγράφει, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ τὰς παρατάξῃ καὶ ἐπιδείξῃ λεκτικὸν καὶ φραστικὸν πλοῦτον.

Ὁ οὕτω συγγραφέων ὅμως δὲν λέγεται συγγραφεὺς ἀλλὰ *θεματογράφος* καὶ διὰ τοῦτο μᾶς παρουσιάζει κατ' ἀνάγκην « *λέξεων μὲν ποταμόν, νοῦ δὲ σταλαγμόν* », ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Πράγματι ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ τῶν λέξεων τοῦ Ψυχάρη αἱ ἰδέαι του ἀποτελοῦν σταλαγμούς. Ἴσως ἐνεκα αὐτῆς τῆς πανταχοῦ ἀπλωθείσης ὑγρότητος, ἔγειναν ὅλα *θάλασσα*, καὶ τότε δικαίως γράφει ὁ Ψυχάρης ὅτι τὰ λόγια καὶ τὰ βιβλία, ὡς ὕδαρῆ καὶ μὴ στερεά, *πίνονται καὶ ρουφοῦνται*.

Ἐὰν τὸ ἥμισυ τοῦ Ὀνείρου τοῦ Γιαννίρη ἐρρίπτετο ἔξω, τὸ βιβλίον θὰ ἐκέρδιζεν, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχε καὶ πάλιν ἀρκετὴ πολυλογία καὶ ταυτολογία, ὥστε νὰ

ἐπιβάλλεται καὶ πάλιν ἄλλη τοῦ ἡμίσεος χύσις, ἵνα τὸ βιβλίον, ἐλαττούμενον κατ' ὄγκον, βελτιωθῆ γινόμενον ἦττον κακόν. Οὕτω δ' ἀπεδεικνύετο ἡ μεγάλη ἀλήθεια ἢ ἐμφωλεύουσα εἰς τὸ φαινομενικῶς παράδοξον ἀπόφθεγμα τοῦ Ἡσιόδου ὅτι τὸ ἥμισυ εἶνε περισσότερον τοῦ ὅλου (*πλέον εἶναι ἥμισυ παντός*), ἄρα καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμίσεος εἶνε περισσότερον καὶ καλλίτερον τοῦ ὅλου. Τὸ ἀξίωμα εἶνε ἀληθέστατον καὶ ἰσχύει διὰ τ' ἀρνητικὰ ποσὰ ὡς καὶ διὰ πᾶν ἔργον πλείονας ἔχον κακίας καὶ ἐλάττονας ἀρετάς.

Καὶ ἡ μὲν φλυαρία ἢ συγγραφικὴ εἶνε κάπως ἰάσιμος δι' ἀλλεπαλλήλων διαγραφῶν καὶ ἀφαιρέσεων, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι οἱ συγγραφεῖς ὁμολογοῦν τὴν ἀσθένειάν, των μὴ ὁμολογοῦντες ὅμως ἐκλαμβάνουν πᾶσαν περικοπὴν λέξεων καὶ φράσεων τόσον ὀδυνηράν, ὅσον μίαν χειρουργικὴν ἐπέμβασιν. Ἄλλ' ὅταν τὸ ὕφος ἦνε *ἐλεεινόν*, τὸ πᾶν εἶνε ἀδιόρθωτον καὶ ἀνίατον καὶ τὸ χείριστον, οὔτε πολυμαθία, οὔτε κρίσις, οὔτε ἰσχυρὰ νοημοσύνη, οὔτε σοφαὶ γνῶμαι ὠφελοῦν ὅπως σωθῆ ἐκ τοῦ γελοίου ὁ γελοῖος γράφων. Τὸ πολὺ θὰ λεχθῆ διὰ τοιοῦτον συγγραφέα ὅ,τι εἶπεν ὁ Ταῖν περὶ τοῦ φιλοσόφου *Main de Biran*: «Θὰ ἔχη *δυνατὸ μυαλό*, ἀφοῦ μὲ τοιοῦτον ὕφος δὲν ἔγεινεν ἠλίθιος».

Μετὰ τὴν ἐναργῆ κατάδειξιν τῶν ριζικῶν ἐλαττωμάτων τοῦ ἔργου καὶ τῶν ἐρριζωμένων συγγραφικῶν κακιῶν τοῦ ἐργάτου, δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ θεβαιώσῃ ὅτι ὡς λογοτέχνης ὁ κ. Ψυχάρης κατέχει ἐν τῇ νεοελληνικῇ λογοτεχνίᾳ μίαν τῶν διακεκομμένων... τελευταίων θέσεων. Καὶ ἐπειδὴ φαίνεται δύσκολον νὰ γράψῃ κανεὶς χειρότερον βιβλίον τοῦ «Ὀνείρου τοῦ Γιαννίρη» ἔστω καὶ εἰς μαλλιαρικὸν ἰδίωμα, δὲν ἦπα-

τήθημεν ισχυρισθέντες ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας ἀναλυτικῆς ἐπικρίσεως ὅτι ὁ Ψυχάρης, ὁ διδάσκαλος τῆς αἰρέσεως, ὡς *λογοτέχνης εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν μαθητῶν του* καὶ ὅτι *διὰ τὸ συμφέρον τῆς σχολῆς του θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ ἐφιλοδόξει καὶ δάφνας συγγραφικὰς.*

Εἰς τὰ περὶ δόξης πολλὰ φιλοσοφήματά του παρέλειψε νὰ ἐκφέρῃ μίαν σκέψιν, πού ἔρχεται φυσικωτάτη εἰς τὸν νοῦν παντὸς θέλοντος νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπὶ τῶν γραφομένων του. Ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τὴν διατυπώσωμεν: *Ὅστις ποθεῖ νὰ σωρεύσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν του ὅλα τὰ εἶδη τῆς δόξης, φυγαδεύει καὶ ἐκεῖνα πού ἔχει καὶ μένει μὲ τὴν κεφαλὴν κενὴν πάσης δόξης, ἀλλὰ πλήρη ἀέρος.*

2. Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΥΠΟ Π. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ

Διαρκούντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου ὁ συμπολίτης ἡμῶν Περικλῆς Βιζουκίδης συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε πολυτελῶς ἐν Λειψία τὸ 1918 τὴν *Δίκην τοῦ Σωκράτους*.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ὠραῖον τὴν μορφήν, ὠραιότερον τὴν οὐσίαν, καλλιπέστατον, ἀπότοκον εὐρυμαθείας καὶ ἀσφαλοῦς κρίσεως, εἰσάγει τιμητικώτατα τὸν νομομαθῆ συγγραφέα εἰς τὸν ἐπίλεκτον διεθνή κόσμον τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, καὶ ἀποτελεῖ αὐτόχρομα ἐπιστημονικὸν θρίαμβον· διότι μᾶς δίδει τὴν ἀρίστην κατακλειδα εἰς τὰ περὶ Σωκράτους μέχρι σήμερον γραφέντα ἄπειρα συγγράμματα.

Τὸ πλῆθος αὐτῶν πράγματι εἶνε καταπληκτικόν. Φιλόσοφοι, ἱστορικοί, φιλόλογοι, ἠθικολόγοι, ἰατροί, νομικοί, θεολόγοι, καὶ παντὸς εἴδους λόγιοι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ αἰῶνας ἀσχολούμενοι καὶ γράφοντες περὶ Σωκράτους. Ὁ δὲ κ. Βιζουκίδης ἐκ τῆς ἐν Γερμανίᾳ μακρᾶς διαμονῆς του προσεταιρισθεὶς τὴν Γερμανικὴν μέθοδον ὑπεβλήθη εἰς τὸν πρῶτιστον ὄρον τῆς ἐκεῖ τελουμένης γονίμου φιλολογικῆς ἐργασίας, εἰς τὴν ἀρτίαν περισυλλογὴν καὶ *ἐξεικόνισιν* ὅλου τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ θέμα ὑλικῆς τοῦ διεσπαρμένου διὰ τῶν αἰῶνων εἰς χιλιάδας πηγῶν. Ἐπιδοθεὶς

εἰς ἐρεῦνας ἀνιαρὰς καὶ μόχθους ὑπερμέτρους, μετὰ πολὺν ἰδρωῶτα, βέβαιον προάγγελον πάσης ἀρετῆς, κατήρτισε τοὺς ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου προσηοτημένους τέσσαρας πίνακας. Ἐκ τούτων οἱ δύο, ὁ τῶν **Ἐπιστημονικῶν πηγῶν** ἀποτελῶν Βιβλιογραφίαν πολλῶν ἑκατοντάδων τόμων καὶ πραγματειῶν, καὶ ὁ μακρότατος τῶν σχετικῶν χωρίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, Εὐαγγελιστῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, εἶνε ὄντως δύο ἄθλοι Ἡράκλειοι, τελεσθέντες διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ Ἑλληνοσ εἰς ἑλληνικὸν φιλολογικὸν σύγγραμμα.

Διὸ προεκάλεσαν τὸν δίκαιον ἔπαινον τοῦ ἐν Λειψία καθηγητοῦ τῆς φιλολογίας **Λιψίου** βεβαιώσαντος ὅτι «καὶ οἱ μετὰ 100 ἔτη μέλλοντες νὰ γράψωσι περὶ Σωκράτους ὀφείλουν ν' ἀναφέρουν ὅτι ἡ περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1920 ἐπιστημονικὴ βιβλιογραφία εὐρηται πλήρης ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Βιζουκίδου».

Ἄλλὰ διὰ τὸν Σωκράτη, ὅστις χωρὶς νὰ γράψῃ ἀπολύτως *τίποτε* καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν διήρχετο τὰς ἡμέρας του ὁμιλῶν καὶ συζητῶν περὶ παντός, ἔξαιρέσει τῶν πολιτικῶν, πῶς συμβαίνει τὸ παράδοξον αὐτὸ φαινόμενον νὰ ἐξακολουθοῦν ἐπὶ 24 αἰῶνας γραφόμενα τόσον πολλὰ καὶ τόσον ποικίλα, καὶ νὰ ἐγκυμονοῦνται τὶς οἶδε ἀκόμη πόσα εἰς τὸ μέλλον, ὡς μαντεύει προφητικῶς ὁ καθηγητὴς Λίψιος καὶ προλαμβάνων συνιστᾷ ἀπὸ τοῦδε τὸν Βιζουκίδην εἰς τοὺς μετὰ 100 ἔτη μέλλοντας νὰ συγγράψουν καὶ καταστρώδουν ἀκριβῆ βιβλιογραφικὸν πίνακα. Καίτοι τολμῶ νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ σύστασις τοῦ Λιψίου, θέτουσα ἐν πρώτῃ μοίρᾳ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ ἐν δευτέρᾳ τὴν συγγραφὴν τοῦ Βιζουκίδου, τελείως ἀστοχεῖ, καὶ ὁμοιά-

ξει τὸν ἀδεξίως θαυμάζοντα ἓνα ἵππον ὄχι δι' ὠρισμένους ἀρετὰς τοῦ ἵππου ἀλλὰ διὰ τὰ πλούσια καὶ λαμπρὰ φάλαρα του.

Παραδοξότεραν μάλιστα λαμβάνει ὄψιν τὸ φαινόμενον, ὅταν βλέπωμεν τὸν Σωκράτη τὸν μὴ γράψαντα τίποτε, νὰ κηρύττη μὲ τὸ περίφημον ρητὸν του, *ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα*, πῶς δὲν γνωρίζει καὶ τίποτε. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ *δύο τίποτε* θωρακισμένος, πῶς συνέβη νὰ γίνῃ ὁ Σωκράτης κέντρον μελέτης καὶ σπουδῆς ἀτελευτήτου ὅλων τῶν σοφῶν, ὅλων τῶν αἰῶνων; Πῶς οὕτω κατήντησε τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους νὰ λάβῃ μορφήν οἷον *παγκοσμίου κυψέλης*, ὅπου δὲν παύει ἀενάως περιβομβοῦν καὶ ἐργαζόμενον σμῆνος *μελισσῶν ἀδινάων*, δηλαδή σμῆνος φιλολόγων καὶ κριτικῶν πάσης ἐποχῆς, παντὸς ἔθνους καὶ πάσης γλώσσης, περιλαμβάνον ἀναμῖξ μεταξὺ τόσων φιλέργων μελισσῶν καὶ οὐκ ὀλίγας βέβαια σφήκας.

Τὸ προᾶγμα ὅμως παύει ὄν παράδοξον, ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι τὴν παγκοσμίως διαδοθεῖσαν φήμην του ὑφείλει ὁ Σωκράτης εἰς τρία αἷτια: 1) εἰς τὸν Πλάτωνα κυριώτατα καὶ τὸν Ξενοφῶντα κατὰ δεύτερον λόγον. 2) εἰς τὸ *δαιμόνιον* του τὸ παθολογικόν, τὸ ἐδραιῶσαν τὴν πεποίθησίν του, *ὅτι θείαν ἐντολήν* ἐκπληροῖ καὶ *ἀποστολικήν* ιδιότητα ἔχει ὁμιλῶν κατ' ἐκάστην καὶ συζητῶν, φωτίζων τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἐλέγχων τοὺς δοκησισόφους. 3) εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων δίκην καὶ καταδίκην του εἰς θάνατον.

Ἡ Πυθία κηρύξασα τὸν Σωκράτη *ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον*, μὲ ὅλην τὴν ἱερότητα τοῦ χρησμοῦ συνετέλεσε μᾶλλον εἰς ἐπίτασιν τῆς προῳίμως δια-

δοθείσης κακοφημίας τοῦ ἀνδρός. Διότι ἀφ' ἑνὸς συνεδαύλιζον αὐτὴν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκ διαβολῆς καὶ φθόνου οἱ ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν διακείμενοι σοφισταί, καὶ ἠτύχησαν μάλιστα νὰ ἴδουν τὴν φήμην αὐτὴν σατυριζομένην ἀπὸ σκηνῆς διὰ τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους 25 ἔτη πρὸ τῆς δίκης. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Σωκράτης μὲ ζῆλον αὖξοντα, συνεπεία ἴσως τοῦ χρημοῦ, ἐντονώτερον ἐπεδίδeto εἰς τὸ σύστημά του νὰ προκαλῆ ἀντιπαθείας καὶ δυσαρέσκειαν, ἕξακολουθῶν νὰ ἐλέγχει τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ καυχωμένους πολιτικούς, ποιητάς καὶ χειροτέχνους, καὶ ν' ἀποδεικνύη αὐτοὺς μὲν ἀγνοοῦντας ὅ,τι ἐνόμιζον πῶς γνωρίζουν, ἑαυτὸν δὲ ὅτι *ἐν οἷδεν ὅτι οὐδὲν οἶδε*. Τὴν μικρὰν αὐτὴν διαφορὰν ἔβλεπεν ὁ Σωκράτης μετριοφρονῶν μεταξὺ τῆς ἰδικῆς του σοφίας καὶ τῆς σοφίας τῶν ἄλλων· καὶ τὸ εὐφυέστατον αὐτὸ νόημα ἔλεγεν ὅτι ἔχει ὁ χρησμός ἀποκαλέσας αὐτὸν *σοφώτατον*.

Ἐὰν δὲν ἔληγε τὸ στάδιον τοῦ Σωκράτους μὲ τὴν δίκην καὶ τὸ κώνειον, καὶ ἐὰν δὲν ἦρχετο κατόπιν ὁ θεῖος Πλάτων συγγραφεὺς ἐπὶ 50 ἔτη τοὺς διαλόγους του, ὁ Σωκράτης θὰ ἔμενεν ἄσημὸς τις σοφιστής, ἀρκετὰ ἐκκεντρικός, ἀεροθατῶν, φροντιστής τὰ μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς, τρέπων εὐχερῶς τὸν ἥττονα λόγον εἰς κρείττονα, γελωτοποιὸς μὲ τὴν καταμέτρησιν τῶν πηδημάτων τοῦ ψύλλου καὶ διδάσκαλος Στρεψιαδῶν. Ἡ κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνους θὰ ἦτο ὁ τάφος τοῦ Σωκράτους καὶ τῆς ἐφημέρου φήμης του, καὶ οὐδεὶς σοφὸς θὰ ἔχανε τὸν καιρὸν του σκεπτόμενος περὶ τοιοῦτου γελοιογραφηθέντος προσώπου.

Ἄλλ' ὁ Σωκράτης δὲν ἔγραψεν εὐτυχῶς τίποτε, ὠμίλησεν ὁμως καὶ ἴσως παρὰ πολὺ. Οἱ δὲ λόγοι του

επесαν εἰς καρποφόρον γῆν. Ἐφυτεύθησαν εἰς τὴν **ψυχὴν** νεαρῶν καὶ φίλων ἑταίρων, ἰδία τοῦ Πλάτωνος καὶ «ἐφάνησαν ἱκανοὶ καὶ ἑαυτοὺς νὰ ὑπερ-**ασπίζονται** καὶ τὸν **φυτεύσαντα**· καὶ ὄχι μόνον καρποφοροῦν ἀλλὰ μεταδίδον καὶ τὸ ἐνυπάρχον σπέρμα. Μὲ αὐτὸ ἄλλοι λόγοι εἰς ἄλλα ἦθη φυόμενοι καθιστοῦν τὸ μὲν **σπέρμα** εἰς **ἀεὶ ἀθάνατον**, τὸν δὲ **κατέχοντα** αὐτὸ **εὐδαίμονα** τόσον, ὅσον δέδοται εἰς **ἄνθρωπον** τὸ **εὐδαιμονεῖν**».

Μὲ αὐτὴν τὴν φράσιν ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρω ἐμπεδώνει τὸ μέγα τοῦ ἀξιώμα ὅτι ὁ προφορικὸς λόγος ὡς ζωντανὸς καὶ ἔμψυχος εἶνε ἰσχυρότερος καὶ ἀνώτερος τοῦ γραπτοῦ. Τὴν δὲ πειραματικὴν ἀποδειξιν τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ τὴν εἶδε καὶ τὴν ἠσθάνθη ὁ ἴδιος ἐν ἑαυτῷ. Τὸ ἀθάνατον σπέρμα τῶν Σωκρατικῶν λόγων μετεφυτεύθη ἐντός του καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ σπέρματος τὸν κατέστησεν εὐδαίμονα. Ἴδου διατὶ ὁ Πλάτων δι' ὅλων σχεδὸν τῶν θαυμασιῶν διαλόγων του τῶν πλουσιωτάτων εἰς ἰδέας καὶ σοφίαν ἀναπαριστᾷ διαρκῶς τὸν Σωκράτη χειμαρρωδῶς προχέοντα τὰς ἰδέας καὶ τὴν σοφίαν του. Δὲν φαίνεται πούθεν ἀπροσωπικῶς ὁ ἴδιος· διότι συνεταυτίσθη μὲ τὸν διδάσκαλόν του καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Σωκράτους πάντοτε ἐκφέρει τὰς ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ σπέρματος ἐκπορευομένας ἰδέας.

Οὐδεὶς βέβαια φιλόσοφος **ἀπηθανάτισθη** μὲ **τόσην μεγαλοπρέπειαν** καὶ **τόσην παγκόσμιον λαμπηδόνα** μὲ ὅσην ὁ Σωκράτης ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐπελθὼν ἄδικος θάνατος προσέθηκεν ἀνέσπερον αἴγλην εἰς τὴν ἀθανασίαν τοῦ Σωκράτους. **Ἐσχάτη ἀδικία δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα**, λέγει ὁ Πλάτων. Καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτὴν ἀδικίαν διέ-

πραξαν οἱ Ἀθηναῖοι δικασταὶ τῆς Δημοκρατίας νομίζοντες ὅτι ἦσαν δίκαιοι μὴ ὄντες τοιοῦτοι. Ὁ δὲ Σωκράτης, ὁ κατ' οὐσίαν καὶ ἐξόχως δίκαιος, ὁ τὸ εἶναι θέλων καὶ στηλιτεύων τὸ δοκεῖν καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ψευδῆ φαινόμενα, ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ ἀληθῶς δικαίου καὶ τὴν ὑπέστη. Ποία εἶνε ἡ τύχη αὐτή; Μᾶς τὴν περιγράφει ὁ Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ Β § IV καὶ V: «Οὕτω διακείμενος ὁ δίκαιος μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, δεθήσεται, ἐκκαυθήσεται τῷ φθαλμῷ, τελευτῶν πάντα κακὰ παθὼν ἀναχινδουλευθήσεται (ἀνασκολοπισθήσεται), καὶ γνώσεται ὅτι οὐκ εἶναι δίκαιον ἀλλὰ δοκεῖν δεῖ ἐθέλειν.»

Τὴν πολυθρόλητον αὐτὴν εἰκόνα γραφεῖσαν βέβαια διὰ τὸν Σωκράτη, οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἐξέλαβον ὡς προφητείαν τοῦ Πλάτωνος διὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Βιζουκίδης ὅμως (σελ. 184) μνημονεύει ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία στηρίζει τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρόρρησιν τοῦ Σωκράτους εἰς ἄλλην φράσιν λίαν χαρακτηριστικὴν, εὐρισκομένην ἐν τῇ Ἀπολογία. Δι' αὐτῆς ὁ Σωκράτης λέγει πρὸς τοὺς δικαστάς: «Ἐὰν πειθόμενοι εἰς τὸν Ἄνυτον μὲ φονεύσετε, θὰ περιπέσετε πάλιν εἰς ἠθικὴν νόρκην, ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ ν' ἀποστείλῃ ἄλλον τινὰ κηδόμενος ὑμῶν: εἰ μὴ τινα ἄλλον ὁ θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψειεν κηδόμενος ὑμῶν.»

Ἄσχétως ὅμως πρὸς πᾶσαν προφητείαν ἢ πρόρρησιν, ἡ ἱστορία προσεπικυροῖ ὅτι ὁ δίκαιος, ὁ πανηγυρικῶς θανατούμενος ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς δῆθεν ἀδικῶν, παρουσιάζει τὸ θαῦμα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. Διότι ἀντλῶν διαρκῶς ἐκ τοῦ τάφου δυνάμεις ζωῆς, χαρίζει καὶ μεταδίδει τὴν ἀληθῆ ζωὴν εἰς τὰς

κατόπιν γενεάς, καὶ οὕτω ἐπέρχονται ἀποτελέσματα πολλῶ εὐρύτερα τῶν ὅσων ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὁ ἀδίκως θανατωθεὶς.

Εἰς τὴν ὑπάτην αὐτὴν ἀθανασίαν τὴν λαμπρονομένην ἀπὸ μίαν *νεκρανάστασιν*, ἐξήρθη ὁ Σωκράτης διὰ τοῦ τραγικοῦ του θανάτου. Δὲν θὰ ἔφθανε δὲ εἰς αὐτὴν, ἐὰν ἡ δίκη κατέληγεν εἴτε εἰς ἀθώωσιν εἴτε εἰς ἐξορίαν.

Περὶ τὴν ἰδέαν αὐτὴν ὡς περὶ ἄξονα στρέφονται αἱ γνῶμαι καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Βιζουκίδου. Εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ τμῆμα τοῦ βιβλίου γίνεται ἀνασκοπὴ τῶν λόγων τῆς καταδίκης καὶ τοῦ νομίμου ἢ μὴ αὐτῆς. Εἶτα ἐκτίθενται αἱ γνῶμαι καὶ κρίσεις τῆς διασημοῦ φιλοσόφου Ἐγέλου, φρονοῦντος ὅτι ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Σωκράτους συνεκρούσθησαν δύο δίκαια πρὸς ἄλληλα καὶ οὐχὶ δίκαιον κατὰ ἀδίκου· τοῦ Forchhammer διατεινομένου ὅτι ὁ Σωκράτης ἦτο φοβερός ἐπαναστάτης, ἐνῶ οἱ ἀγαθοὶ Ἀθηναῖοι ἦσαν νομιμόφρονες ὑπερασπισταὶ τοῦ καθεστῶτος· τῶν ἐξόχων ἱστορικῶν Grote καὶ Κουρτίου, τῶν φιλοσόφων Fouillée καὶ Τσέλλερ, καὶ πλείστων ἄλλων φιλολόγων Γερμανῶν. Τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ἱστορικῶν μας Παπαρηγοπούλου καὶ Λάμπρου αἱ γνῶμαι μνημονεύονται τροχάδην ὡς ἀποτελοῦσαι (αἱ δύο τελευταῖαι μάλιστα) ἀσθενῆ ἀπήχησιν ξένων γνωμῶν συρραφισῶν ἐκλεκτικῶς. Ἀκολουθεῖ κατόπιν μετὰ βάσανον πραγματικὴν καὶ νομικὴν, ἔκθεσις σαφηνίζουσα ὅλα τ' ἀμφισβητούμενα καὶ διὰ τῆς παρατάξεως πλείστων καὶ ἰσχυροτάτων λόγων πείθουσα ἀνενδοιάστως ἕκαστον ν' ἀσπασθῇ τὴν λαμπρῶς ἠτιολογημένην γνώμην τοῦ Βιζουκίδου συνοψιζομένην εἰς τὰ ἐξῆς τρία ση-

μεία: 1) ἡ καταδίκη τοῦ Σωκράτους εἶνε ἀξιοθρήνητος πλάνη δικαστικὴ ἀφ' ἑνὸς, καὶ μέγα δικαστικὸν ἀδίκημα ἀφ' ἑτέρου.

2) Δικαιολογεῖται ἄριστα ὁ Σωκράτης μὴ θελήσας, καίτοι δυνάμενος, ν' ἀποφύγη τὸν θάνατον, ἢ φυγοδικῶν, ἢ προτείνων τὴν ἔξορίαν ὡς ἀντιτίμησιν, ἢ τέλος δραπετεύων τῆς εἰρκτῆς μετὰ τὴν καταδίκην.

3) Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Σωκράτους ὑπῆρξεν ἡ ἀρίστη κορωνὶς τοῦ ὑπερόχου ἔργου του, καὶ ἡ ἀπείρως ἐνδυναμώσασα τὴν ἐνέργειαν τῆς διδασκαλίας του.

Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ θαῦμα τῆς ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ Σωκράτους ἀναστάσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ταχείας ἀναλαμπῆς τῶν δέκα περιφῆμων φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Ἐπικούρου. Αἱ σχολαὶ αὗται «ὡς ὑψικάρῃνα δένδρα προήχθησαν ἐκ τῶν ριζῶν, ἃς ἐφύτευσεν ὁ Σωκράτης, καὶ ἐξέτειναν τοὺς εὐεργετικούς τῶν κλάδους εἰς τὴν διανοουμένην ἀνθρωπότητα». Ἐπομένως ὁ Σωκράτης, ἐὰν δὲν ἦνε *πατὴρ τῆς φιλοσοφίας*, ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν ὁ Zeller, εἶνε *πατὴρ τοῦ ἠθικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας* καὶ κοινὸς ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης φιλοσοφικῆς οἰκογενείας τῶν εἰρημένων δέκα σχολῶν.

Ἡ προσωπικότης τοῦ Σωκράτους ἄνευ τῆς ἀποστολικῆς του ιδιότητος πρὸς ἐκτέλεσιν θείας ἐντολῆς καὶ ἄνευ τοῦ δαιμονίου του μένει ὄχι μόνον ἀτελής ἀλλὰ καὶ ὅλως παραμορφωμένη.

Ἡ θεία ἐντολὴ καὶ ἡ ἀποστολικὴ ιδιότης δὲν ἐπιδέχονται ἀντίρροσιν· διαλάμπουν μάλιστα καθ' ὅλην τὴν Ἀπολογία. Αἱ φράσεις: «Ἐμοὶ δὲ τοῦτο προστέτακται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»... «Ἐγὼ οἶομαι οὐδὲν πῶ ὑμῖν

μείζον αγαθόν γενέσθαι ἐν τῇ πόλει ἢ τὴν ἐμὴν τῷ Θεῷ ὑπηρεσίαν»· καὶ ἡ προμνησθεῖσα, ἐφ' ἧς ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία ἐρεῖδει τὴν περὶ Χριστοῦ προφησίαν τοῦ Σωκράτους, εἶνε σαφεῖς καὶ κατηγορηματικά. Ἡ δὲ κατὰ τὴν δίκην γαληνιαία καὶ ἤρεμος εὐστάθεια, ἡ πλήρης ἀδιαφορία πρὸς τὸν θάνατον, καὶ ἡ μακαρία φαιδρότης ὅταν ἐλάμβανε τὸ κώνειον ἐνώπιον τῶν κλαιόντων ἐταίρων, ἔδωκαν εἰς τὸν φιλόσοφον τὴν γνωστὴν μορφήν ἀποστόλου καὶ μάρτυρος ἀκάμπτου, ἔχοντος χαλυβδίνους πεποιθήσεις λόγῳ τῆς θείας ἐντολῆς.

Περὶ τοῦ **δαιμονίου** ὅμως φρονῶ ὅτι ὁ Βιζουκίδης ἠστόχησεν. Ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ διὰ μακρῶν ἐπιθεωρεῖ τὰς περὶ αὐτοῦ ποικιλωτάτας γνώμας ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον. Πρὸς κατανόησιν τῆς ἀφαντάστου ταύτης ποικιλίας, ἄς παρατεθῆ μικρὸν μέρος τοῦ προχείρου καταλόγου ὡς δεῖγμα.

Τὸ δαιμόνιον ἐξηγήθη ὡς: 1) ἄγγελος φύλαξ. 2) δαίμων ἀγαθός. 3) εἰρωνικὴ διατύπωσις τῆς φυσικῆς ὀξυνοίας. 4) χαριεντισμὸς σωκρατικός. 5) προσποίησης ἐπικοινωνίας πρὸς θεῖα πνεύματα διὰ σκοποῦς πολιτικῆς ἀνατροπῆς. 6) ὑποχονδρία καὶ ἐπιληψία. 7) ἐσωτερικὸς χρησμὸς. 8) ἰσχυρὸν προαίσθημα. 9) αὐτοσυνείδησις. 10) ἐσωτερικὴ φωνὴ τῆς ἀτομικῆς εὐρυθμίας. 11) πραγματικὴ θεῖα φωνή. 12) ἔνστικτον. 13) μεγαλοφυῆς ἔμπνευσις, κτλ. κτλ.

Συγγραφεῖς περὶ τοὺς 60 παρελαύνουν, ἐκάστου φιλοτίμως παρουσιάζοντος νέον ὄρισμὸν μὲ νέαν ποιητικὴν, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἀπονομῆς βραβείου εἰς ἀνθοκόμους πλουτίζοντας μὲ νέαν ποιητικὴν τὰ ρόδα ἢ τὰ ὀρχιδοειδῆ των.

Ἡ ὑπέρομετρος ἐνταῦθα πληθώρα γνωμῶν προέρχεται βέβαια ἐκ τῆς γονιμότητος τῶν συζητούντων μᾶλλον παρὰ τοῦ δαιμονίου, περὶ οὗ ἡ συζήτησις. Τὴν δὲ ἄφρονον παράγωγὴν φρονημάτων ἀκολουθεῖ συνήθως ἀπορία κρίσεως κατὰ τὸ ἀρχαῖον λόγιον, « *ἡ εὐπορία τοῦ φρονεῖν, τοῦ κρίνειν ἀπορεῖν* ».

Ὁ Βιζουκίδης ἐμπεσὼν εἰς τὸ ρεῦμα τῆς εὐπορίας τοῦ φρονεῖν μὲ τὸ γερμανικὸν δίκοπον τῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων *ἀντικειμενικῶς* καὶ *ὑποκειμενικῶς*, ἔδωκε μίαν θεωρίαν ἢ ἐξήγησιν ἰδικήν του: ὅτι ἀντικειμενικῶς μὲν τὸ δαιμόνιον ἦτο αὐτὸς ὁ ὀρθὸς λόγος, ὑποκειμενικῶς δὲ ἡ ἀόρατος θεία δύναμις ἢ ὀδηγοῦσα τὸν Σωκράτη εἰς ἐκτέλεσιν θείας ἀποστολῆς τοῦ ἐλέγχειν τοὺς δοκησισόφους καὶ διδάσκειν τὴν ἀρετήν.

Ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψις τοῦ Σωκράτους πληρέστατα συμφωνοῦσα πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀπολογία λόγους του εἶνε βεβαίως δεκτὴ καὶ ἀνεπίδεκτος ἀντιρρήσεως. Ἀλλὰ μένει τελείως ἀστήρικτος ἡ ἀντικειμενικὴ ἀποψις, τοὔτέστι ἡ πραγματικὴ, ἢ ἐξ ἴσου, ἂν μὴ ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα.

Τὸ δαιμόνιον, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Σωκράτους, « *ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον φωνὴ τις γιγνομένη, ἣ ὅταν γένηται, αἰεὶ ἀποτρέπει με τούτου, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε.* » Ἐὰν ἀντικειμενικῶς, δηλαδὴ πραγματικῶς, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Βιζουκίδου, τὸ δαιμόνιον εἶνε αὐτὸς ὁ ὀρθὸς λόγος, ἢ συνταύτισις τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: 1) ὅπου τὸ δαιμόνιον, ἐκεῖ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος. 2) αἰ τῇ ἐμφανίσει τοῦ δαιμονίου ἀποτρεπόμεναι πράξεις, αἰ ἀρνητικαὶ τοὔτέστι

πράξεις αἱ μὴ ἐκτελούμεναι, αὐταὶ ἔχουν τὸν ὀρθὸν λόγον. 3) ἢ μὴ ἐμφάνις τοῦ δαιμονίου, συνεπάγεται τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου· ἐπομένως εἰς τὸ πλῆθος τῶν θετικῶν πράξεων τοῦ Σωκράτους τῶν καθ' ἐκάστην τελουμένων, ἀμφοτέρω κατ' ἀνάγκην εἶνε ἀπόντα.

Πρὸς παράκαμψιν πιθανῶς τῶν συμπερασμάτων αὐτῶν, ὁ Βιζουκίδης ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν τοῦ ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλῃ τὴν βάσιν αὐτῆς. Καὶ ἀντὶ τοῦ τεθέντος θέματος τοῦ ἀποδεικτέου, τὸ **δαιμόνιον εἶνε αὐτὸς ὁ ὀρθὸς λόγος**, θέτει ὡς δεδομένον καὶ ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ πάντα παρὰ τῷ Σωκράτει διέπει καὶ ὀδηγεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος ἐν τῇ τελειοτάτῃ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ (σελ. 68) εἰς ὅλας τὰς πράξεις του σοβαρὰς ἢ ἐπουσιώδεις, θετικὰς ἢ ἀρνητικὰς. Τὸ δαιμόνιον τὸ ἐμφανιζόμενον μόνον πρὸς ἀποτροπὴν πράξεώς τινος, δὲν διαφέρει τότε κατ' οὐδὲν ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας πράξεις τοῦ Σωκράτους ὀδηγουμένου πάντοτε ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, εἰς ὃν ὑπεῖκει κατ' ἀνάγκην τὸ δαιμόνιον ὡς ἐξάρτημα καὶ ἀναγκαῖον αὐτοῦ προϊόν καὶ οὐχὶ ὡς παράγων.

Αἱ συγκεκριμένα αὐταὶ παραστάσεις τῆς ἀντικειμενικῆς ἐπόψεως δεινοῦνται ἔτι μᾶλλον κατ' ἐμέ, ὅταν ὁ Βιζουκίδης προλαμβάνων τοὺς ἀντιφρονοῦντας παραδέχεται τὸ δαιμόνιον ὡς **μεγαλοφυΐαν ἐνωρίτατα ἐμφανισθεῖσαν** ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἢ ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ Σωκράτους καὶ θαρροῦντως τὸν κατατάσσει εἰς τὴν σειρὰν τῶν δεκαετῶν ἐκείνων παιδῶν τῶν καταπληξάντων τὸν κόσμον μὲ τὴν πρόωρον ποιητικὴν, μουσικὴν ἢ μαθηματικὴν ἰδιοφυΐαν των.

Ἐπειδὴ ἡ ἀντικειμενικὴ ἔποψις ἔχει σκοπὸν νὰ

ἔρευνήσῃ τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν περὶ δαιμονίου καὶ περὶ ψυχικῶν τινῶν φαινομένων τοῦ Σωκράτους, ἅτινα ζωηρότατα καὶ μὲ πολλὴν ἐνάργειαν βλέπομεν εἰς μερικοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, ὁ Βιζουκίδης, βασιζόμενος εἰς τὸ ἀξίωμα του ὅτι τὰ σχετιζόμενα πρὸς ἐπεισόδια παρωχημένων χρόνων δεόν να ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τὸν φακὸν τῶν γνώσεων τῶν χρόνων ἐκείνων, θεωρεῖ ἀκατάλληλα τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέτρα καὶ σταθμὰ παρὰ τὴν σχετικὴν αὐτῶν τελειότητα. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ δικαιολογεῖται εἰς ὀρισμένας ἴσως περιπτώσεις καὶ εἰς εἰδικὰ μόνον ζητήματα, τυγχάνει ὅμως κατ' ἐμὲ ἀπόβλητον τελείως ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἀντὶ να προσεγγίσῃ ὁ Βιζουκίδης πρὸς τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης τῆς Ἰατρικῆς, ἣτις εἶχεν ἐπιληφθῆ τῆς ἐξετάσεως ὡς εἰδικὴ εἰς τὰ **παράδοξα ψυχικὰ φαινόμενα**, τὰ ὑποπίπτοντα εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ἀπεμακρύνθη ἔτι μᾶλλον ἀρεσκόμενος εἰς τὰς ποικιλίας τῶν εὐφαντάστων ὀρισμῶν τοῦ δαιμονίου.

Πρῶτος, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἰατρὸς ἐπιστημονικῶς ἐπιληφθὴς τοῦ ζητήματος εἶνε ὁ Γάλλος Lélut γράψας τὸ 1838. Ὁ Βιζουκίδης εὐσυνειδήτως δηλοῖ ὅτι δὲν τὸν ἀνέγνωσε, ἀλλὰ βασιζόμενος εἰς γνώμην ἄλλων λέγει: «Πάντας ὅμως ὑπερέβαλεν ὁ Lélut διὰ τῆς ἀχαλινώτου αὐτοῦ φαντασίας. Τὸν μέγαν φιλόσοφον, οὐτινος ἡ διαλεκτικὴ ἀκολουθία καὶ ἡ ἀτεγκτος τῶν ἐπιχειρημάτων λογικὴ ἐκπλήσσει καὶ σήμερον, ἐχαρακτήρισεν ὡς **φρενοπαθῆ**, ὑποκείμενον συχνάκις εἰς ἐκστάσεις καὶ παραισθήσεις». Ὁρθὴ βέβαια ἡ ἀκολουθοῦσα παρατήρησις τοῦ Fouillée ὅτι εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν ἡ φύσις παρήγεν ὅσον τὸ δυνατόν

περισσότερους τρελλούς ὡς τὸν Σωκράτη. Ἄλλὰ πᾶσα φρενοπάθεια δὲν ἀποτελεῖ τρελλὸν τὸν πάσχοντα. Οὔτε μὲ φαίνεται ὀρθὸς ὁ ἰσχυρισμὸς νὰ χαρακτηρίζεται ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ Lélut ἔξακριβωσις ὡς ἀχαλίνωτος φαντασία.

Ὁ Moreau de Tours καὶ ἄλλοι ἰατροὶ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ δὲν μνημονεύονται ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ, ὡς δὲν μνημονεύεται δυστυχῶς οὐδὲ ὁ συγγραφεὺς τῶν **Ψυχώσεων**, ὁ ἀδελφός μου Σίμων Ἀποστολίδης, ὁ μόνος, νομίζω, Ἑλλήν γραφᾶς τὸ 1889 ὑπὲρ τὰς 30 σελίδας περὶ τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας τοῦ Σωκράτους, περιγράψας λεπτομερέστατα τὰ παθολογικὰ αἷτια καὶ ἐξηγήσας ἐπιστημονικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ τὸ πολυθρύλητον δαιμόνιον.

Ὅταν ὁ Βιζουκίδης λαβὼν γνῶσιν τῶν **Ψυχώσεων** σχηματίσῃ ἐδραιωτέραν γνώμην ἐπὶ τῶν σημείων, ἐφ' ὧν ὑπάρχει διάστασις, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ δευτέρα ἔκδοσις τῆς Δίκης τοῦ Σωκράτους θὰ συμπληρώσῃ πᾶν κενὸν ἢ ἀμφίβολον.

Δέον ἐν τούτοις νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ Βιζουκίδης μὲ τὴν διπλὴν ιδιότητα **πολυμαθείας φιλολογικῆς** καὶ **νομομαθείας** διεξήγαγε ἐπιτυχέστερον παντὸς ἄλλου τὸν ἔλεγχον τῶν πολλαχῶς παρὰ πολλῶν ἀνελιχθέντων ζητημάτων περὶ Σωκράτους, καὶ ἔδωκε τὴν **ζωηροτέραν** καὶ **ἀληθεστέραν** εἰκόνα τῆς δίκης καὶ καταδίκης του, ἀναπαραστήσας πρῶτος αὐτὸς μὲ πολλὴν δεξιότητα καὶ **αὐτοὺς τοὺς ἀφανεῖς λόγους τῆς κατηγορίας**.

Ἡ κριτικὴ τοῦ καλῶς ὠπλισμένη καὶ ἐμβριθῆς θὰ

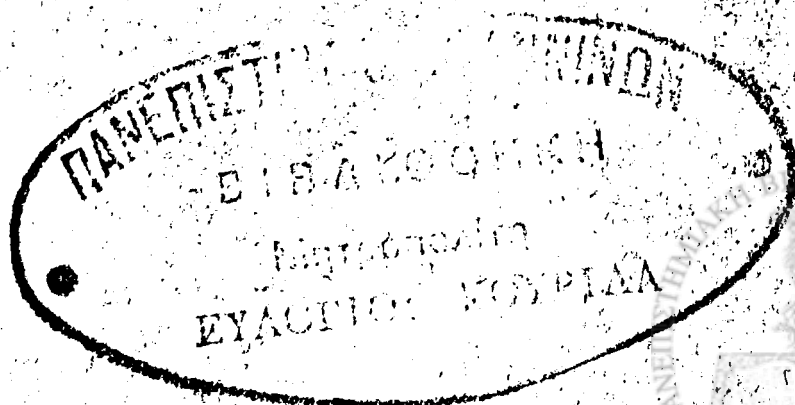
ἐπιβληθῆ, αἱ δὲ γνώμαί του διυλισμέναι, καθαραὶ καὶ
διαφανεῖς θὰ γίνουν γενικῶς ἀσπασταί.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	Σελ. 5—8
·Ο Ψυχάρης ὡς συγγραφεὺς	» 9—76
· Η δίκη τοῦ Σωκράτους	» 76—86

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἀνάλεκτα 2ος τόμος (τοῦ 1ου ἔξαντληθέντος) .	Δρ.	25
Διηγήματα	»	15
Δυσίου ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ φόνου μοιχοῦ. Μελέτη Ἀττικοῦ Δικαίου	»	15
Συνηγορία καὶ Δογογραφία. Μελέτη Ἀττικοῦ Δικαίου (προσεχῶς ἐκδιδόμενον).		

ΤΙΜΗ ΔΡ. 20